

ΕΠ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ — Χ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

Η ΖΩΗ ΜΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ — ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

ΕΠ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ — Χ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

Η ΖΩΗ ΜΑΣ

ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΘΥΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ 1^η

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 19.45

Πράξις Ἐκπαιδευτ.	179
Συμβουλίου	27 8-27

ΑΘΗΝΑ 1927

Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δ. καὶ Π. Δημητράκου
Ὁδὸς Σταδίου 56.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείον
Παιδείας και Θρησκευμάτων

Έν Αθήναις τῇ 17 Ἰουλίου 1927

Ἀριθ. Πρωτ. 21427

Πρὸς τοὺς κ. κ. Παπαμιχαήλ καὶ Ἀντωνᾶτον

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως τῇ 13 τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἐνδοθείσης καὶ τῇ 6 τοῦ παρόντος δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 43 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη τὸ βιβλίον ὑμῶν «Η ΖΩΗ ΜΑΣ» διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων διὰ μίαν δεκαετίαν λογιζομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-28, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐκθέσεσιν ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας.

Εντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ

Ο Διευθυντῆς

Ε. ΚΑΚΟΥΡΟΣ

Κάθε ἀντίτυπο ἔχει τὶς ὑπογραφὰς τῶν συγγραφέων.

Παπαμιχαήλ

‘Ο καπετάν-’Αντρέας.

ἄ ἤμουν ὡς δώδεκα χρονῶν, ὅταν ἐπῆγα μὲ τὴ μητέρα μου σ’ ἓνα ὄμορφο νησάκι νὰ κάμη λουτρά, γιατί ἔπαθε ἀπὸ ρευματισμούς. ‘Ο πατέρας μου δὲν μπορούσε νὰ ἔρθη, γιατί ἦταν ἀπάνω στὸ θέρος· καὶ θέρος, τρύγος, πόλεμος εἶναι τὰ τρία ποὺ δὲν παίρνουν ἀναβολή.

Ἐγὼ εἶχα ἓνα καμάρι, ποὺ θὰ ἤμουν νοικοκύρης, θὰ ψώνιζα καὶ θὰ μαγεύερα· στὰ τόσα καὶ τόσα ποὺ χρωστοῦσα στὴ μητέρα μου κάτι κι ἐγὼ θὰ ἔκανα...

Μιά μέρα κατέβηκα στὸ λιμανάκι ν’ ἀγοράσω ψάρια. ‘Ο καπετάν-’Αντρέας εἶχε πάντα τὰ καλύτερα. Αὐτὸς ὁ καπετάν ’Αντρέας ἦταν ναυτικὸς ἀπόμαχος τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἦταν πολὺ γέρος· καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε πόσων χρονῶν ἦταν. Εἶχε μία παλιὰ βάρκα, ἔρριχνε τὰ παραγάδια του ἀποβραδὶς καὶ τὸ πρωῖ, πρὶν νὰ σκάση ὁ ἥλιος, τὰ μάζευε.

Πλησίασα καὶ ρώτησα :

« Πόσο τὰ μπαρμπούνια, καπετάν-’Αντρέα ; »

— « Τρεῖς δραχμὲς τὴν ὀκτῶ ». Τόσο εἶχαν τότε.

— « Δὲν κάνει δυό, καπετάν-’Αντρέα ; »

Θεὲ μου τί ματιὰ ἦταν ἐκεῖνη ! μὲ ζάλισε· λίγο ἔλειψε νὰ πέσω κάτω.

« Νὰ μὴν ξανάρθης, νὰ μὴ σὲ ξαναἰδῶ ! »

Εἶπε μὲ βραχνή φωνή, πού ἔμοιαζε μὲ φωνή καρβίσιου σκύλου, ἢ σὰ νὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὸν κόχουλα, ἢ σὰ βροντὴ ἀνάμεσα σὲ φαράγγια.

« Ἀκοῦς ἐκεῖ, ἐξακολούθησε, ἕνας τόσος δὰ ἀνθρωπάκος νὰ νομίζη πῶς τὸν γελῶ !... »

Νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, δὲ θυμοῦμαι πῶς ἔφυγα.

Ποῦ νὰ ξαναπάω πιά στὸν καπετάν-Ἀντρέα.

Κι εἶχα μιὰ λύπη γι' αὐτό! Μοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση τὸ ἴσιο του ἀνάστημα, τὸ ξάστερο πρόσωπο καὶ ἡ ματιὰ του, πού ἦταν γεμάτη καλωσύνη καὶ εὐλικρίνεια.

Φαίνεται πῶς τὸ κατάλαβε ὁ καπετάν-Ἀντρέας καὶ μιὰ μέρα πού κοίταζα νὰ βρῶ κανέναν ἄλλον ψαρά, μὲ φώναξε :

« Ἐλα δῶ, καλὸ παιδί, θέλεις ψάρια ;... Νὰ σοῦ δώσω. Δὲν ξανάρθεις, γιατί σοῦ ἔκαμε βέβαια ἐντύπωση ὁ τρόπος μου. Τὸ καταλαβαίνω. Καὶ πολλοὺς ἄλλους ἔχει ξαφνιασει. Νὰ εἰποῦμε καὶ τὴν ἀλήθεια ἔχουν καὶ δίκαιο. Στὸν τόπο μας τὸ συνηθίζουν ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὶς δέκα, νὰ εἰποῦμε, δραχμὲς καὶ νὰ συμφωνοῦν στὶς δύο καὶ στὶς τρεῖς. Κακὴ συνήθεια, παιδί μου, πολὺ κακὴ... »

» Πάρε τώρα τὰ ψάρια καὶ νάρθης καμιὰ μέρα νὰ σοῦ εἰπῶ κάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ μου ! »

Ἡ χαρὰ μου, πού μοῦ ξαναμίλησε ὁ καπετάν-Ἀντρέας δὲ λέγεται.

Ἐνα δροσερὸ δειλινό, ἐκεῖ πού διώρθωνε ὁ καπετάν Ἀντρέας τὰ δίχτυα του, μοῦ διηγήθηκε :

« Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκιάς, περνώντας ἀπὸ τὴ Μπαρ-

μπαριά, πολέμησα πολλές φορές τους 'Αλγερίνους πειρατές και έπειτα στο 21, δέ θέλω νά είπῶ, πόσες φορές κιντύνεψα. Αὐτά θά σοῦ τὰ διηγηθῶ καμιάν ἄλλη φορά. Τώρα θά σοῦ είπῶ κάτι ἄλλο, σχετικό μὲ τὸν τρόπο πού σοῦ φέρθηκα.

» Μικρὸς ἔφυγα ἀπὸ τὸ νησί ἐδῶ, καὶ πῆγα στὴν 'Αγγλία. Μὲ τὸν καιρὸ ἀπόχτησα δικό μου καράβι. Ἐνας ἔμπορος, πού μὲ γνώρισε πόσο ἄφοβος καὶ τολμηρὸς ἦμουν, μοῦ ἔδινε ὑφάσματα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ τὰ πουλοῦσα στὸ Μαρόκο. Γιὰ τὸ καθένα εἶχε ὀρίσει τὴν τιμὴ πού ἔπρεπε νὰ τὸ πουλῶ· οὔτε ἓνα λεπτὸ περισσότερο, οὔτε ἓνα λεπτὸ λιγότερο.

» Ἐ, παιδί μου, ἔπρεπε νὰ εἶναι κανεὶς πάρα πολὺ τολμηρὸς γιὰ νὰ ἐμπορευτῆ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.

» Δὲν ἦταν μοναχὰ οἱ πειρατές, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παραμικρὴ ἀφορμὴ κιντύνευες νὰ χάσης τὰ ἐμπορεύματα, καὶ ἂν ἔσωζες τὸ κεφάλι σου, θά ἦσουν εὐτυχής, ἂν δὲ γινόσουν σκλάβος ἐσύ καὶ τὸ πλήρωμα.

» Ὁ κάθε πλοίαρχος, ἂν δὲν πιανόταν ἀπὸ τοὺς πειρατές, ἄραζε τὸ καράβι, τοποθετοῦσε τὰ ἐμπορεύματα σὲ ξύλινο παράπηγμα καὶ τὰ πουλοῦσε. Ἐτσι κι ἐγὼ εἶχα μιὰ φορά στήσει τὸ παράπηγμά μου καὶ περίμενα τὸν κόσμο ν' ἄρθη ν' ἀγοράση.

» Μιὰ μέρα μὲ πλησιάζει ὁ πασὰς τοῦ τόπου. Ὁ ἀκόλουθός του φοροῦσε ὀλοκόκκινα κι εἶχε κρεμάσει ἀπὸ τοὺς ὤμους του ἓνα πελώριο γιαταγάνι. Ὁ πασὰς ἔρριξε ἐρευνητικὲς ματιὲς στὰ ἐμπορεύματά μου. Τὸ μάτι του σταμάτησε σ' ἓνα ὑφασμα λεπτό, καστανόχρωμο.

« Γιαούρη, πόσο τὸ πουλεῖς αὐτό ; » μὲ ρώτησε.
Τοῦ εἶπα τὴν τιμὴν.

« Ὅχι τόσο, στὴ μισὴ τιμὴ θὰ σοῦ τὸ πληρώσω ».

— « Οὔτε ἓνα λεπτὸ παρακάτω· παζάρια δὲν κάνω ποτέ μου » τοῦ εἶπα.

Ἄστραψαν τὰ μάτια του.

« Ἐέρεις, μοῦ εἶπε, ὅτι τὸ κεφάλι σου εἶναι στὰ χέρια μου. Μπορῶ νὰ σοῦ τὰ πάρω ὅλα, ἂν θέλω. Καὶ σκλάβο νὰ σὲ κάνω, ἂν δὲ μοῦ ἔρθῃ ἡ ὄρεξη νὰ σοῦ πάρω τὸ κεφάλι ».

— « Δὲν εἶναι παράξενο νὰ κάμῃς ὅ,τι θέλεις, τοῦ εἶπα. Τὸ ὕφασμα ὅμως ἔχει τόσο ὁ ἔμπορος ποὺ ἔχει ναυλώσει τὸ καράβι, τόσο ἔχει ὀρίσει τὴν τιμὴν. Ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα, ἄς γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ».

— « Ἄν δὲν ἀλλάξῃς γνώμη ὡς αὔριο τὸ πρωτὶ, ποὺ θὰ βγῇ ὁ ἥλιος, δὲ θὰ ὑπάρχῃς », εἶπε ὁ πασάς.

— « Εἶπα ὅ,τι εἶχα νὰ εἰπῶ », ἀπάντησα.

Ὁ πασάς ἔφυγε τρέμοντας ἀπὸ θυμὸν.

Οἱ ἄλλοι ἔμποροι καὶ πλοίαρχοι μὲ πλησίασαν.

« Τρελάθηκες; μοῦ εἶπαν. Θὰ πάρῃς στὸ λαιμό σου τὸ πλήρωμα. Ἴσως ... »

— « Τὸ ξέρω, τὸ ξέρω, εἶπα. Τὸ εἶπε τόσο ἔντονα ἄλλωστε καὶ ὁ πασάς ».

— « Καὶ ἐπιμένεις ; »

— « Ναι ... »

Τὴν ἄλλη μέρα, πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος, παρουσιάζεται ὁ πασάς μὲ τὸν ἀκόλουθό του. Ὁ κόσμος παραμέρισε. Κάποιος μοῦ εἶπε :

« Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δῶσε του τὸ ὕφασμα ὅσο θέλει· χάρισέ του το. Θὰ πάρῃς κι ἐμᾶς στὸ λαιμό σου ».

Ἐγὼ ἔμεινα ἀτάραχος.

« Ἐἰ τί λές, γκιαούρη ; »

— « Ὅ,τι καὶ χτές ».

— « Δὲ φοβᾶσαι ; »

— « Ὅχι ».

— « Πάρτε τον ! » πρόσταξε.

Ὁ ἀκόλουθος ἔβαλε τὸ χέρι στὸ γιαταγάνι. Ὁ κόσμος σκόρπισε. Μερικοὶ ἔκλεισαν τὰ μάτια τους μὲ τὰ χέρια τους.

« Λοιπὸν ; ... »

— « Δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τίποτε ! » εἶπα ἀτάραχος.

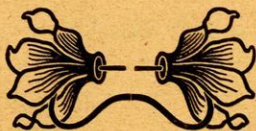
Ὁ πασὰς μὲ πλησίασε. Ἐνα πικρὸ χαμόγελο χάραξε στὰ χεῖλη του.

« Δῶσε μου τὸ χέρι σου, χριστιανέ. Νὰ εἶχα κι ἐγὼ τόσο πιστοὺς ὅσο εἶσαι ἐσὺ στὸν ἔμπορό σου ! » μοῦ εἶπε καὶ πέταξε ἕνα σακκούλι χρυσᾶ νομίσματα. Ἐπειτα πρόσθεσε :

« Ἐκεῖ μέσα θὰ βρῆς ὅσο ζήτησες. Ἀπὸ τὸ ὕφασμα θὰ κάμω τὴν ἐπίσημη στολή μου. Ὅσες φορές θὰ τὴ φορῶ θὰ σὲ θυμοῦμαι.

» Γειά σου Χριστιανέ ! » Καὶ μοῦ ἔδωσε πάλι τὸ χέρι ...

N. Ἐλατος

Μὴ χάνης τὰ λόγια σου.

μου πλοίαρχος. Δὲν ξέρω πῶς ἔτυχε κάποτε νὰ μὴ βρῖσκω ἐργασία. Ἴσως γιὰ τὴν ἔλεγα : « τὰ σῦκα, σῦκα καὶ τὴ σκάφη, σκάφη », καὶ δὲν κολάκευα κανένα. Ἴσως κανέναν, γιὰτὶ βέβαια δὲ λείπουν οἱ κακοί, νὰ εἶχε εἰπεῖ κάτι κακὸ γιὰ μένα, νὰ μὲ εἶχε κακοσυστήσει. Ποιὸς [ξέρει! Κ' εἶχα μιὰ φτώχεια! Μιὰ φτώχεια ποὺ δέ] λέγεται.

Ἐημέρωνε [ἡ] γιορτὴ τῆς κόρης μου. Ὁ μικρὸς ὁ Στάμος, τὴν ὥρα ποὺ ἤμουν ἔτοιμος νὰ βγῶ κελαηδοῦσε : « Αὔριο εἶναι ἡ γιορτὴ τῆς Μαρίας, αὔριο εἶναι ἡ γιορτὴ τῆς Μαρίας! »

Τὰ [μάτια] τῆς γυναίκας μου θόλωσαν κι ἐγὼ βγῆκα νὰ μὴν πάθω τὰ [ἴδια].

Καθὼς [κατέβαινα] πρὸς τὴν ἀποβάθρα, καὶ στ' αὐτιά μου [κρατοῦσε] ἡ φωνὴ τοῦ μικροῦ : « Αὔριο εἶναι ἡ γιορτὴ [τῆς Μαρίας], συναντῶ τὸν ἐφοπλιστὴ τὸν Πάραρη.

« Καλὴ μέρα » μοῦ λέει.

— « Καλὴ σου μέρα ».

— « Σὲ ζητοῦσα », μοῦ εἶπε καὶ μὲ τράβηξε ἀπὸ μερα σὲ μιὰ γωνιά.

« Μπορῶ νὰ σοῦ ἐμπιστευτῶ κάτι ; » πρόσθεσε.

—« Όσο και στὸν ἴδιο τὸν ἐχυτό σου », τὸν ἐβεβαίωσα.

—« Καλά, καλά, ἀλλὰ ξέρεις ὅπως εἶν' ὁ κόσμος σήμερα... »

—« Λέγε ἴσια καθαρά, χωρὶς κλωθογυρίσματα », τοῦ εἶπα.

Μοῦ εἶπε τότε ποῦ ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσω τὴν « Αὐγερινή », τὸ φορτηγὸ του, τί θὰ φόρτωνα, καὶ πὼς σὲ ὠρισμένη προθεσμία ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψω, ἀλλὰ χωρὶς ἄλλο νὰ τὸ κρατήσω μυστικό.

Τὸν ἐβεβαίωσα τὸν ἐφοπλιστὴ, τὸν Πάραρη, πὼς ἦταν περιττὸ νὰ μοῦ συστήσῃ τὸ τελευταῖο, νὰ τὸ κρατήσω μυστικό, γιατί δὲν ἐσυνήθιζα νὰ λέω στὸν ἕνα καὶ στὸν ἄλλο, ποῦ πῆγαινα καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ.

Γιὰ τὴν τάξῃ ὅμως, μοῦ εἶπε, πὼς ἔπρεπε κάποιος νὰ ἐγγυηθῇ γιὰ μένα, πὼς θὰ κρατήσω τὸ μυστικό. Τοῦ εἶπα πὼς ὁ λόγος μου εἶναι συμβόλαιο.

« Καλά, μοῦ εἶπε, σύμφωνοι σ' ὅσα εἶπαμε ; »

—« Σύμφωνοι ! »

—« Αὐριο, ἂν εἶναι δυνατὸ ν' ἀναχωρήσῃς ».

—« Δὲν ἔχω ἀντίρρηση », τοῦ εἶπα.

Καθὼς γύριζα σπῆτι μου χαρούμενος, μὲ φώναζε ἕνας νέος, ἄγνωστος σὲ μένα.

« Μπορῶ νὰ σοῦ εἰπῶ ; » μὲ ρώτησε.

—« Εὐχαρίστως ! » τοῦ εἶπα.

—« Πᾶμε στὸ καφενεῖο ».

—« Πᾶμε ... »

Ὅταν καθίσαμε κι ἤρθαν οἱ καφέδες μοῦ εἶπε :
« Σὲ εἶδα νὰ μιλήσῃς μὲ τὸν ἐφοπλιστὴ, τὸν Πάραρη ».

—« Ναί ».

— «Θὰ σὲ βάλῃ ἴσως σὲ κανένα καράβι του ;» ρώ-
τησε.

— «Παρακαλῶ, κύριε, μὴ προχωρήσετε, τοῦ εἶπα·
ὑποθέτω πὼς δὲν εἶστε ἀνακριτὴς...»

— «Μὲ συγχωρεῖς, μοῦ εἶπε. Ἄλλὰ ... ξέρεις ...
γνωρίζω κάποιον πλοίαρχο καὶ ...»

— «Δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ εὐχαριστήσω τὸν
κύριο ... Ἔχω βρεῖ ἔργασίαν », τοῦ εἶπα.

— «Μά... πληρώνει καλά ».

— «Αὐτὸ τώρα μοῦ εἶναι ἀδιάφορο », τοῦ εἶπα.
Ἐκεῖνος ἐπιμένει : «Δὲν κάνεις καλά, ὄχι, δὲν κά-
νεις καλά. Σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ μὲ διακόψῃς.

» Ν' ἀκούσης τί θὰ σοῦ εἰπῶ.....

» Ἄκουσε: Ὁ ἔφοπλιστὴς ποὺ ξέρω ἐγώ, σοῦ δίνει
προκαταβολὴ ἑκατὸ λίρες καὶ σὲ βάζει μέτοχο καὶ στὰ
κέρδη ».

Σ' αὐτὸ τὸ ἄκουσμα ἤρθαν στὸ νοῦ μου οἱ εἰκόνες
τῶν παιδιῶν μου, τῆς γυναίκας μου ... Φαντά-
στηκα τὴ χαρὰ τους, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ πηγαίνω
φορτωμένος ψώνια. Κάτι θὰ κατάλαβε ἀπ' αὐτὰ ὁ
νέος καὶ προχώρησε :

« Ἄν μάλιστα μᾶς εἰπῆς τὸ μυστικὸ τοῦ Πάραρη,
ποῦ θὰ ὀδηγήσης τὸ πλοῖο καὶ τί θὰ φορτώσης θὰ
εἶναι διπλὰ τὰ κέρδη ».

Δὲν ἀπάντησα ἀμέσως, γιατί ξακολουθοῦσα νὰ λο-
γαριάζω τί θὰ ψώνιζα, ἂν εἶχα πολλὰ χρήματα. Ἐ-
ξαφνα ὅμως μοῦ ἤρθε στὸ νοῦ μου μὲ τί πρόσωπο
θ' ἀντίκριζα ἐγὼ ἕνας προδότης, ἕνας πρόστυχος τ'ἀγ-
γελοῦδια μου.

« Έλα, δέξου. Δεν είναι σπουδαίο...» άκουσα τὸ νέο νὰ προσθέτη.

Σηκώθηκα ἀπότομα καὶ τοῦ εἶπα τρέμοντας ἀπὸ ἀγανάχτηση :

«Αὐτὸ πού μοῦ λέτε, κύριε, νὰ κάμω, εἶναι ἀτιμία».

—« Μὴ θυμώνης, ἐξακολούθησε κείνος· δὲν πετάει κανεὶς ἔτσι εὐκολὰ τὸ συμφέρο του ».

—« Μὴ χάνης τὰ λόγια σου !» τοῦ εἶπα κι ἔφυγα. Μὲ ἀκολούθησε ψιθυρίζοντας, ὅτι θὰ γίνω πλούσιος, πολὺ πλούσιος. Ἔστρεψα καὶ τὸν κοίταξα ἔτσι, πού τὸν ἔκαμα νὰ μὴ μὲ ξανακοιτάξῃ.

Γύρισα στὸ σπίτι μου πιὸ θλιμμένος.

Ὅταν ἔμπαινα, ἡ γυναῖκα μου ἔτρεξε καὶ μοῦ εἶπε πὼς δὲν κάνω καλὰ νὰ στενοχωριέμαι πολὺ.

Πλησίασαν καὶ τὰ παιδιὰ μου, καὶ καθὼς τὰ φιλοῦσα καὶ τὰ χαϊδεύα, συνῆρθα.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα, καὶ ἄκουσα χτύπο στὴν πόρτα. Ἄνοιξα. Ἦταν ὁ ἐφοπλιστὴς ὁ Πάραρης.

« Έ, μοῦ εἶπε, ἦταν πολὺ πικρὸς ὁ καφές πού ἤπιες ;»

—« Ποιὸς καφές ;» τοῦ εἶπα ξαφνισμένος.

—« Έ, μὰ ἔτσι συνηθίζω ἐγὼ νὰ ἐξασφαλίζω τὶς δουλειές μου. Ἐγὼ τὸν ἔστειλα τὸ νέο νὰ σὲ δοκιμάσῃ. Πᾶρε τώρα ἐκοτὸ λίρες καὶ θ' ἀναχωρήσης αὐριο. Ἀλλὰ δὲ θὰ πᾶς ἐκεῖ πού σοῦ εἶπα, θὰ πᾶς.....»

—« Ὅστε μοῦ εἶπες ψέματα ;» τὸν ἐρώτησα.

—« Ὅπως θέλεις πέ το. Ἐγὼ ὅμως συνηθίζω νὰ δοκιμάζω τοὺς ἀνθρώπους...»

—« Κι ἐγὼ, τοῦ εἶπα, δὲν ἐργάζομαι μὲ ἀνθρώπους, πού δὲν πιστεύουν στὸ λόγο πρὸς τοὺς ἔδωσα ».

—«Άφησέ τα τώρα αυτά· δὲν πειράζει»

—«Καὶ πολὺ μάλιστα, κύριε, τοῦ εἶπα. Παρακαλῶ νὰ μὴν προχωρήσετε...»

Ὁ ἐφοπλιστῆς ἔφυγε κι ἐγὼ αἰσθάνθηκα πιὸ πολὺ τὴ φτώχεια μου.

Τὸ ἀπομεσήμερο ἦρθε ἄλλος.

—«Θέλω πλοίαρχο, μοῦ εἶπε. Θὰ σοῦ δώσω ὅσο μισθὸ ζητήσης καὶ ἂν ἔχης ἀνάγκη καὶ προκαταβολή».

—«Ἀπὸ ποῦ τὸ ξέρετε πὼς δὲν ἔχω ἐργασία;» ρώτησα.

Ἡ ἀπάντηση :

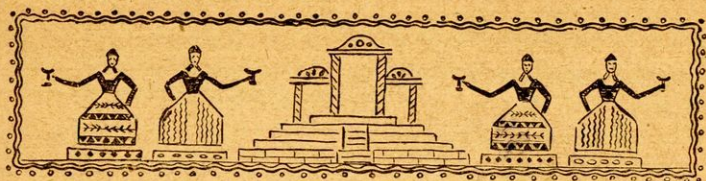
«Ὁ ἐφοπλιστῆς πού σοῦ μίλησε τὸ πρῶτὸ ἔτσι συνηθίζει νὰ ἐργάζεται. Τοῦ ἔκαμες ὅμως μεγάλη ἐντύπωση. Θὰ ἔδινε ὅ,τι φανταστῆς νὰ σὲ προσλάβῃ στὴν ἐργασία του. Ἀλλὰ βεβαιώθηκε πὼς τώρα δὲν εἶναι δυνατὸ καὶ σὰ φίλοι πού εἶμαστε, μοῦ ἔδωσε τὴ διεύθυνσή σας. Θὰ μὲ ὑποχρεώσετε νὰ δεχτῆτε τὴν πρότασή μου ».

Δέχτηκα καὶ σώθηκα. Ἐργάστηκα στὰ πλοῖα τοῦ Καλούδη, ἔτσι λεγόταν ὁ δεῦτερος ἐφοπλιστῆς, ὅσπου γέρασα.

Αὐτὰ συνηθίζει νὰ διηγῆται ἓνας γέρος ναυτικὸς ἀπόμαχος καὶ στὸ τέλος ἔλεγε :

Ἡ τιμὴ, τιμὴ δὲν ἔχει
καὶ χαρὰ στον πού τὴν ἔχει.
Ὅμορφο ποῦναι τόμορφο
στὸν ἄνθρωπο ἢ γνώση
νὰ τὴν κρατῆ νὰ περπατῆ
νὰ μὴν τὴνε δολώσῃ.

N. Ἐλατος.

Τὸ δωρητήριο.

ἄς παρακαλῶ μία ὑπογραφή, κύριε ».

Κοντὰ στὸ τραπέζι τοῦ συμβολαιογράφου κάθονται τρία πρόσωπα· ἓνας γέρος χωρικός, ἡ γριά του καὶ ἓνα καλοδεμένο παλικάρι, χωρικός κι αὐτός. Ὁ γέρος ἔχει μεγάλα γαλανὰ μάτια, γεμάτα ἀπὸ ἀγνοια ὄλων τῶν πραγμάτων, πού βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ χωραφιοῦ του. Ἡ γυναῖκα του εἶναι συνηθισμένος τύπος γριάς χωρικῆς, ἡλιοκαμένη καὶ λιπόσαρκη.

Ὁ συμβολαιογράφος μὲ τὰ γυαλιὰ κατεβασμένα στὸ πιὸ χαμηλὸ μέρος τῆς μύτης του, διαβάζει τὸ συμβόλαιο· ἡ γριά δωρίζει στὸ παιδί ἓνα σπίτι, πού τὸ εἶχε ἀπὸ κληρονομιά.

« Δὲ μᾶς λέτε δά, νὰ ξέρωμε καὶ μεῖς, γιὰ ποιά αἰτία χαρίζει ἡ κυρὰ στὸ παιδί τὸ σπίτι ; »

— « Καλύτερα νὰ σᾶς τὸ πῆ ἢ ἴδια ἡ κουμπάρα ἀπὸ δῶ », ἀπαντᾷ ὁ συμβολαιογράφος μὲ ἑλαφρὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του. « Πές του το ἐσύ, κυρὰ κουμπάρα, καλὸ εἶναι νὰ τὸ ξέρη καὶ ὁ μάρτυρας πού θὰ ὑπογράψῃ », τῆς λέει.

Σηχώθηκε αὐτὴ τότε, πλησίασε περισσότερο στὸ τραπέζι, ἀκούμπησε καὶ μὲ τὰ δύο της χέρια ἀπάνω,

Ξερόβηξε, ξεροκατάπие, κοκκίνισε όπωσδήποτε, ἴδρωσε, σκουπίστηκε και ἄρχισε :

« Τὸ παιδί αὐτὸ δὲν τῶχω γενιά· οὔτε συμπεθεριά δὲν ἔχομε ».

— « Ἐχει πατέρα ; »

— « Καὶ πατέρα ἔχει και μάνα ».

— « Ἐσεῖς δὲν ἔχετε παιδιά ; »

— « Ἐχομε δύο· κορίτσια δὲν ἔχομε ».

— « Μὰ τότε γιατί χαρίζεις στὸν ξένο τὸ σπίτι ; »

Ἡ χωρική στενοχωρέθηκε· κοίταξε τὸν ἄντρα της παρατήρησε γύρω της — ὁ συμβολαιογράφος ἔκανε πῶς πρόσεχε ἄλλοῦ — και με φωνή δυνατώτερη ἀπὸ τὴ συνηθισμένη πού μεταχειρίζεται ὁ χωρικός, ὅταν τὸν ἀναγκάζης νὰ πῆ κάτι πού δὲν τὸ πολυθέλει, και τὸ ἀποφασίση στὰ τελευταῖα, ἄρχισε νὰ λέγη :

« Τὰ παιδιά μας τὰ καλοπαντρέψαμε.

» Καὶ πήρανε και βρήκανε. Αὐτουνοῦ τοῦ κακομοίρη, και ἔδειξε τὸ παιδί, ὁ πατέρας ἦταν κι αὐτὸς καλὸς νοικοκύρης, εἶχε σπίτια, εἶχε ἀμπέλια, εἶχε ζῶα εἶχε κάρο... μὰ ἔπαθε ζημιές και τὰ πούλησε ὅλα. Τώρα κάθονται με νοίκι, ἀκοῦς ; με νοίκι. Μοῦ λέει ὁ ἄντρας μου, οὐκ ἔμαθε τὴ συμφορὰ πού τοὺς βρῆκε. « Γυναῖκα, τί θ' ἀπογίνῃ ὁ γείτονας δίχως σπίτι, πούχει και παιδί και τρία κορίτσια τῆς παντρεῖας ; »

» Ἦθελα νὰ τοῦ πῶ τὸ καλό, πού μοῦρθε στὸ νοῦ μου· ἦθελε νὰ μοῦ τὸ πῆ κι αὐτός, μὰ φοβηθήκαμε μὴν ἀποπάρῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.

» Ἐσθεαρεῦτήκα ἐγὼ και τοῦ λέω : « Ἄντρα, σὰν πεθάνωμε σὲ ποιὸν ἀπὸ τὰ παιδιά μας θ' ἀφήσωμε τὸ σπίτι πούχω κληρονομιά ; » — « Σ' ὅποιον ἀπὸ τοὺς δύο

τ' αφήσωμε, θά βαρυγκομάη ὁ ἄλλος », λέει ὁ γέρος μου.—«Νὰ τ' αφήσωμε καὶ στοὺς δυό, θά μαλώσουν», τοῦ λέω ἐγώ.

—« Νὰ τὸ πουλήσωμε, τί θά πιάσωμε, καὶ τί νὰ τὰ κάνωμε τὰ λεφτά ; Δόξα νάχη ὁ Μεγαλοδύναμος, ἔχομε νὰ φᾶμε », μοῦ λέει αὐτός.

—« Ἐέρεις τί συλλογίστηκα ; » τοῦ λέω ἐγώ, «νὰ τὸ δώσωμε γιὰ τὴν ψυχὴ μας στὸ παιδὶ τοῦ γείτονα ».

—«Καλὰ λές, γυναῖκα », μοῦ λέει.

« Ἔτσι νὰ κάμωμε. Θά μαζώξῃ τὴ φαμελιά του μέσα, θάχη κι αὐτός μιὰ μέρα δικό του σπίτι καὶ θά μᾶς συχωρνάη ».

« Αὐτὸ εἶναι γκρι...γκρι...μὲ κάνατε καὶ τὸ εἶπα »

Ξεροκατάπιε πάλι, σφούγγισε τὴν ἰδρῶτα τῆς καὶ ξανακάθισε στὴ θέση τῆς.

Δ. Καμπούρογλους

Ἐνοχη συνείδηση.

κύρ' Ἀργύρης εἶχε σηκωθῆ πρωτ.

Ἐν και ἤθελε νά μείνη στό κρεβάτι του, γιατί εἶχε κουραστῆ ἀπό τὸ ταξίδι πού εἶχε κάμει μὲ τὴν οἰκογένειά του, ὅμως ἐβίασε τὸν ἑαυτό του και σηκώθηκε.

« Τὸ ἀγῶι ζυπνᾶ τὸν ἀγωγιάτη », εἶπε μὲ τὸ νοῦ του. Ἦθελε νά ἰδῆ τοὺς λογαριασμούς, νά ζητήση πληροφορίες γιὰ τὶς ὑποθέσεις του.

Οἱ ἄλλοι οἱ δικοὶ του κοιμόνταν βαθιά.

Νύχτα και ἀργὰ εἶχαν ἔρθει.

Οἱ ὑπηρετρίες περπατοῦσαν σιγὰ κι ἐλαφρὰ δίχως θόρυβο.

Αὐτός, ἅμα ἔπιδε τὸ γάλα του πού τοῦ πῆγαν στό γραφεῖο του, ἄρχισε νά διαβάζη σημειώσεις, νά ταχτοποιῆ λογαριασμούς. Ἐκεῖ πού μελετοῦσε τὸ ἕνα και τὸ ἄλλο, κάτι θυμήθηκε και χτύπησε τὸ κουδούνι.

Μιά ὑπηρετρία παρουσιάστηκε.

« Ὁ Κώστας πού εἶναι ; » τὴν ἐρώτησε.

— « Κάτω στό στάβλο ».

— « Πέ του ὅτι τὸν θέλω ».

Ἐπηρετρία ἔφυγε.

Ὁ κύρ Ἀργύρης γιὰ νὰ κρύψη τὴν ἀνησυχία του, ἔβγαλε ἓνα τσιγάρο καὶ τὸ ἀναψε.

Ἄκουσε ἔξω μιὰν ἄμαξα νὰ περνᾷ γρήγορα καὶ νὰ κἀνὴ τὰ τζάμια νὰ τρίζουν, ἔπειτα φωνὴ πλανόδιου μανάβη :

« Πατάτες, κολοκυθάκια ! »

Ἡ πόρτα χτύπησέ σιγά.

« Ἐμπρός !... »

Ἐνας νέος ψηλὸς κι ἀδύνατος παρουσιάστηκε.

« Δὲ μοῦ λές, Κώστα, τί ἔγινε ἡ ὑπόθεση τῆς κυρὰ-Μαρίας ;... »

— « Τῆς τὰ πέταξαν στὸ δρόμο. Εἶναι πέντε—ἔξι μέρες ».

— « Ἄ ! » ἔκανε ὁ κύρ Ἀργύρης.

— « Ἐκλαιγε αὐτὴ, τὰ παιδιά της Τὸ ἓνα εἶναι ἄρρωστο βαριά, ἀληθινὰ τὸ ἔλεγε ».

Ὁ κύρ Ἀργύρης ταραχτήκε καὶ γύρισε τὸ κεφάλι του ἄλλοῦ.

Ὁ Κώστας ὅμως ἔξακολούθησε.

« Νὰ σᾶς πῶ τὴν ἀλήθεια, τὴ λυπήθηκα, κύριε. Γιατὶ καθὼς ἦταν τὰ ροῦχα της ἔξω καὶ τὰ παιδιά της κι αὐτὴ μαζί, ἔπιασε βροχὴ δυνατὴ, καὶ βράχηκαν τὰ ροῦχα της, τὰ παιδιά της, αὐτὴ τὸ ἄρρωστο..... »

Ὁ κύρ Ἀργύρης γύρισε καὶ τὸν εἶδε ταραγμένος καὶ θυμωμένος.

« Γιατὶ μοῦ τὰ λές αὐτὰ τώρα ! εἶπε στὸν Κώστα. Τί φταίω ἐγώ ; ἄς πλήρωνε ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὴν κρατήσω ἄλλο. Εἶχε δυὸ μῆνες νὰ πληρώση. Ἐπειτα,

ἄν ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος δὲν πληρώνη, ἐγὼ τί θὰ κάμω :
Πρέπει νὰ πάω νὰ πνιγῶ !»

—« Τὸ ξέρω, κύριε, ἐσεῖς ἔχετε δίκιο ! ἐγὼ σὰς
λέω τί ἔπαθε ἡ δυστυχισμένη. Καὶ ποιὸς ξέρει ποῦ
νὰ εἶναι τώρα !»

—« Τί μὲ μέλλει ἐμένα;» εἶπε ὁ κύρ 'Αργύρης καὶ
εἶπε στὸν Κώστα νὰ τὸν ἀφήσῃ ἤσυχο.

Ὁ Κώστας ἔφυγε. Ὁ κύρ 'Αργύρης ἔσκυψε στὴν ἐρ-
γασία του. Διάβασε, ἔγραψε, σημείωσε. Ἐπειτα ση-
κώθηκε καὶ πῆγε στὸ δωμάτιό του καὶ ἐτοιμάστηκε γιὰ
ἔξω.

« Νὰ εἰπῆς στὴν κυρία σου, εἶπε σὲ μιὰ ὑπηρε-
τρια, πὼς θὰ εἶμαι ἐδῶ κατὰ τίς δύο ».

Καὶ κατέβηκε σοβαρός, ἀλύγιστος τῆ σκάλα καὶ
βγῆκε στὸ δρόμο.

Κάτι τὸν ἐνοχλοῦσε ὅμως καθὼς βιάδιζε.

« ὦ ! ἔκανε ξαφνικά, ἄς πλήρωνε. Αὐτὰ θὰ μὲ
σκοτιζοῦν ἐμένα τώρα ;»

Καὶ κοίταξε γύρω του τὰ δέντρα, τοὺς ἀνθρώπους,
τὰ ψηλὰ σπίτια, τὸν οὐρανό.....

Ἡ μέρα ἦταν ὠραία, ἀνοιξιάτικη μέρα. Ὁ ἥλιος
ψηλὰ ἔλαμπε στὸν οὐρανό. Πουλάκια κελαηδοῦσαν καὶ
πετοῦσαν ἀπὸ δέντρο σὲ δέντρο. Ἄκουσε καὶ φωνές
παιδικές νὰ τραγουδοῦν κάποιο τραγούδι γνωστό του,
γιατὶ τὸ ἔλεγαν καὶ τὰ παιδιὰ του.

Τοῦ φάνηκαν ὅτι ὅλα χαίρονταν, ὅλα χαμογελοῦ-
σαν καὶ ὅτι, ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος μὲ ἀγάπη κοί-
ταζαν τῆ γῆ. Καὶ σὰν ὅλα αὐτὰ μαζί νὰ ἔλεγαν :

« Καλωσύνη, καλωσύνη !»

Αὐτὸς σούφρωσε τὰ φρύδια του καὶ προχώρησε

πιό γλήγορα, σὰ νὰ ἔκλεισε τ' αὐτιά του σ' αὐτὴ τῆ φωνή, σ' αὐτὰ τὰ λόγια.

Ἐξαφνα στάθηκε. Ἀπὸ ἓνα δρομάκι εἶδε νὰ βγαίνει μιὰ κηδεῖα παράδοξη. Ἐνας παπὰς γέρος μὲ κάτασπρα γένεια, ἓνα μεγάλο παιδὶ μὲ σταυρό, δυὸ ἄλλα νὰ κρατοῦν ἓνα μικρὸ φέρετρο, πολὺ φτωχικό, μιὰ γυναῖκα μὲ μαῦρα, φτωχή, καὶ πίσω τέσσερα παιδάκια κακοντυμένα στὴ γραμμὴ, ξυπόλυτα, πιασμένα ἀπὸ τὸ χέρι....

Ὁ κύρ Ἀργύρης ταραχτήκε, τὰ ἔχασε, καὶ θὰ ἤθελε ν' ἀνοίγε ὁ τοῖχος τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ ἦταν κοντά του καὶ νὰ τὸν ἔκλεινε μέσα.

Ἡ γυναῖκα οὔτε τὸν πρόσεξε, μόνο φώναξε μὲ σπαραχτικὴ φωνὴ ἐκείνη τὴ στιγμή :

« Παιδάκι μου, καρδούλα μου ! »

* * *

Ὁ κύρ Ἀργύρης γύρισε στὸ σπίτι του χωρὶς διάθεση.

Τὸ τραπέζι ἦταν ἕτοιμο

« Μὰ τί ἔχεις ; » τὸν ἐρώτησε ἡ γυναῖκα του, ὅταν κάθισαν στὸ τραπέζι

— « Ξέρω κι ἐγώ ; τῆς ἀπάντησε. Δὲν ἔχω διάθεση ».

— « Μὰ γιατί ; »

— « Δὲν ξέρω... »

Τὸ φαγητὸ ἦταν ἐξαιρετο, μοσκοβολοῦσε.

Ἡ νοστιμάδα του τὸν ἔσυρε καὶ ἄρχισε νὰ τρώη καλά. Ἀλλὰ ξαφνικὰ ρώτησε τὸν ἑαυτὸ του :

« Ἐκεῖνο τὸ παιδάκι τάχα εἶχε φάει ποτέ του τέτοιο φαγητό ; » Ταραχτήκε κι ἄφησε τὸ περούνη

του καὶ τὸ μαχαίρι καὶ χτύπησαν καὶ ἔπεσαν ἀπάνω στὸ πιάτο.

« Τί εἶναι ; » τὸν ἐρώτησε ἡ γυναῖκα του.....
Εἶδε τὰ παιδιὰ του νὰ τὸν κοιτάζουν, καὶ θυμήθηκε κεῖνα τὰ τέσσερα τὰ ξυπόλυτα, πού ἀκολουθοῦσαν τὸ μικρὸ φέρετρο στὴ γραμμὴ κρατώντας τὸ ἓνα τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ χέρια.

Ἦταν ἀδερφάκια τοῦ πεθαμένου.

Καὶ πάλι σὰν ν' ἄκουσε τὴ φωνὴ τῆς χήρας :

« Παιδάκι μου, καρδούλα μου ! »

— « Δὲν μπορῶ, εἶμαι ἄρρωστος ! » εἶπε στὴ γυναῖκα του

— « Μὰ πῶς ! »

— « Ἐ, θέλει πολὺ ν' ἀρρωστήση κανεὶς ; θὰ φάω λίγο καὶ θὰ πάω νὰ πλαγιάσω ».

*
* *

Ξύπνησε τὰ μεσάνυχτα. Σὰν κάποιος νὰ τὸν ἔσπρωξε νὰ ξυπνήσῃ Τὸ φῶς τὸ μικρὸ, πού ἄφηνε ἀναμμένο εἶχε σβήσει.

Μιά ζωγραφιὰ μέσα στὸ σκοτάδι παρουσιάστηκε. Σὰ νὰ τὸν εἶχαν ξυπνήσει γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ :

Ἕνας παπὰς μ' ἄσπρα γένεια, τὸ μικρὸ φέρετρο, ἡ γυναῖκα μὲ τὰ μαῦρα, καὶ τὰ τέσσερα παιδάκια στὴ γραμμὴ ἀκολουθοῦσαν πιασμένα ἀπὸ τὰ χέρια. Καὶ σὰ νὰ ἄκουσε καὶ τὴ φωνὴ τῆς χήρας νὰ λή σπαραχτικά :

« Παιδάκι μου, καρδούλα μου ! »

Πετάχτηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι του, γύρισε τὸ κουμπὶ κι ἀναψε τὸ ἠλεκτρικό....

—« Τί μαρτύριο ! » εἶπε, ἅμα πλημμύρισε φῶς τὸ δωμάτιο.

Καὶ κάθισε σ' ἓνα κάθισμα κι ἔμεινε μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι.

Ἄκουσε ὅμως σὲ λίγο τὸν ἑαυτό του νὰ τοῦ λέη σὰ νὰ ἦταν κάποιος ξένος, δικαστῆς αὐστηρός :

« Μήπως ἐσὺ δὲν ἐσκότωσες τὸ παιδί, καημένε !
Ἄν δὲ βρεχόταν »

*
* *

Ἀπὸ μέρα σὲ μέρα αὐτὸ τὸ μαρτύριο τοῦ κυρ Ἄργυρη γινόταν μεγαλύτερο. Τὸ φέρετρο τοῦ μικροῦ, τὰ τέσσερα παιδιά καὶ ἡ φωνὴ τῆς χήρας τὸν τυραννοῦσαν ἄγρια Κάθε τόσο τὰ ἔβλεπε, δὲν τὸν ἄφηναν ἡσυχο. Ἀρχισὰν μάλιστα νὰ μπαίνουν καὶ στὰ ὄνειρά του.

Καὶ μιὰ νύχτα εἶδε στὸν ὕπνο του, πὼς ἀνοιξε μὲ βία ἡ πόρτα καὶ μπῆκε ὁ γέρο παπάς, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μέσα μὲ τὸ φέρετρο.... Ἄλλοτε πάλι εἶδε τὴ χήρα νὰ ἔρχεται κρατώντας τὸ νεκρὸ παδί της :

« Δὲν πέθανε, τοῦ εἶπε, δὲν πέθανε. ζωντάνεψε πάλι ! »

Στὴ γυναῖκα του δὲν ἔλεγε τίποτε.

Αὐτὴ κοιμόταν σ' ἄλλο δωμάτιο καὶ δὲν ἔλεγε ἰδεῖ τὸ μαρτύριο ποὺ τραβοῦσε κάθε νύχτα.

« Ἄχ ! τί νὰ κάμω ; Πῶς νὰ σωθῶ ; » ἀναρωτοῦσε τὸν ἑαυτό του, ὅταν πετιόταν τὴ νύχτα ἀπὸ τὸ κρεβάτι του περιχυμένος ἀπὸ κρύον ἰδρώτα.

Τέλος μιὰ νύχτα, ποὺ δὲν τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος ἀπὸ τὴ μεγάλη φρίκη ποὺ ἔβλεπε μπροστά του ὅλο τὸ ἴδιο, εἶπε :

« Μὰ κάτι πρέπει νὰ κάμω. Δὲν εἶναι ζωὴ αὐτὴ ! Τάχα ἂν τὴν ἔβρισκα τὴ γυναῖκα νὰ τῆς πέσω στὰ πόδια, νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ μὲ συχωρέση, δὲ θὰ πάψη τὸ μαρτύριο ;»

Τὴ ζήτησε παντοῦ, ρώτησε στὴν ἀστυνομία, ἔγραψε στὶς ἐφημερίδες, ἀλλὰ δὲν ἔμαθε ποτὲ τί ἀπόγινε ἢ δυστυχισμένη χήρα.

Ἄρχισε τότε ὁ κύρ Ἀργύρης νὰ σκορπᾶ καλωσύνη σὲ χῆρες καὶ σὲ ὀρφανά. Ἔτσι τὸ κακὸ λιγότεψε· κάποτε κοιμόταν καὶ ἤσυχος. Ἄλλὰ νὰ πάψη ὀλότελα νὰ ξανάβρη τὴν πρώτη του γαλήνη, ἦταν ἀδύνατο.

Τὶς νύχτες, ποῦ ὁ βοριάς φυσοῦσε ἄγρια καὶ ξεσποῦσαν οἱ μπόρες, τοῦ φαινόταν πῶς ἄκουε σὸν ἀπὸ ἄπειρα στόματα βογγητὰ καὶ μοιρολόγια γιὰ τὸ παιδάκι ποῦ πέθανε, γιὰ τοὺς σπαραγμοὺς τῆς μάνας, γιὰ τὴ γύμνια καὶ τὴν πεῖνα τῶν ὀρφανῶν της....

N. Ἐλατος

Ὁ θρίαμβος τῆς καλοσύνης

A μ δὲν τῶπνιγα.....δὲν τὸ σκότωνα.....
παρὰ πού τ' ἐνάστησα νὰ μὲ ντροπιᾶσῃ
τώρα στὰ γεράματα Θὰ πέθαινε!..... Νὰ πε-
θάνῃ Ἄμ ἐκεῖνος πάλι; Δὲν τῶπνιγε
δὲν τὸ σκότωνα!.....»

Ἦταν ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης, πού γύριζε τίς γειτο-
νιὲς τοῦ χωριοῦ κι ἔλεγε πάντα τὰ ἴδια.

«Ἄμ δὲν τῶπνιγαδὲν τὸ σκότωνα»
Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἔκλαιγε, δάγκανε τὰ χεῖλη
του, τὰ δάχτυλά του ὥσπου μάτωναν, λές κι ἔ-
παθε μεγάλη συμφορὰ, ἀνεπανόρθωτη.

Κι ἂν συναντοῦσε κανένα γραμματισμένο, τὸν στα-
ματοῦσε καὶ τοῦ ἔδινε ἓνα γράμμα πού τὸ ἀνάσερνε
ἀπὸ τὸ σελάχι του, καὶ τὸν ὑποχρέωνε νὰ τοῦ τὸ δια-
βάσῃ. Τὸ ἄκουε μὲ προσοχὴ κι ὅταν τελείωνε τὸ διά-
βασμα, ξανάρχιζε :

«Ἄμ δὲν τῶπνιγα δὲν τὸ σκότωνα.....»
Ὅσοι τὸ διάβαζαν τὸ γράμμα τοῦ Ντίβη κι ὅσοι τὸ
ἄλουαν, δὲν ἔλεγαν τίποτε. Τοὺς ἔπιανε φόβος ν' ἀν-
τικρίσουν τὸ Γιάννη τὸ Ντίβη.

Γιατί αὐτὸς ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης τρομοκρατοῦσε ἀπὸ χρόνια τὸ χωριό του. Πόσα κακὰ δὲν εἶχε κάμει στὸ χωριό του. Θηρίο ἀνήμερο ἦταν ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης καὶ στὸ χωριό του καὶ στὰ γύρω χωριά.

Καὶ τώρα πού τὸν ἔβλεπαν νὰ κλαίῃ καὶ νὰ δαγκώνεται, ἀνατρίχιαζαν. Κάτι καλὸ μεγάλο φοβόνταν πὼς θὰ κάμῃ.

Ἄφου γύριζε στὶς γειτονιές, καταστάλαζε στοῦ παπαῖ τὸ σπῖτι. Πρόθυμος ὁ καημένος ὁ παπὰς νὰ τοῦ ξαναδιαβάσῃ τὸ γράμμα. Καὶ τὸ εἶχε διαβάσει —ποῖς ξέρει— πόσες φορές. Τὴν πρώτη φορά μάλιστα τὸν ὑποχρέωσε τὸν παπὰ νὰ τὸ διαβάσῃ ὕστερα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης συντριμμένος εἶχε σκύφει κι ἄκουε ἀναστενάζοντας:

«Πατέρα μου,

»Σοῦ γράφω ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο. Ἄρρώστησα βαριά καὶ θὰ κέθαινα, ἂν δὲ βρισκόταν ὁ Πέτρος ὁ Καλός. Ναί, ὁ Πέτρος πού τὸν ξεσπίτωσες, πού τοῦ πῆρες μὲ τὸ «ἔτσι θέλω» τὰ χτήματά του καὶ τὸν ἀνάγκασες νὰ ξενιτευτῆ.....

»Οἱ φίλοι σου καὶ οἱ φίλοι μου οὔτε καὶ ρώτησαν τί γίνομαι. Ἐίπες μάλιστα, ὁ Πίπης ὁ Φρόκαλης, πού ἦρθε νὰ μὲ ἰδῆ, εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ εἰπῆ στὸν Πέτρο τὸν Καλὸ ἀδιάφορα, πὼς πέθαινα μόνος κι ἔρημος στὴν κάμαρά μου.

»Ὁ Πέτρος ὁ Καλὸς ἔτρεξε μὲ αὐτοκίνητο, μὲ πῆρε ἀναίσθητο καὶ μὲ πῆγε στὸ καλύτερο νοσοκομεῖο. Νὰ σοῦ εἰπῶ πὼς, ἅμα συνῆρθα καὶ τὸν εἶδα τὸν Πέτρο τὸν Καλὸ, δὲν πίστευα τὰ μάτια μου καὶ πῆγα νὰ σβή-

σω, πὼς περίμενα νὰ μὲ πνίξῃ ἀπὸ δίκαια ἐκδίκηση ;
Εἶναι περιττό. Παιδί σου εἶμαι καὶ ἀπὸ μικρὸ μ' ἔμα-
θες νὰ κάνω τὸν κόσμον νὰ τρέμῃ μόλις μὲ βλέπει

»Ὁ Πέτρος ὁμῶς πού κατάλαβε τοὺς φόβους μου,
μὲ πλησίασε μὲ καλωσύνη καὶ μοῦ εἶπε :

« Μὴ σοῦ φαίνεται παράξενο, Τάσο. Καὶ ὁ πατέ-
ρας σου νὰ ἦταν τὸ ἴδιο θὰ ἔκανα.

« Ἐδῶ στὰ ξένα εἶσαι παιδί μου καὶ πατριώτης μου.
Μὲ τὴν ἀπόφαση πού ἔκαμα νὰ φύγω ἀπὸ τὴν πατρί-
δα, ἄφησα καὶ τὴν ἔχθρα ἐκεῖ κάτω στὸ χωριό μας ».
Πρώτη φορά, πατέρα μου, εἶδα καὶ πίστεψα πὼς ὑ-
πάρχουν καὶ τέτοιοι ἄνθρωποι στὸν κόσμον !.....»

Οἱ χριστιανοὶ σταυροκοπήθηκαν. Ὁ Γιάννης ὁ
Ντίβης ξέσπασε σὲ λυγμούς. Ἐπειτα πῆρε τὸ γράμμα
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παπᾶ καὶ βγῆκε ἔξω κι ἀκούστηκε
λέγοντας :

« Ἄμ δὲν τῶπνιγα δὲν τὸ σκότωνα, **παρὰ** πού
τὸ ἀνάστησα νὰ μὲ ντροπιάσῃ τώρα στὰ γεράματα....
Θὰ πέθαινε !..... Νὰ πεθάνῃ Ἄμ ἐκεῖνος πάλι
δὲν τῶπνιγε δὲν τὸ σκότωνα !

.....
Ἔτσι πέρασαν βδομάδες καὶ μῆνες. Κάποτε ὁ
Γιάννης ὁ Ντίβης ἔπαψε νὰ δίνῃ τὸ γράμμα τοῦ γιοῦ
του τοῦ Τάσου νὰ τὸ διαβάζουν. Ὁ Γιάννης ὁ Ντίβης
εἶχε καιρὸ νὰ κάμῃ κακό. Ὅλοι τὸ εἶχαν παρατηρήσει
πὼς τὸ θηρίο τ' ἀνήμερο ὅλο καὶ ἡμέρωνε. Μιὰ μέρα
βγῆκε ἀπὸ τοῦ παπᾶ κρατώντας ἓνα γράμμα πρὸς τὸν
Πέτρο Καλό. Τί τοῦ ἔγραφε, κανεὶς ποτὲ δὲν ἔμαθε.

• Ν Ἐλατος.

Οί δυὸ νοικοκυρές.

Ελειπα πολλά χρόνια στὰ ξένα. Ὅταν γύρισα χάρηκα πού βρῆκα τοὺς δικούς μου γερούς καὶ σ' ἓνα κομψὸ σπιτάκι, δικό μας. Μόνο πού τὸ ἤθελα στὸ δροσερὸ προάστειο, ὅπου εἶχα περάσει τὰ παιδικά μου χρόνια.

Ἦταν ἄνοιξη· ἡ μέρα γλυκιά, καὶ τὰ φλύαρα χελιδόνια πετοῦσαν ψηλά στὸν καταγάλανο οὐρανό, ὅταν ξεκίνησα γιὰ τ' ἀγαπημένο μου προάστειο. Ἀπὸ μακριὰ μοῦ ἤρθε ἡ γλυκιά μυρουδιά ἀπὸ τ' ἀνθισμένα δέντρα τῶν περιβολιῶν. Γιατὶ τὸ προάστειο εἶχε περισσότερα περιβόλια καὶ λιγώτερα σπίτια.

Ἄρχισα νὰ παίρνω βαθιὲς ἀναπνοές, νὰ τρέχω παρὰ νὰ περπατῶ, καὶ νὰ ρίχνω γοργές ματιές ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη γύρω. Παντοῦ σὰ νὰ ζητοῦσα νὰ τ' ἀγκαλιάσω μεμιᾶς ὅλα. Καὶ ὅλα μὲ χαιρετοῦσαν, τὸ καθένα μὲ τὸ δικό του τρόπο. Μύρια καλωσορίσματα. Ἀπὸ τὰ γύρω βουνά, τὰ μενεξέδια, τὰ πουλιά, τὰ χρώματα, τὶς μυρουδιές. Τὸ ἀπαλὸ καὶ μυρωμένο ἀεράκι χαίδευε τὶς φϋντες τῶν δέντρων καὶ φαίνονταν οἱ πορτοῦλες τῶν σπιτιῶν, πού εἶναι μέσα στὰ περιβόλια, σὰ νὰ μοῦ ἔπαιζαν τὸ κρυφτούλι καὶ νὰ μοῦ λέγανε

γελαστά : γιατί ἄργησες ; Τόσον καιρὸ σὲ περιμέ-
ναμε !... .

”ὦ ! τὰ περασμένα καὶ ἀξέχαστα γέλια, πῶς ἀντηχοῦν μέσα βαθιὰ στὴν καρδιά μου ! Δὲν ἦταν περιβόλι ὅπου δὲν εἶχα παίξει, γωνία του, δέντρο του ὅπου δὲν εἶχα κρυφτῆ καὶ δρομάκι του ὅπου δὲν εἶχα τρέξει.

Νά καὶ ὁ χέρσος τόπος ὅπου παίζαμε τὸ κυνηγητὸ καὶ τὰ σκλαβάκια, καὶ τὸ τόπι καὶ τόσα ἄλλα !

Τὰ ροδομάγουλα παιδάκια ποὺ πήγαιναν στὸ σχολεῖο μὲ χαιρετοῦν καὶ τὰ χαιρετῶ. Τὰ περισσότερα τὰ γνωρίζω ἀπὸ τὴ φυσιογνωμία. Εἶναι παιδιά τῶν παιδικῶν μου φίλων.

« Ἐσὺ εἶσαι τοῦ Γιάννη τοῦ Ξενάκη, πῶς σὲ λένε ; »

— « Πέτρο ! »

— « Τί κάνει ὁ πατέρας σου ; »

— « Καλὰ εὐχαριστῶ ».

— « Ὁ παππούς σου, ὁ γερο-Πέτρος ; »

— « Πέθανε· πᾶνε δύο χρόνια ».

Καὶ τὰ παιδάκια παραξενεύονται καὶ ἀνοίγουν τὰ μάτια τους ὅσο μποροῦν περισσότερο.

Προχωρῶ στὴν πλατεῖα καὶ κάθομαι κάτω ἀπὸ τὴς πέντε λεῦκες. Ἄνάμεσα βρίσκω τὴν ἴδια βρυσούλα. Καὶ παραπέρα τὸ καφεναδάκι τὸ ἴδιο.

Τὸ διευθύνει ὅμως τῶρα ἄλλος. Ὁ μπάρμπα-Δημητρὸς ποὺ γνῶριζα ἔχει πεθάνει ἀπὸ καιρὸ. Ἔχουν προστεθεῖ γύρω μερικὰ νέα καταστήματα, καὶ λίγα ἄλλα σπίτια. Χτιζόταν καὶ ἓνα νέο.

Παράγγειλα καφέ καὶ περίμενα κανένα γνωστὸ μου, φίλο μου.

Ἡ Ζωή μας

Ἄπάνω πού εἶχα βαρεθῆ καὶ σκόπευα νὰ φύγω, ἦρθε ὁ Σωτήρης Περιστερῆς. Ἡ χαρά μας ἦταν τόσο μεγάλη πού πέσαμε ὁ ἓνας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου.

Ἐπειτα καθήσαμε ὁ ἓνας ἀντικρὺ στὸν ἄλλο καὶ ὁ Σωτήρης πρῶτος μίλησε :

« Βλέπω πὼς τὸ σημάδι πού σοῦ ἄφησε ἡ πληγὴ πού σοῦ ἔκαμα σοῦ πάει ».

Ἄν καὶ ἤμαστε πάντα σχεδὸν ἀντίπαλοι στὸ παίγνιδι, ὅταν ἤμαστε παιδιά, δὲν εἶχαμε μαλώσει οὔτε μιὰ φορά.

Κάποτε μὲ χτύπησε μὲ πέτρα στὸ μέτωπο, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, κι εἶναι μακριὰ ἱστορία νὰ διηγηθῶ τί τράβηξε ὥσπου νὰ γειάνῃ ἡ πληγὴ.

Ἐπειτα ἀρχίσαμε ν' ἀνιστοροῦμε τὰ περασμένα κι ἀξέχαστα.

Ἦστερα τοῦ διηγήθηκα τὴ ζωὴ μου στὰ ξένα καὶ ἔμαθα πὼς ἦταν ὁ γιατρὸς τῆς συνοικίας.

Ἐκεῖ πού μιλούσαμε πέρασε σκυφτὸς ἓνας κακοντυμένος ἐργάτης, μὲ πένθος στὸ ἀριστερὸ χέρι. Τὸ πρόσωπό του, γέρου πολυβασανισμένου. Χαιρέτησε τὸ γιατρὸ βγάζοντας τὸ ξεθωριασμένο καπέλο του, τὰ χεῖλη του κινήθηκαν σὰν κάτι νὰ ἤθελαν νὰ εἰποῦν, μὰ σὰ νὰ μετάνιωσε προχώρησε πρὸς τὸ καφενεῖο.

Σὲ λίγο πάλι βγῆκε καὶ περνώντας ἀπὸ τὸ τραπέζι μας, πάλι κοντοστάθηκε καὶ τὰ χεῖλη του σάλεψαν.

« Θέλεις τίποτα νὰ μοῦ πῆς ; » τὸν ἐρώτησε ὁ φίλος μου ὁ γιατρός.

— « Ἄν δὲ σοῦ κάνῃ κόπο νὰ σηκωθῆς, γιατρέ μου ! » εἶπε μὲ τρεμάμενη φωνὴ ἀργὰ καὶ θλιμμένα. Καὶ σὲ μένα πικρογελώντας :

« Μᾶς συμπαθᾶτε, κύριε. Μιὰ στιγμή μόνο ».
— « Ἐλεύθερα », εἶπα.

Ὁ γιατρός σηκώθηκε καὶ σὲ λίγο ξαναγύρισε.

Ὁ ἐργάτης προχώρησε πρὸς τὸ νέο σπίτι πού χτιζόταν.

Ἀπὸ κεῖ ἀκούστηκε μιὰ εὐγενικιά φωνή :

« Μάστρο-Γιώργη, κάνε μου τὴ χάρη, σὲ παρακαλῶ νὰ πᾶς μέσα στὴν πόλη, ν' ἀγοράσης ὅ,τι σοῦ εἶπα. Μὴ βιαστῆς. Ψώνισε μὲ τὴν ἡσυχία σου καὶ τ' ἀπομείνημερο στὶς τρεῖς ξαναγυρίζεις ».

Ὁ Μάστρο-Γιώργης ἦταν ὁ ἐργάτης πού μιλοῦσε μὲ τὸ γιατρό. Γιατὶ ἀποκρίθηκε : « καλὰ καλὰ », καὶ προχώρησε πρὸς τὴν πόλη. Τώρα βαδίζει πιὸ ἐλεύθερα καὶ ὄχι τόσο σκυφτά.

« Δὲν τὸν ἐγνώρισες ; » μὲ ρώτησε ὁ φίλος μου ὁ Σωτήρης, ὅταν ξανακάθησε.

— « Ποῖόν ; »

— « Αὐτὸν πού μὲ κάλεσε νὰ μοῦ μιλήσῃ ».

— « Ποιὸς εἶναι ; » ρώτησα.

— « Ὁ Γιώργος ὁ Καλομοίρης », ἀπάντησε ὁ Σωτήρης. « Ἐμείνα σὰν ἀποσβολωμένος. »

— « Τί λές ; » εἶπα.

— « Ναί, ναί, αὐτὸς εἶναι ὁ Γιώργος ὁ Καλομοίρης ! »

— « Αὐτὸς ὁ λεβέντης, ὁ τραγουδιστῆς πού μὲ τὴ φωνή του καὶ τὴν κιθάρα του ἔκανε τόσον κόσμον νὰ κουβαλιέται ἀπὸ τὴν πόλη ; »

— « Αὐτὸς, αὐτὸς », εἶπε θλιμμένα ὁ φίλος μου.

— « Καὶ ὁ ἄλλος ὁ ἀχώριστος ὁ σύντροφός του, ὁ Φώτης ὁ Πετροκόκκινος, τί γίνεται ; » ξαναρώτησα.

—« Ἄκου τον, εἶπε ὁ φίλος μου. Εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὴν παραγγελία στὸν ἄμοιρο τὸν Καλομοίρη. Τὸν ἔστειλε στὴν πόλη, γιὰ νὰ τραγουδήσῃ λίγο. Μπροστὰ στὸ φίλο του τὸν Καλομοίρη μελαγχολεῖ. Ποτὲ δὲν τραγουδᾷ μπροστὰ του. Μὰ τῷχει σὲ κακὸ νὰ περάσῃ μέρα χωρὶς νὰ τραγουδήσῃ ».

Κοίταξα πρὸς τὴ νέα οἰκοδομὴ καὶ εἶδα ἕναν καλοντυμένο, ροδοκόκκινο κύριο νὰ τραγουδῇ καὶ νὰ προσέχῃ στοὺς ἐργάτες ποὺ χτίζανε. Κάποτε ἔκοβε τὸ τραγούδι του, ἔδινε σύντομες ὁδηγίες μὲ γλυκὸν τρόπο καὶ πάλι ξανάρχιζε.

« Ἀλήθεια, αὐτὸς εἶναι, εἶπα. Ἴδιος κι ἀπαράλλαχτος, μόνο ποὺ πάχυνε λίγο. Καὶ τί δουλειὰ κάνει τώρα : »

—« Καθὼς βλέπεις, ἐργολάβος οἰκοδομῶν », εἶπε ὁ Σωτήρης.

—« Καὶ ὁ ἄλλος ὁ καημένος ὁ Καλομοίρης πῶς κατάντησε ἔτσι ; ρώτησα. Καθὼς θυμοῦμαι ἦταν καὶ οἱ δύο τους χτίστες, ἴδια ἐργατικοί, δραστήριοι καὶ προπάντων καλόκαρδοι ».

—« Σήκω νὰ περπατήσωμε λίγο καὶ στὸ δρόμο σοῦ λέω », μοῦ εἶπε ὁ φίλος μου.

Προχωρήσαμε σ' ἕνα δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸν ἐλαιῶνα. Ἀφοῦ βαδίσαμε γιὰ λίγο σιωπηλοὶ ὁ Σωτήρης ὁ Περιστερῆς ἄρχισε :

« Τὸ δεύτερο ἢ τρίτο χρόνο ποὺ ἔφυγες γιὰ τὰ ξένα, ὁ Γιώργος καὶ ὁ Φώτης παντρεύτηκαν.

» Πῆραν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια προῖκα. Μπορεῖ ὁ Γιώργος νὰ πῆρε καὶ μεγαλύτερη. Δὲ θυμοῦμαι καλά. Πρὶν νὰ παντρευτοῦν, ἀπὸ τίς οἰκονομίες τους εἶχαν

χτίσει από ένα σπιτάκι με κήπο και αύλη. "Ιδια, βλέπεις, ξεκίνησαν. Μά να τί γίνεται : 'Η γυναίκα του Φώτη σαν καλή νοικοκυρά στέλεται με τὸ βελόνι στὸ χέρι. Διορθώνει τὰ παλιὰ ροῦχα ἔτσι, πού φαίνονται πάντα καινούρια και πεντακάθαρα.

»'Η γυναίκα ὅμως τοῦ Γιώργου δὲν καταλαβαίνει ἀπὸ νοικοκυρωσύνη. 'Αφήνει ἕνα ἀπλό σκίσιμο ἢ ξίλωμα νὰ μεγαλώση ἔτσι, πού τὸ ροῦχο νὰ μὴ φοριέται. Δὲν προφταίνουν ν' ἀγοράζουν, κι ὅμως εἶναι πάντα ὅλα κουρέλια και ἀκάθαρτα.

»Τὸ κηπαράκι της ἢ γυναίκα τοῦ Φώτη τὸ καλλιεργεῖ κι ἔχει τὰ λαχανικά της και τὰ λουλούδια της. "Αφησε τίς κότες πού ἔχει γιὰ τ' αὐγά, και μιὰ κασικούλα γιὰ τὸ γάλα. "Επειτα λογαριάζει και τὸ παραμικρὸ καταφέρει νάχη ἢ οἰκογένειά της ἀρκετὴ, χορταστικὴ και ὑγιεινὴ τροφή, ἀλλὰ νὰ μὴν ξοδεύη τίποτε τὸ περιττὸ και γιὰ τὴν τροφή και γιὰ τὸ καθετὶ πού χρειάζεται στὸ σπίτι.

»'Η γυναίκα τοῦ Γιώργου παραμελεῖ τὸν κήπο της και δὲ λογαριάζει οὔτε πόσα ἔχει νὰ ξοδέψη, αὐτε πού τὰ ξοδεύει. Δὲν καταλαβαίνει τὸ νόημα τῆς παροιμίας : 'Ο ἄντρας νὰ κουβαλᾷ με τὸ σακκὶ κι ἢ γυναίκα νὰ ξοδεύη με τὸ βελόνι τὸ σπίτι παίρνει τὸν κατήφορο.

»Στὸ σπίτι τοῦ Γιώργου βασιλεύει ἀκαταστασία και ἀκαθαρόσια. "Ὅλα εἶναι ἄνω-κάτω, ὅλα πεταμένα. Τίποτε δὲ βρίσκεται στὴ θέση του. Καὶ τὰ παιδιὰ τῆς κυρᾶ-Γιώργαινας τόσο ἀκάθαρτα και βρομερά, πού συχαίνεται κχνεῖς νὰ τὰ ἰδῇ.

»Σοῦ φαίνεται παράξενο πού κατάντησε ἔτσι ὁ Γιώργος ; »

—« Διόλου ! » είπα. Καί στάθηκα νά καμαρώσω ένα κομψό σπιτάκι, μέ τόν κήπο του καί τήν αδιότσα του τήν κατακάθαρη.

« Εἶναι τοῦ Φώτη », μοῦ εἶπε ὁ Σωτήρης. « Κοίταξε καί τὸ ἄλλο ἐκεῖ πέρα, δεξιά. Εἶναι τοῦ Γιώργου ».

—« Εἶναι ὅπως μοῦ εἶχες πεῖ καί χειρότερα. Μὰ τί κάνει ὁ φίλος του ὁ Φώτης ; Δέν τόν βοηθεῖ ; Ἄλλος κανεῖς δέν προσπάθησε νά σώσῃ τόν καημένο τὸ Γιώργο ; » εἶπα.

—« Καί ὁ φίλος του καί πολλοὶ ἄλλοι προσπάθησαν. Μὰ ἡ κυρά-Γιώργαινα εἶναι ἀδιόρθωτη. Καί πλούσια νὰ ἦταν, ἔτσι θά καταντούσε. Ὁ Γιώργος πιά εἶναι ἀνίκανος γιά ἐργασίαι. Ὁ φίλος του ὁ Φώτης μονάχα τόν παίρνει καί προσπαθεῖ νά τοῦ ἀναθέτῃ τίς πιὸ εὐκόλες δουλειές ».

Ὁ φίλος μου στάθηκε λίγο κι ἔπειτα πρόσθεσε :

—« Αὐτὲς τίς μέρες τοὺς πέθανε ἓνα παιδί. Ἦταν ἡ ἀδυναμία τῆς κυρά-Γιώργαινας.

» Ἄφοῦ πέρασε ἡ πρώτη ἐντύπωση, πῆγα καί τήν βρῆκα μονάχη νά μοιρολογᾷ. Τῆς μίλησα σκληρά, μήπως μπορέσω καί τῆ φέρω στὸν ἴσιο δρόμο. « Τί κλαῖς κυρά μου ; τῆς εἶπα. Τὸ παιδί δέν πέθανε, τὸ σκότωσες ». Καί τῆς ἐξήγησα ὅσο μποροῦσα ἀπλά πῶς μποροῦσε νάχη τὸ παιδί της καί νά τὸ καμαρώνῃ.

Στὸ τέλος τῆς εἶπα : « Ἄν δὲ γίνῃς νοικοκυρά καί τ' ἄλλα παιδιὰ θά σοῦ πεθάνουν, καί ἄντρα σέ λίγο δὲ θάχῃς. Ὅλους θά τοὺς σκοτώσῃς ». Τὸ χτύπημα ἦταν δυνατὸ καί μοῦ ὑποσχέθηκε ν' ἀλλάξῃ. Δέχτηκα, καί τήν κυρά-Φώταινα πού εἶχε χρόνια νά τῆς μιλῆσῃ νά τήν ὀδηγήσῃ.

Νόμιζε πώς ὁ Φώτης ἐκμεταλλεῦόταν τὸν κντρα της.

— « Καὶ τί σέ ἤθελε ὁ Γιώργος ; ἂν ἐπιτρέπεται νὰ μάθω », ρώτησα.

— « Πῶς ὄχι ! ἀπάντησε. Πάντα φιλότιμος ὁ κα-
ημένος. Μοῦ εἶπε πώς αὐτὲς τὲς ἡμέρες θὰ οἰκονομήση
νὰ μὲ πληρώσῃ γιὰ τὲς ἐπισκέψεις. Καὶ μ' εὐχαρί-
στησε, γιατί ἡ γυναῖκα του ἄρχισε νὰ διορθώνεται μὲ
τὲς ὁδηγίες τῆς χρυσῆς γυναίκας, τῆς κυρὰ-Φώταινας.
Τοῦ εἶπα νὰ μὴ βιάζεται καὶ νὰ πάψῃ νὰ τὰ βλέπῃ
ὅλα μαῦρα, νὰ δυναμώσῃ κι αὐτὸς τὴ θέλησή του κι ὅλα
γίνονται ».

— « Ἐλπίζεις νὰ διορθωθῇ ἡ κυρὰ Γιώργαινα, Σω-
τήρη ; »

— « Ἄν δὲν ἀλλάξῃ τώρα, ποτέ της .

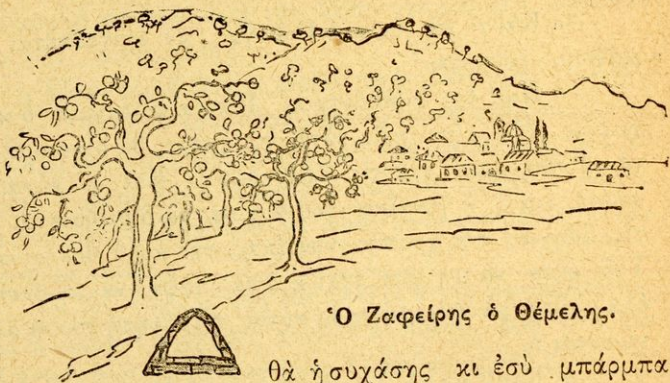
» Ἀρκετὰ μελαγχολήσαμε. Πᾶμε τώρα νὰ σέ φι-
λέσω ».

— « Δέχομαι, εἶπα. Μὰ θὰ διασκεδάσωμε πιὸ καλὰ,
ὅταν μοῦ πῆς πώς ὁ Γιώργος ξανάβρε τὴ χαρὰ
του Τότε θὰ τοὺς πάρωμε καὶ τοὺς δυὸ φίλους μας μὲ
τὲς κιθάρες τους ».

— « Θὰ βάλω ὅλα τὰ δυνατά μου νὰ τὸ πετύχω ».

N. Ἐλατος

Ὁ Ζαφείρης ὁ Θέμελης.

Θὰ ἡσυχάσης κι ἐσὺ μπάριπα-
Ζαφείρη ;»

— « Ἡ ἡσυχία παιδί μου βρίσκεται στους τάφους.
"Ἐ, θάρθη καὶ μένα ἡ ὥρα μου !..... Μὰ ὅσο ἔχω
ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δουλεύω».

— « Μὰ τί ἀνάγκη ἔχεις ; 'Ἐσὺ εἶσαι πλούσιος,
λένε. Μπορεῖς νὰ βάλῃς ἄλλους νὰ δουλέψουν».

— « Ἔτσι ἀκοῦς, ἔτσι λές. "Ἀκουσε, παιδί μου, νὰ
μαθαίνης. Στις δουλειές πού δὲν προφταίνω βάζω καὶ
ἄλλους νὰ δουλεύουν. Μὰ θὰ ἦταν ἁμαρτία νὰ κάθωμαι
μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. "Ἄν ἦταν γιὰ μένα μονάχα
μποροῦσα ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν νὰ κάθωμαι, καὶ νὰ δου-
λεύουν ἄλλοι. Μὰ γιὰ ἰδές ! Τώρα πίνω τσαΐ. Τὸ τσαΐ
ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κίνα. Οἱ Κινέζοι παραγωγὸι ἐργά-
ζονται γιὰ μένα καὶ γὰ γιὰ αὐτοὺς. Θὰ δουλεύω νὰ ἔχα-
ρῆματα γιὰ ν' ἀγοράζω τὸ τσαΐ τους. Καὶ γιὰ νάρθη
ὡς ἐδῶ στὸ ἀπόμερο χωριό μας τὸ τσαΐ, συλλογίσου
πόσοι ἄλλοι ἐργάζονται. Σκέψου τώρα πόσα καὶ πόσο

Άλλα πράγματα χρειάζομαστε πού δὲν τὰ κάνει ὁ τόπος μας καὶ πὲς μου : τί εἶναι ἡ δική μου δουλειά μπροστά στὴ δουλειά τῶσων καὶ τῶσων πού ἐργάζονται γιὰ μένα; Ἔ, παιδί μου, ἂν ἔκαναν ὅλοι τὸ συλλογισμό πού κάνουν οἱ ἀνόητοι : νὰ δουλεύωμε τόσο ὅσο ἀρκεῖ γιὰ νὰ ζήσωμε μόνο ἐμεῖς, θὰ ἤμαστε ἀκόμη στὶς σπηλιές, καὶ θὰ ζούσαμε μ' ἄγριους καρπούς καὶ ρίζες».

Ἔτσι μιλοῦσα σχεδὸν κάθε μέρα μὲ τὸ γείονά μας, τὸ Ζαφεῖρη, Θέμελη, ὅταν ἤμουν παιδί καὶ πήγαινα στὸ σχολεῖο. Τὰ σπίτια μας ἦταν ἀντίκρου. Πότε μὲ φώναζε πού μ' ἔβλεπε στενοχωρημένο, γιὰτὶ κάτι δὲν καταλάβαινα ἀπὸ τὰ μαθήματά μου, πότε πήγαινα καὶ μόνος μου. Τὸν ἔβρισκα στὸ ἰσόγειο δωμάτιο, ἕνα δωμάτιο μεγάλο ἠλιόλουστο, γεμάτο διάφορα ἐργαλεῖα καὶ στοὺς τοίχους βιβλιοθήκες μὲ πολλὰ βιβλία.

Τὸ χωριό μας ἦταν ἀπάνω στὸ βουνό. Φτωχὸς τότες. Οἱ κάτοικοι ἤθελαν νὰ τ' ἀφήσουν ὅλα, ὅπως τὰ ἔβρισκαν καὶ ὁ Ζαφεῖρης Θέμελης προσπαθοῦσε ν' ἀλλάξη τὴν ὄψη τοῦ χωριοῦ. Ἦταν ἕνα γεροντάκι κοντό, ἐκοντὰ γενάκια καὶ μάτια πού σπιθοβολοῦσαν. Ἔτσι ὅν ἐγνώρισα κι ἔτσι τὸν ἄφησα, ὅταν ἀργότερα ἔφυγα πὸ τὸ χωριό μου.

Ἀπὸ τὸ πρῶν ὡς τὸ βράδυ βρισκόταν ἔξω, στὰ χωριά του νὰ ἐπιστατῆ, νὰ ἐργάζεται ὁ ἴδιος, μὰ πὸ ὅλν νὰ γυρίζη ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ. Τὸ βράδυ καθόταν πολλὲς ὥρες καὶ μελετοῦσε τὰ βιβλία του.

Ἀπὸ τὰ βιβλία του εἶχε μάθει νὰ δίνη ἕνα σωρὸ συμβουλὲς γιὰ τὸ καθετὶ πού τὸν ρωτοῦσαν καὶ νὰ δίνη πρῶτες βοήθειες στοὺς ἀρρώστους.

*
* *

Μὰ τί ἔκανε, ὅταν ἐγύριζε τὰ βουνὰ καὶ τίς λαγ-
καδιές ;

Εἶχε πάντα περασμένη στὸν ὦ μοτου μιὰ πέτσινη
τσάντα. Αὐτὴ ἢ τσάντα εἶχε μέσα ἕνα σωρὸ ἔργα-
λεῖα. Ἕνα κλαδευτήρακι, ἕνα τσεκουράκι μιὰ μι-
κρὴ ἄξινα, ἕνα κηπουρικὸ ψαλίδι, ἕναν κηπουρικὸ
σουγιά, πού εἶχε ὡς τριάντα μικροεργαλεῖα καὶ ἄλλα
τέτοια.

Πολλὲς φορές μοῦ ἔδειχνε τὸ θαυμαστὸ σουγιά
καὶ μοῦ ἔλεγε :

« Βλέπεις τί κατώρθωσε ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐπιμονὴ καὶ
ὕπομονή τῶν ἀνθρώπων ; Ἄν ἔκαναν τὴ σκέψη πού
κάνουν οἱ ἀνόητοι, θὰ εἴχαμε γιὰ μοναδικὸ ἔργαλεῖο
ἀκόμη τὴ σκληρὴ πέτρα, τὸ στουρνάρι».

Ἐκεῖ πού γύριζε διόρθωνε τοὺς χαλασμένους δρό-
μους, ἔκοβε τὰ κλαδιὰ πού ἔγερναν καὶ δὲν ἄφηναν
τοὺς ἀνθρώπους νὰ περνοῦν ἐλεύθερα, ἔχτιζε γεφυ-
ράκια στὰ ξεροπόταμα νὰ μὴ χαλᾶ τὸ νερὸ τὸ δρόμο,
λοῖχους στὰ πλάγια γιὰ νὰ κρατοῦν τὰ χαλίκια πού
κυλοῦσαν ἀπὸ τὸ βουνό.

Τὴν ἀνοιξὴ καὶ τὸν Αὔγουστο δὲν ἠσύχαζε διόλου
ὁ Ζαφείρης ὁ Θέμελης ἀπὸ τὰ χαράματα ὡς τὸ σου-
ρουπο. Τότε γύριζε παντοῦ καὶ κέντριζε καὶ μπό-
λιαζε ἀγριόδεντρα : ἀγραπιδιές, ἀγριοκαστανιές, ἀγρι-
οκορομηλιές, ἀγριομηλιές, ὅ,τι ἔβρισκε.

Νὰ τὸν βλέπατε στὸ θέρο καὶ στὸν τρύγο ! Ἔτρε-
χε στὶς κακοτοπιές νὰ διορθώσῃ τοὺς δρόμους, νὰ
κόψῃ τὰ κλαδιὰ, πού ἐμπόδιζαν τὸ διάβα σ' ἀνθρώπου
καὶ ζῶα.

«Καημένοι άνθρωποι, σᾶς στραβώνουν τὰ κλαδιά, τσακίζονται τὰ ζῶα σας, καὶ δὲν ἀπλώνετε ἔτσι δὰ τὰ χεράκια σας», ἔλεγε.

—«Βιαζόμαστε, ποιὸς ἔχει καιρό, μπαρμπα-Ζαφείρη. Θέρος, τρύγος, πόλεμος, λέει ὁ λόγος». ἀπαντοῦσε κάποιος.

—«Καλά, καλά· σᾶς ξέρω καὶ τότε πού δὲν ἔχετε δουλειά. Καὶ τώρα τόση ὥρα πού μιλεῖς κάτι μποροῦσες νὰ διορθώσης : νὰ παραμερίσης μιὰ πέτρα, νὰ ρίξης λίγα χαλίκια στὸ λάκκο»

Τὸ στόμα του ἔλεγε καὶ τὰ χέρια του δούλευαν.

Ὅταν ἔπεφταν τὰ φύλλα τῶν δέντρων στὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου καὶ πρὶν νὰ μπουμπουκιάσουν τὴν ἀνοιξή, ὁ Ζαφείρης Θέμελης φύτευε παντοῦ δέντρα καὶ μάλιστα στὶς ἄκρες τῶν δρόμων.

*
* *

Ἐγὼ δὲν ἔβλεπα τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας του. Εἶχα μάθει πὼς ἦταν ἀρκετοὶ πού στραβωναν τὰ δέντρα, τὰ ξερίζωναν, τὰ ἔκοβαν. Καὶ μιὰ μέρα τὸν ἐρώτησα :

—«Δὲν πᾶνε τόσοι κόποι χαμένοι, μπαρμπα-Ζαφείρη ; »

—«Ὅχι, παιδί μου, τίποτε δὲν πάει χαμένο. Θ' ἀργήση ἄρθρη τὸ καλό, μὰ θ' ἄρθη. Σκέψου ἀπὸ τώρα τί μεγάλο μπορεῖς νὰ καταπιαστῆς, κι ἄφησέ το νὰ τρέφεται μέρα καὶ νύχτα μέσα στὸ νοῦ σου.

»Μὴ βιαστῆς νὰ ἰδῆς τ' ἀποτελέσματα. Θὰ περιμένῃς ὅπως ἐγώ. Ἄν δὲν τὸ τελειώσης, ἄλλοι θὰ ξακο-

λουθήσουν τὸ ἔργο σου. Μὴ λησμονῆς τὸ σουγιά μὲ τὰ τόσα ἐργαλεῖα»

Ἔμεινε γιὰ λίγο συλλογισμένος κι ἔπειτα πρόσθεσε :

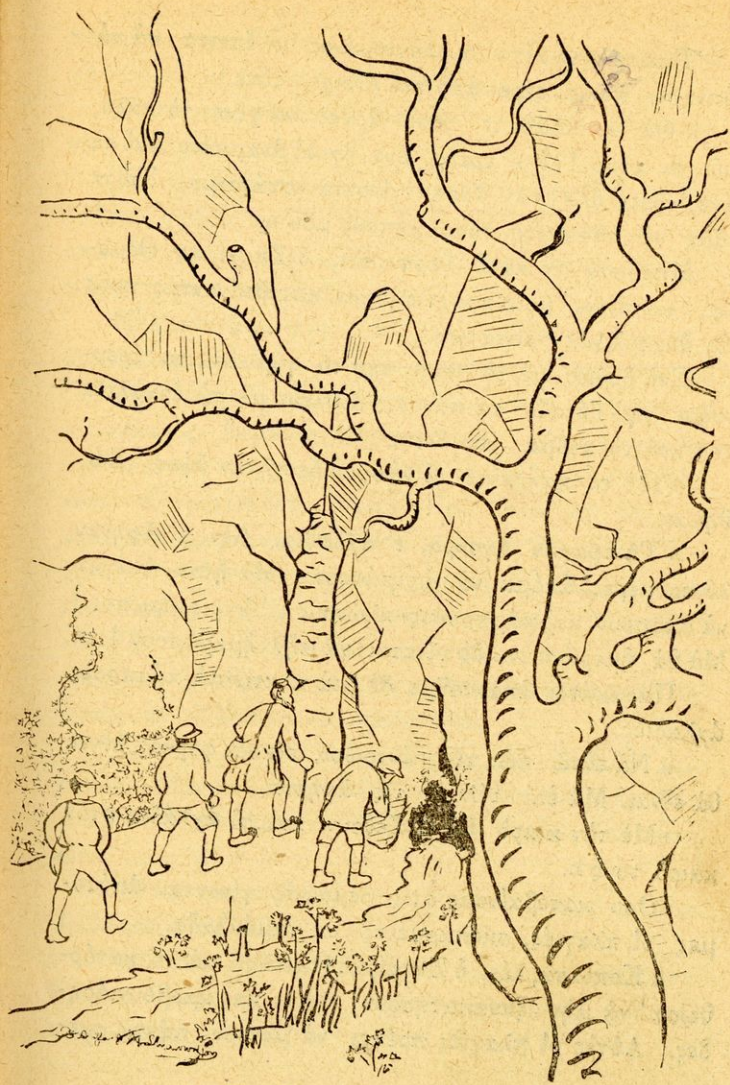
« Μιά μέρα νὰ πάρης τοὺς φίλους σου ν' ἀνεβούμε στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ ».

Πόσο χάρηκα ! Ἦταν Ἰούνιος μῆνας πού, μιὰν αὐγὴ πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος, βρεθήκαμε στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, ὁ μπαρμπα-Ζαφείρης, ἐγὼ καὶ τρεῖς ἄλλοι φίλοι μου. Ὅταν πρόβαλε ὁ ἥλιος μέσ' ἀπὸ τὰ νερά τῆς θάλασσας, πού φαινόταν μακριά, μείναμε—ποῖος ξέρει πόσην ὥρα—σιωπηλοί.

Ὅταν προχώρησε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου σιγὰ σιγὰ καὶ ἀπαλὰ ὡς κάτω στὰ ριζώματα τοῦ βουνοῦ, στὶς κοιλάδες καὶ στὶς βαθιὲς ρεματιές, ὁ Ζαφείρης Θέμελης ἄρχισε νὰ μᾶς λέη :

«Κοιτάξετε στὰ χωριά πού ἔχουν ἀφήσει τώρα καὶ λίγα χρόνια τὰ ξεροβούνια νὰ ξαναδασώνωνται. Τὸ κατόρθωσαν ἄνθρωποι πού μὲ μιμήθηκαν. Τὸ δάσος πέρα κατὰ τὸ βοριά ἐγίνε ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν ὑπομονὴ τοῦ παπποῦ μου. Τὸ ἄλλο πρὸς τὴν ἀνατολή, τοῦ πατέρα μου, τοῦτο ἐδῶ πρὸς τὴ δύση, πού δὲ φαίνεται ἀπὸ τὸ χωριό, εἶναι τὸ δικό μου τὸ δάσος. Τὰ χωράφια, πού τὰ εἶχαν ἀφήσει ἀκαλλιέργητα οἱ χωριανοί μας, τ' ἀγόρασα καὶ τ' ἄφησα νὰ δασωθοῦν. Εἶναι κι ἄλλα πού πρέπει νὰ γίνουν γιὰ νάχουμε πολ-λὲς πηγές, νὰ γίνουν πιὸ καρπερὰ τὰ χωράφια, καὶ τὰ πιὸ κοντινὰ πρὸς τὸ χωριό, ἕνας ἀπέραντος κῆπος ἀπὸ καρποφόρα δέντρα».

Ζαφείρης Θέμελης

«Έμεινε για λίγο συλλογισμένος κι έπειτα σά να ξύπνησε— ποιός ξέρει από πιό όνειρο—είπε :

«Θά καταλάβετε πόσο άργεί να γίνη τó καλό, ένώ τó κακό ! λίγη τρέλα, ένα δαυλι άναμμένο και σέ λίγες ώρες όλα τά δάση γίνονται στάχτη..... Τώρα πάμε να σάς δείξω τούς κήπους μου ».

Μπροστά τó καλό γεροντάκι, ó Ζαφείρης Θέμελης και πίσω μεϊς προχωρήσαμε κατεβαίνοντας πρός τίσ ανατολικές ρεματιές.

Στό δρόμο με τó μάτι του τó γυμνασμένο έρευνοϋσε και ζέταζε τά πάντα, δούλευε με τά εργαλεία του και τó στόμα του έλεγε :

«Ω ! οί καημένες οί καστανιές πήραν ύψος. Σώθηκαν.

» Τά έφαγαν άγουρα τ' άχλάδια. Δεν τ' άφηναν λίγες μέρες ακόμα να ώριμάσουν ; Μά ήταν άνάγκη να σπάσουν και κάμποσους κλώνους ; 'Αγριάνθρωποι ! Μά θά ήμερώσουν, δέ γίνεται να μήν ήμερώσουν !..»

Παοκιάτω άπαντούμε σέ μιá πλατωσιá κάμποσες άχλαδιές.

«Νά είπώ πώς τίσ κέντρωσα είκοσι φορές ; λίγες θά εϊναι. Μά επί τέλους τίσ άφησαν.

»Με τόν καιρό θά μαζεύουν και τ' άχλάδια στόν καιρό τους ».

«Όσο κατεβαίνομε στίς ρεματιές γίνονται άπότομες οί πλαγιές, σκεπασμένες με χαμόκλαδα.

«Κοπίασα, λέει ó Ζαφείρης Θέμελης, μά τó κατόρθωσα να μήν ξαναπατήσουν γίδια και καρβουνιάρηδες. Αυτές οί πλαγιές πρέπει να μένουν πάντα σκε-

πισμένες από θάμνους, ἀλλιῶς τὸ χῶμα σιγα σιγὰ κατεβαίνει μετὰ τὰ νερά στὴ θάλασσα».

Ψῆλὰ στὶς ρεματιές φαίνονται βράχοι ἀπότομοι, σὰν κάστρα ἀπάτητα.

Καὶ χαμηλότερα εἶναι ἄλλοι μικρότεροι μετὰ πᾶρᾶξενά σχήματα, ὅλοι σὰ γίγαντες, ποὺ ξύπνησαν καὶ σηκώθηκαν νὰ μᾶς ἰδοῦν κι ἄλλοι σὰ θηρία ποὺ ξαφνιάστηκαν στὸ διάβα μας.

Πολλοὺς ἀπὸ τοὺς βράχους αὐτοὺς τοὺς εἶχε ἀγκαλιάσει καὶ τοὺς στόλιζε ὁ κισσός. Γύρω στὰ ριζώματα μερικῶν ὑψώνονταν μέσ' ἀπὸ ψηλοὺς καὶ φουντωτοὺς θάμνους καὶ βατιῶνες χιλιόχρονες βελανιδιές καὶ πουρναριές. Πρὸς τὰ ἐκεῖ φαίνεται ἀδύνατο νὰ προχωρήσῃ κανεὶς. Καὶ ὅμως μᾶς ὀδηγεῖ ὁ μάρμπα-Ζαφείρης μέσ' ἀπὸ μυστικὰ δρομάκια. Βρεθήκαμε σ' ἓνα χαριτωμένο κηπαράκι. Μιὰ βρυσούλα σκεπασμένη ἀπὸ πετροσέλινα καὶ πολυτρίχια στὴ ρίζα τοῦ βράχου μετὰ τὸ νεράκι τῆς τὸ κρυσταλλένιο ποτίζει τὸ κάθε δεντράκι : κερασιές καὶ μηλίτσες κι ἀχλαδιές καὶ κορομηλιές.

Ἄρκετὰ κεράσια εἶναι ὄριμα, σὰ μεγάλα ρουμπίνια. Μᾶς κόβει τὸ καλὸ γεροντάκι καὶ μᾶς δίνει νὰ φᾶμε. Τί νόστιμα καὶ δροσιστικὰ ὕστερα ἀπὸ τόσον κόπο.....

« Εἶναι πετροκέρασα, ποὺ βαστοῦν ὡς τὸ τέλος Ἰουλίου», μᾶς λέει.

Ἄπὸ κάτι μηλιές μᾶς κόβει ἀφρόμηλα γινωμένα. Βρίσκει μερικὰ ὄριμ' ἀχλάδια, κίτρινα σὰν τὸ κεχριμπάρι.

Ἔτσι ιπήκαμε σὲ καμιὰ δεκαριὰ τέτοια κρυφὰ κηπαράκια. Σ' ἓνα βρίσκομε καὶ μελίσσια. Οἱ μέλισσες δουλεύουν ἀκούραστες.

Ὁ Ζαφεῖρης, Θέμελης τρυγᾷ μιὰ κυψέλη καὶ μᾶς δίνει ἀπὸ μιὰ κερήθρα.

«Τοὺς μαζεύετε σεῖς ὅλους αὐτοὺς τοὺς καρπούς;»
ρώτησα.

— «Ἄ, ὄχι. Τοὺς τρῶνε τὰ πουλάκια καὶ τ' ἄλλα πλάσματα τοῦ Θεοῦ. Δοκιμάζω κι ἐγὼ κανένα, ὅταν περνῶ. Τοὺς ξέρουν καὶ μερικοὶ χωριανοὶ μας. Στὸ μεταξύ σκορπίζονται οἱ σπόροι. Ἐνάμεσα στοὺς θάμνους φυτρώνουν δεντράκια. Ἄμα μεγαλώσουν τὰ μπολιάζω. Γιατὶ πάντα γίνονται ἀγριόδεντρα, κι ἂς εἶναι οἱ σπόροι ἀπὸ ἡμερα δέντρα. Ἐγὼ ἔχω ἀριετοὺς καρπούς στὰ δικά μου χτήματα. Τοῦτα ἐδῶ θὰ εἶναι τῆς κοινότητος, ὅταν οἱ ἄνθρωποι τῆς καταλάβουν τὴν ἀξία τοῦ κάθε δέντρου».

Λίγο πρὶν κατεβοῦμε κάτω στὴ ρεματιά, λοξοδρομήσαμε καὶ μὲ κόπο ἀνεβήκαμε μιὰν ἀνηφοριά.

Πίσω ἀπὸ ἓνα μεγάλο βράχο καὶ ἀνάμεσα σὲ κάτι ἄλλους μικροὺς εἶδαμε πιὸ πυκνὰ γαμόκλαδα κι ἔπειτα λεῦκες καὶ κυπαρίσσια.

«Ἐδῶ, μᾶς λέει ὁ γέρο-Θέμελης, ἂν δὲν ἔχη ὀδηγὸ, κανεὶς δὲν ἀνεβαίνει».

Βρεθήκαμε σ' ἓναν κῆπο μὲ νερὸ ἄφθονο. Στὸ μεγαλύτερο βράχο μιὰ εὐρύχωρη σπηλιά πού τὸ στόμα τῆς κρύβουν κληματαριές. Κάτω ἀπὸ τίς κληματαριές καθίσματα ἀπὸ ἀγριόξυλα κι ἓνα δυὸ τραπέζια κι αὐτὰ ἀπὸ ἀγριόξυλα.

« Έδῶ, μᾶς λέει, ἔρχομαι καὶ ἀναπαύομαι χε-
μῶνα καλοκαίρι ».

Φάγαμε κεῖ κι ἀναπαυτήκαμε.

*
* *

Τ' ἀπομεσήμερο πήραμε ἄλλη ρεματιὰ κι ἀνε-
βήκαμε στὸ χωριό. Ἡ ρεματιὰ αὐτὴ εἶχε πάρα πολ-
λές λεῦκες, ὅλες φυτεμένες μὲ τὸ χέρι τοῦ γέρο-Θέ-
μελη. Εἶχαμε συνηθίσει πιά καὶ καταλαβαίναμε ποῦ
εἶχε περάσει τὸ εὐεργετικὸ τοῦ χέρι.

Πρὶν νὰ μποῦμε στὸ χωριὸ μᾶς εἶπε :

« Ὁ παππούς μου ἔλεγε πὼς δὲν ὑπῆρχε δέντρο
στὸν καιρό του.

» Τώρα βλέπετε πὼς ἄρχισαν μερικοὶ νὰ φυτεύ-
ουν στὰ χτήματά τους. Νὰ θέλατε σεῖς τὰ παιδιά τὸ
καλὸ θὰ γινότανε πιὸ σύντομα.»

Τοῦ ὑποσχεθήκαμε.

Θὰ κάμωμε μιὰ συντροφιά ποῦ θὰ ἔχη πρόγραμ-
μά της νὰ κάμη ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ μας ἕναν
ἀπέραντο κῆπο. Κι ἀλήθεια μερικοὶ φίλοι βοηθή-
σαμε στὸ ἔργο τοῦ Ζαφείρη Θέμελη. Καὶ ὅμως δὲ
φαινόταν νὰ προχωρῇ. Οἱ κακοὶ ἦταν πάντα περισ-
σότεροι.

Μιά μέρα ποῦ παραπονιόμουν, μὲ πῆρε ὁ Ζαφείρης
Θέμελης στὸ σπίτι του καὶ μοῦ ἔδειξε ἕνα βιβλιαράκι.

« Γιὰ δὲς ἐδῶ, μοῦ εἶπε. Ἐδῶ γράφω τοὺς φόρους
ποῦ πληρώνω τώρα καὶ εἴκοσι χρόνια. Δὲς τί πλη-
ρωσα τὸν πρῶτο χρόνο καὶ τί τὸν τελευταῖο. Παρατή-
ρησε καὶ σύγκρινε τὴν τελευταία πενταετία ».

Ἡ Ζωή μας

Ήταν μιὰ μεγάλη διαφορά. Τὰ κοίταζα μὲ ἀπορία. Ὁ Ζαφείρης Θέμελης κατάλαβε τὴ σκέψη μου καὶ μοῦ ἐξήγησε:

« Ἡ μεγαλύτερη ἀπορία σου εἶναι πού πληρώνω ταχτικά τοὺς φόρους, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ χίλια δυὸ μέσα προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἀποφύγουν. Τὴ μεγαλύτερη εὐτυχία αἰσθάνομαι, ὅταν πληρώνω τοὺς φόρους καὶ βλέπω πὼς εἶμαι σὲ θέση νὰ πληρώνω μεγαλύτερα ποσά. Αὐτὸ φανερώνει πὼς τὰ εἰσοδήματά μου μεγάλωσαν.

»Εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ ἐξηγήσω πὼς ὅταν ἐμεῖς ἔχουμε, ἔχει καὶ ἡ πατρίδα μας;

»Ἐπειτα οἱ ἀριθμοὶ πού βλέπεις σοῦ λένε πὼς οἱ πατριῶτες μας ὅσο πᾶνε καὶ γίνονται καλύτεροι. Τὰ χτήματά μου τὰ ἴδια ἦταν καὶ πάντοτε τὰ καλλιεργοῦσα ὅπως ξέρεις. Μὰ τὰ εἰσοδήματά μου τὰ κατάστρεφαν.

»Τώρα οἱ ζημιωτὲς εἶναι λιγώτεροι. Ἔτσι σιγὰ σιγὰ θὰ πάψουν νὰ μὲ ζημιώνουν, καὶ τὰ δικά τους χτήματά θὰ τὰ καλλιεργήσουν ὅπως ἐγώ ».

*
*
*

Ξενιτεύτηκα καὶ γύρισα στὸ χωριό μου ὕστερα ἀπὸ δέκα χρόνια. Ὁ Ζαφείρης Θέμελης ζοῦσε ἀκόμη. Κι ἐξακολουθοῦσε ἀκούραστα τὸ ἔργο του.

Θὰ τὸ πιστέψετε; Δὲ γνώρισα τὸ χωριό μου. Τόσο εἶχε ἀλλάξει. Πάλι μοῦ ἔδειξε τὸ βιβλιαράκι τῶν φόρων ὁ γερο-Θέμελης. Πλήρωνε τώρα διπλάσια ἀπ' ὅ,τι πλήρωνε τὴν τελευταία χρονιά, πού εἶχα

ἰδεῖ τὸ βιβλιαράκι, πού ἔδειχνε μὲ ἀριθμοὺς τὴν προκοπὴ τοῦ χωριοῦ μας.

«Καὶ νὰ σοῦ πῶ καὶ τὸ ἄλλο εὐχάριστο», μοῦ εἶπε τὸ ἀγαθὸ γεροντάκι. «Πολλοὶ τώρα πληρώνουν τοὺς φόρους»

Ξαναξενιτεύτηκα κι ἔχω πολλὰ χρόνια πού δὲν εἶδα πιά τὸ χωριό μου.

Ὁ γερο-Θέμελης ἔμαθα πὼς πέθανε.

Πέρασε τὰ ἑκατὸ χρόνια, μοῦ εἶπαν.

Φέτος τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, πέρασα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ νὰ ἰδῶ τὴν κίνηση. Εἶχα χρόνια νὰ περάσω. Σ' ἓνα μανάβικο εἶδα σωροὺς ἀπὸ μέγαρα καὶ κίτρινα σὰν τὸ κεχριμπάρι ἀχλάδια. Ρώτησα τὸ μανάβη καὶ μοῦ εἶπε πὼς εἶναι ἀπὸ τὸ χωριό μου.

«Βγάζει πολλὰ ;» ρώτησα τὸ μανάβη.

—« Ἀρκετὲς χιλιάδες ὀκτάδες. Ἔχει ὀλόκληρα βουνὰ γεμάτα ἀχλαδιές », μοῦ ἀπάντησε.

—« Πῶς τὸ ξέρεις ; » ξαναρώτησα.

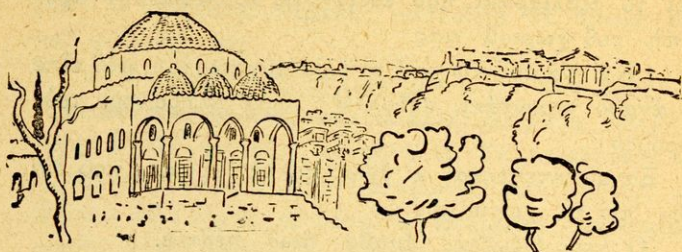
—« Τὸ χωριό μου νὰ μὴν ξέρω ; » μοῦ ἀπάντησε.

Κοίταξα τὴν ἐπιγραφή τοῦ ὀπωροπωλείου καὶ εἶδα πὼς ἦταν γιὸς ἐνὸς ἀπὸ τοὺς φίλους μου. Τοῦ εἶπα τὸνομά μου καὶ γνωριστήκαμε.

Ὁ πατέρας του καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἑξακολούθησαν τὸ ἔργο τοῦ Ζαφείρη τοῦ Θεμέλη. Οἱ κακοὶ δὲν ἔλειψαν, μὰ δὲν μποροῦν πιά νὰ κάμουν τίποτε

N. Ἐλατος

Ἡ Σαρή.

(Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκικῆς).

Ἰσα κιτρινιασμένα φύλλα ἀπόμειναν πιά στὴ μεγάλη κληματαριά ποὺ σκεπάζει ὅλο τὸ παζάρι τῆς Ἀθήνας. Γύρω ἀπὸ τὸ συντριβάνι εἶναι τοποθετημένοι μεγάλοι πάγκοι καὶ πολὺ φαρδιοὶ γιὰ νὰ χωροῦν τοὺς Τούρκους, ποὺ κάθονται σταυροπόδι. Σ' αὐτοὺς ἀπάνω κάμποσοι ἀγάδες μὲ ποικιλία καβουκιῶν κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ σαρικιῶν κατὰ τὸ χρῶμα, τραβοῦν τώρα τὸ τσιμπούκι τοὺς ἢ ρουφοῦν τὸ ναργιλέ τοὺς μὲ μεγάλη ἡδονὴ καὶ πολὺ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν τύχη τοὺς, ποὺ θέλησε νὰ γίνουν κύριοι τέτοιας χώρας. Καὶ ὁ καφετζῆς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ καφενέ πηγαινοέρχεται μὲ τ' ἀσημένια ζάρφια * καὶ μὲ τὸ καφέμπρικο, ποὺ ἀχνίζει.

Τὸ τζαμί τοὺς βαστᾷ τὸν ἀέρα καὶ σήμερα εἶναι πάλι χειμωνιάτικη λιακάδα.

Αὐτοὺς τώρα ἐξακολουθεῖ νὰ τοὺς περιεργάζεται μὲ τρόπο ὁ Βύρων καὶ βλέποντας τὴ σοβαρότητά τοὺς προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὰ γέλια.

* Φλιτζάνα.

Είδαν οί Τούρκοι τὸ Λόρδο. "Άλλοι τὸν γνωρίζουν καὶ ἄλλοι ἔχουν γι' αὐτὸν ξακουστά, γιατί ὁ ἔρχομός περιηγητῶν πάντοτε ἔκαμε τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ταξιδιάρικου ἀστεριουῦ, ποῦ φωτίζει ἔξαφνα τὸν κατὰμαυρο οὐρανό. Καὶ στέλνοντας σ' αὐτὸν τὸ νεώτερό τους τὸν προσκαλοῦν, μὲ ἀνατολίτικους τεμενάδες καὶ μὲ γλυκόγελα, νὰ πιῇ μαζί τους καφέ.

Καὶ ὁ Βύρων δέχεται.

Ἦταν ὅλοι εὐθυμοὶ καὶ γελαστοί, σπάνιο πράμα γιὰ Τούρκους· ἦταν καὶ ὀμιλητικοί.

Κοντὰ στ' ἄλλα ἦρθε καὶ ὁ λόγος γιὰ ἓναν ἐπίσημο Ἕλληνα, ποῦ βρέθηκε τὴ νύχτα σκοτωμένος, καὶ ἔδειχναν τάχα πὼς τοὺς μέλει ν' ἀνακαλύψουν τὸν ἔνοχο.

« Μὴ σκοτιζέστε », εἶπε τότε δυνατὰ ἓνας ἀπ' αὐτούς, ὁ πιὸ χωρατατζής, « θὰ τὸν ἔφαγε ἡ Λάμια ».

— « Αὐτὸ θὰ εἶναι... αὐτὸ θὰ εἶναι... », εἶπαν οἱ ἄλλοι καὶ ἔβαλαν τὰ γέλια, ἀλλάζοντας ὀμιλία.

Ὁ Βύρων ἐθύμωσε πολὺ. Σηκώθηκε σὲ λίγο καὶ ἔφυγε, χωρὶς κἄν νὰ τοὺς ἀποχαιρετήσῃ. Εἶχε πάρει ὁμως τὸ μάτι του ἓνα νέο Ἀθηναῖο, ποῦ κοντοστεκόταν περνώντας ἀπ' ἐκεῖ, φαίνεται, εἶχε ἀκούσει τὴν ὀμιλία τῶν Τούρκων, καὶ ὕστερα ξακολουθοῦσε τὸ δρόμο του σκυφτός καὶ κάπως σὰ φοβισμένος.

Ἦταν ὠραῖο καὶ εὐρωστο παλικάρι ὁ νέος αὐτός. Τοῦ γνέφει ὁ Βύρων νὰ σταθῇ καὶ τὸν πλησιάζει.

« Δὲ σὲ βλέπω, μοῦ φαίνεται, γιὰ πρώτη φορά ».

— « Ναί, Μυλόρδε, εἶχα ἀνεβῆ στὴν Ἀκρόπολη νὰ σᾶς πῶ ὅτι εἶναι ὦρα νὰ κατεβῆτε ».

—« Καλά τὸ λές. Καὶ τώρα ποῦ βρέθηκες πάλι ἐδῶ ;»

—« Ἡ τύχη μου μ' ἔστειλε. Καὶ μισοστάθηκα γιὰ νὰ ἰδῶ πάλι ἀπὸ κοντὰ ἀνθρώπους, ποῦ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ ζοῦν σὲ τόπους ἐλεύθερους».

—« Εἶσαι Ἕλληνας ;»

—« Ναί, Μυλόρδε ».

—« Ἀθηναῖος ;»

—« Μάλιστα ».

—« Πῶς σὲ λένε ;»

—« Νικόλα Σαρή ».

—« Ἀκουσες τί ἔλεγαν οἱ ἀγάδες καὶ γελοῦσαν ;»

—« Τὸ ἄκουσα ».

—« Καὶ τραβᾷς τὸ δρόμο σου ; Στάσου !... Ὅχι ἔτοι ταπεινά. Στάσου ἴσια».

Ὁ Βύρων θυμώνει τώρα καὶ ἀκράτητος τὸν τινάζει ἀπ' τὸν ὦμο καὶ τοῦ φωνάζει :

«Ἐύπνησε. Δυστυχησμένοι πῶς καταστήσατε. Κανεὶς δὲ σᾶς γνωρίζει πιά. Ἐσεῖς εἶστε ἀνάξιοι νᾶχετε τοῦ Ἀθηναίου τ' ὄνομα ».

—« Μᾶς ἐτσάκισε, Μυλόρδε, ἡ σκλαβιά ».

—« Κουτὸς δὲν εἶσαι ; Ἡ σκλαβιά αὐτὴ θηρίο εἶναι ;»

—« Μεγάλο καὶ φοβερό ».

—« Τότε σκοτῶστε το ».

—« Ἔχει ἓνα σωρὸ κεφάλια ».

—« Καὶ σεῖς ἓνα σωρὸ χέρια ».

—« Τὰ χέρια τί μᾶς ὠφελοῦν ;»

—«...Σὰ δὲν ἔχετε καρδιά ».

—« Σὰ δὲν ἔχομε ἄρματα ».

—« Τὰ λιοντάρια ἔχουν ἄρματα ;»

Τότε ὁ Σαρκὴς ἤσυχα-ἤσυχα, ἀλλὰ μὲ κάποια ἀξι-
οπρέπεια τοῦ λέει :

« Ἄκουσέ με, Μυλόρδε. Ἄν σηκώση κανεῖς ἀπὸ
μᾶς χέρι σὲ κάποιον Τοῦρκο, δὲ θὰ χαθῆ μοναχὰ
αὐτός· θὰ πάθῃ ὅλο του τὸ σόι· * θὰ πάθουν ἀθῶοι ἄν-
θρωποι. Καμιὰ φορὰ καὶ ὅλη ἡ χώρα. Ἐπειτα τί νὰ
κάνουν δυὸ ἢ τρεῖς ἄνθρωποι, τί νὰ κἀνῃ κι ἓνας τό-
πος ὀλόκληρος ὁ ἓνας μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄλλο ; Τί νὰ
κάνουν κακομοιριασμένοι ἄνθρωποι σπαρμένοι καὶ
λησμονημένοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ;»

—« Λογικὰ μιλάς, δυστυχισμένε ραγιά, μὰ ἡ λο-
γικὴ δὲ χρησιμεύει πάντοτε. Ὅταν σᾶς ἐσκλάβωσαν
οἱ Τοῦρκοι, ἦταν λογικὴ ; Τὸ ἀλυσοδεμένο χέρι πρέ-
πει νὰ προσπαθῆ νὰ σπάσῃ τίς ἀλυσίδες του καὶ ὄχι
νὰ ζητᾷ βοήθεια ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐνας ἀλυσοδε-
μένος σκλάβος σήκωσε μιὰ φορὰ ψηλὰ τὸ χέρι του
καὶ ζητοῦσε τὴν προστασίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ξέρεις
ὁ οὐρανὸς τότε τί ἔκαμε ; Ἐρριξε κεραυνὸ καὶ τὸν
ἔκαψε Ὅταν ἓνας ἓνας κάμη τὸ καθῆκον του
στὴν πατρίδα του, θὰ τὸ κάμουν χωρὶς νὰ τὸ κατα-
λάβουν καὶ ὅλοι μαζί. Εἶστε γεννημένοι δοῦλοι, αὐτὴ
εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἡ φωτιά σας ἔσβησε πιά. Ὅποιος
ἀπ' τὴ γέννησή του ὡς τὸ τέλος του τρέμει, αὐτὸς δὲν
εἶναι ἄντρας, ἡ καρδιά του δὲν ἔχει, δὲν μπορεῖ νᾶχη
κανένα ἱερὸν παλμό. Ὅλο κυπαρίσσια εἶναι γεμάτη ἡ
'Αθήνα σας. Δὲν εἶδα πουθενὰ μυρτιές Τὶς
μυρτιές ποὺ κρύβουν τὰ ἐγχειρίδια τῶν ἐλευ-
θερωτῶν ! Τί ντροπὴ ! νὰ εἶναι κανεῖς ἀνά

* Σόι=οικογένεια.

ξιος τῆς γῆς του. Φύγετε! Ἀχθοφόροι τῶν συντριμμάτων τῆς ἀρχαίας σας δόξας! ...

»Ἐπρεπε ν' ἀρνηθῆ ὁ ἥλιος νὰ σᾶς δίνη ζωή, ἔπρεπε καὶ αὐτὸ τὸ φεγγάρι νὰ σᾶς ἀρνηθῆ τὴν παρηγοριά. Δὲ σᾶς ἀξίζει πιά οὔτε ἀγάπη, οὔτε οἶκτος, οὔτε ἐλπίδα»

Ἄσαρῆς, ὅσο μιλεῖ ὁ Βύρων τόσο παθαίνει ἀλλοίωση στὴν ἔκφραση τῆς μορφῆς του ὥσπου σκεπάζει τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ δύο του χέρια καὶ κλαίει. Ὁ Βύρων μεταβάλλεται εὐθύς, μαλακώνει καὶ τὸν πλησιάζει.

«Δυστυχισμένο παιδί!... Μὴν ἐξατμίζης τὴ φωτιά τοῦ στήθους σου!... Μὴ μεταβάλης τὸ αἷμα σου σὲ δάκρυα Ἀπ' τὴ σκλαβιά ὡς τὴν ἐλευθεριά καὶ τὸν τάφο ἢ ἐκλογὴ εἶναι εὐκολή. Σώνει πιά. Ἄν ἡ χώρα σας εἶναι σκλαβωμένη, τὰ βουνά σας καὶ τὰ κύματά σας εἶν' ἐλεύθερα!

»Τί ἔχετε νὰ φοβηθῆτε; Ἡ ἐλευθερίά, ποῦ οὔτε τ' ὄνομά της γνωρίζετε, εἶναι θεὰ ἀρχαία. Δὲ θέλει, προσευχὲς καὶ λιβάνια, θέλει παιᾶνες, θέλει θύματα. Σήκωσε τὸ κεφάλι σου, καὶ ὕστερα σήκωσε καὶ τὴν ψυχὴ σου Πήγαινε....»

Ἄσαρῆς προχωρεῖ δυὸ τρία βήματα καὶ γυρίζει πίσω. Εἶναι ἄλλος ἄνθρωπος.

«Μυλόρδε!... Κάθε φορὰ ποῦ βρίσκεται σκοτωμένος ἀπὸ ἕνα Χριστιανός, τὸ ἀκούσατε, οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐμπαίζουν καὶ μᾶς λέγουν πὼς τὸν ἔφαγε ἡ Λάμια!»

—«Λοιπὸν!...»

—«Σοῦ ὀρκίζομαι, Μυλόρδε, πὼς ἡ Λάμια θ' ἀρχίσῃ νὰ τρώῃ τοὺς Τοῦρκους».

Καὶ φεύγει. Τὰ μάτια του πετοῦν τώρα κάποιαν ἐξαιρετικὴ φλόγα.

Σ. Καμπούρογλου

Ἡ Σουλιωτοπούλα.

Στῆς μάχης τὸν καπνό, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὅλα τᾶχει λησμονήσει, πεῖνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ πού τὸ ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε καὶ ζῆ; Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

« Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, Λάμπη; »

— « Ζεστὴ κουλούρα, ἀδερφέ, πού σοῦ τῆ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μοναχῆ. Ἔλα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης ».

— « Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ ντουφέκι.... »

— « Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου Νά, σουστρώσα! Καὶ δός μου τὸ ντουφέκι ». Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ τὴν κορασιά πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βα-

στοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γιόμιζε κείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τῆ θερειμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Καὶ κεῖ ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Κι αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύρισε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

« Ἐφαγες, Νάση ; »

— « Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη ».

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά της.

Ἄρπαξε τὸ τουφέκι κι ἡσυχος καθὼς εἶχε τραβηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο. Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε. Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

Σουλιώτης και Σουλιώτισσα.

Νύχτα είχε σηκωθῆ ἡ Γιαννούσαινα. Ντύθηκε βιαστικά. Φωτιά δὲν ἄναψε καθόλου. Ἐκαμε ἓνα σταυρὸ μοναχὰ κατὰ τὸ εἰκονοστάσι, ἀφώτιστο. Ὁ ἄντρας της εἶχε κι αὐτὸς ξυπνήσει καὶ ντυνόταν. Μὲ τ' ἄρματά του, ἀθώρητος, σάλευε στὸ σκοτάδι. Ἐτοιμο ἦταν ἀπ' τὸ βράδυ τὸ ταγάρι μὲ τὰ μπαρουτόβολα καὶ τὸ ψωμί. Τόρριξε ἡ γυναῖκα ἀνάλαφρα στὴν πλάτη καὶ κίνησαν. Μπροστὰ τοῦ Ζέρβα ἡ λεβεντονύφη τοῦ Ζάρπα κόρη, κι ὁ ἄντρας της ἀπὸ κοντά.

Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἀπάντησαν καὶ τ' ἄλλα παλικάρια, τὰ Σουλιώτικα. Ἦταν μαζί καὶ κάμποσες γυναῖκες. Καὶ τώρα ἐμπρός. Δρόμο εἶχαν νὰ πάρουν πολὺν, καὶ νὰ ξημερωθοῦν στὰ Δερβίसानα. Μέρως, βδομάδες οἱ Σουλιώτισσες κρατοῦσαν ἐκεῖ πέρα τὸν πόλεμο μὲ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τ' ἀσκέρι. Πόλεμο, μεροδούλι πιὰ. Καὶ ἡ μαῦροι οἱ μεροδουλευτάδες εἶχαν ἀνάγκη κι ἀπὸ λίγη ἀνάγκυση, δὲν ἦταν καμωμένο ἀπὸ πέτρα, οἱ μαῦροι! Μὰ νά, τ' ἀδέρφια ἀπ' τὸ

Σούλι νιόφερτα, θά πάρουν τὸν τόπο τοὺς ξαποσταμένα, κι αὐτοὶ θά γείρουν πίσω στὸ χωριό.

Ἔφτασαν, κι ἀκόμα ἡ νύχτα τοὺς ἀγκάλιαζε. Πῆραν οἱ ἄλλοι τὸ δρόμο γιὰ τὸ Σούλι· κι ἡ αὐγὴ καλῶς νᾶρθη, κι οἱ Ἀρβανῖτες. Ἐέρουν, κι ἡ αὐγὴ θάρθῃ κι οἱ Ἀρβανῖτες... Τὰ καρυσφίλια ἀκουμπισμένα στὰ λιθάρια μὲ τὰ στόματ' ἀνοιχτὰ προσμένουν. Τὰ σπαθιά γυμνά, στὸ χῶμα ξαπλωμένα. Κι οἱ Σουλιῶτες καρτεροῦν ἡσυχοὶ σύντροφο ἔχουν τὴν ὑπομονή. Ἐέρουν, κι ἡ αὐγὴ θάρθῃ κι οἱ Ἀρβανῖτες.

Ἡ Γιαννούσaina κόβει ψωμί καὶ τρῶνε. Σπρώχνει τὸ δοχεῖο μὲ τὸ νερὸ κατὰ τὸν ἄντρα της. Τονὲ φροντίζει μ' ἓναν τρόπο, ἀμίλητη. Τοῦ στρώνει μαλακὸ τὸ μετερίζι του. Στὰ χέρια του περνάει τὸ καρυσφίλι.

Ἀχνόφεγγο, καὶ πέφτει ἡ πρώτη τουφεκιά. Ὁ Γιαννούσας ρίχνει κι ἡ Γιαννούσaina γιομίζει. Αὐτὸ δὲ βάσταζε πολὺ. Καὶ ἐκεῖ πού ὁ πόλεμος εἶχε ξανάψει ἀκούστηκε φωνή :

« Γυναῖκα, λαβώθηκα ! » εἶπε ὁ Γιαννούσας.

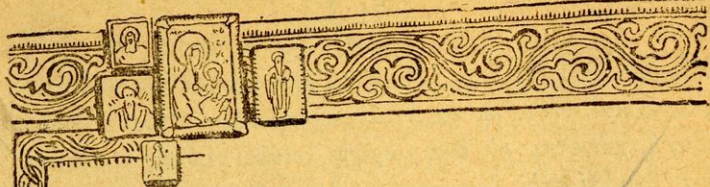
— « Καρδιά, ὀρὲ Γιάννο, καρδιά λίγο καὶ γιὰ τὸ γιουρούσι ! » Ἄγρια ἡ γυναῖκα τοῦ μιλεῖ σὰ νᾶκαμε κακό· δειλὸς τάχα σὰ νᾶτανε τονὲ μαλώνει. Μὰ ὁ Γιάννος ἄφωνος, ξαπλώθηκε στὸ πλάι καὶ δὲν κινήθηκε. Καὶ πόνου ἀχνὸ δὲν ἔβγαλε. Τράβηξε ἡ γυναῖκα τὴ φλοκάτα μ' ἓνα κίνημα γοργὸ καὶ τονὲ σκέπασε. Κι ἄρπαξε τὸ ντουφέκι. Ἐρριχνε καὶ μιλοῦσε κάποτε τοῦ Γιάννου, μεσ' τὴ βροντοταραχὴ καὶ ἔθελε νὰ τοῦ δώσῃ ὑπομονή. Μὰ δὲ γύρισε καὶ πίσω

θέλημα τοῦ Θεοῦ ». Κι ἔτσι τὴν ἀφήνει ὁ βασιλιάς φεύγει καὶ πηγαίνει κατὰ τὰ τειχίσματα. Βγαίνει στὴν ἐξοχή, χώνεται σ' ἓνα χωράφι, κόβει ξύλα, φορτώνει ἓνα δεμάτι στὸν ὄμο του, καὶ κατεβαίνει ἴσα κατὰ τ' ἀσκέρι, ποῦ ἦταν σκορπισμένο μπροστὰ στὰ τειχίσματα.

« Ὠρα καλὴ, γέρο »! τοῦ φωνάζει ἓνας στρατιώτης. « Δὲν μπορεῖς ἀπὸ δῶ νὰ περάσης ». Ἐναντιώνεται ὁ χωριάτης, ζητάει νὰ περάση, πιάνονται μὲ τὰ λόγια, θυμώνει ὁ στρατιώτης καὶ καταφέρνει μιὰ τοῦ χωριάτη καὶ τὸν ἀφήνει στὸν τόπο.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ἔβγαιναν καὶ τὰ παλικάρια τῆς Ἀθήνας ἀρματωμένα, νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὴ σκλαβιά τὴν πατρίδα τους. Ἀκόμα δὲν παρατάχτηκαν ν' ἀρχίσουν τίς σαΐτιες, καὶ τί νὰ δοῦν ἐκεῖ· μπροστὰ τους ξαπλωμένο στὸ χῶμα τὸ βασιλιά τους. Σηκῶσαν μεγάλο κακό. Τόσο μεγάλο, ποῦ μαθεύτηκε ἀμέσως κι ἀπὸ τ' ἄλλο τὸ μέρος πὼς σκοτώθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Ἀθήνας, καὶ βλέποντας οἱ ἐχθροὶ πὼς βγῆκε ἐναντίο τους ἡ προφητεία, τῶριξαν στὸ φευγικό, πρὶν νὰ προφτάσουν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τοὺς τινάξουν μῆτε σαΐτιά.

Κι ἔτσι γλίτωσε ἡ Ἀθήνα ἀπὸ τὴν τρομερὴ τὴ σκλαβιά, καὶ ξαναμπῆκαν στὴ χώρα τους οἱ Ἀθηναῖοι. Καὶ σὰν ἔκαμαν ὅλες τίς συνηθισμένες τιμὲς στὸ βασιλικὸ τὸ λείψανο, μαζεύτηκαν σὲ Συνέλευση κι ἀποφάσισαν νὰ μὴν ξανακάνουν πιά βασιλιά στὴν Ἀθήνα, γιατί κανένα δὲμποροῦσαν νὰ βροῦν μεγάλο καρδο σὰν ἐκεῖνον ποῦ ἔχασαν.

Ὁ φόρος τῆς δόξας.

Κ

ωριασμένη χάμω, ἐμπρός στο
ἅγιο εἰκόνισμα τῆς Παναγίας
προσευχόταν καὶ παρακαλοῦσε.

Γιατὶ στὰ βουνά, ἐκεῖ πέρα
μακριά, τὸ κανόνι βοοῦσε καὶ
τὸ τουφέκι ἔπεφτε πυκνὸ καὶ

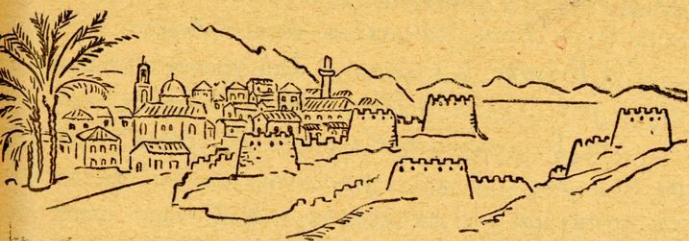
ὁ ἀδερφός της εἶχε φύγει, ντυμένος στὸ χακί, μὲ τὸ
τουφέκι στὸν ὄμο, γιὰ νὰ ξεπλύνει ἀπὸ τὴν τὴν φορὰ τὴν
ντροπὴ τοῦ ἄλλου πολέμου.

« Παναγία μου, λυπήσου..... Μὴν πάθῃ τιποτε
ὁ ἀδερφός μου ! Εἶναι τόσο ὁμορφος καὶ τόσο παλικιά-
σι..... »

Ἄπὸ τοὺς πρώτους εἶχε φύγει πρὶν ἀκόμα τὸν
φωναῖξουν καὶ τώρα τὸν ἤξεσε ἐκεῖ ἀπάνω, ἐκεῖ ποὺ
βοοῦσε τὸ κανόνι καὶ ποὺ ἔπεφτε πυκνὸ τὸ τουφέκι...
Καὶ ἤρθε ὁ Χάρος, μπροστά της μυκροντυμένος, στὸ
μαῦρο του ἄλογο μὲ τὸ μαῦρο του τόξο στὸ χέρι.

« Λυπήθηκα τὰ δάκρυά σου, τῆς εἶπε, καὶ ἤρθα
νὰ σοῦ πῶ νὰ διαλέξῃς ποιὸν νὰ σαϊτέψω στὴ θέση
τοῦ ἀδερφοῦ σου ».

— « Ποιόν ; » ἔκανε κείνη, ποὺ δὲν πίστευε τ' αὐ-
τιά της. « Ἀχ ! Χάρε μου, ὅποιον θέλεις πάρε, μὰ λυ-
πήσου τὸν ἀδερφό μου ! »

Ἡ θυσία.

ή όρέ !....

Ὁ Γιάννης ό Γούναρης έβγαλε στόν ύπνο του παραχτική κραυγή. Καί σύγκαιρα πήδησε όρθός μέ ά μαλλιά σηκωμένα, τό πρόσωπο χλωμό, άδραξε τό γιαταγάνι κι έρριξε φονικό βλέμμα γύρω ζητώντας χτυπήση έπίβουλον έχθρό. Μά τό θαμπό φώς του όχνου έδειξε τά πάντα ήσυχα μέσα στή σκηνή. Τό κνή κατέβαινε τεντωμένο σφιχτοδεμένο στή γή κι μόλις τάραζε άπό τά λαχτίσματα του άνέμου. Οί συντροφοί του, όχτώ δέκα Γκέκηδες, όλοι κοιμόταν βαθιά, τυλιγμένοι στίς φλοκάτες.

Δίπλα τ' άρματά τους, γιαταγάνια γυριστά και ριοφιλία μακρύτερα χαρμπιά* κι άρμούτια** και πιόλες, άλλα φλωροκαπνισμένα κι άλλα φτωχικά σιαζαν τους δράκοντες πού συντροφεύουν άγρυπνοι στό ύπνο του βασιλόπουλου.

Ὁ Γούναρης στάθηκε άκίνητος. Συνήρθε ή ψυχή

* χαρμπιά—βέργες μικρές σιδερένιες πού γεμίζουν τά πιστόλια. Στήν μάχη τό χαρπι τό μεταχειρίζονταν και για να χτυπούν όπως μέ τό μαχαίρι.

** άρμούτια—τουφέκια μέ χοντρή και πλατύστομη κάννα.

μὰ ἡ καρδιά χτυποῦσε δυνατὰ καὶ τὸ μελοῦδι τῶν κοκκάλων ἦταν παγώμενο ἀπὸ τ' ὄνειρο.

Ὁ Γιάννης ὁ Γούναρης ἀπὸ χρόνια δούλευε στὸ σπίτι τοῦ Ὁμέρ Βριώνη. Ἦταν κυνηγὸς του.

Στὰ Γιάννινα στόλιζε συχνὰ τὸ τραπέζι τοῦ πασᾶ μὲ τὸ κρέας τοῦ ἀγριογούρουνου καὶ τοῦ ἀλαφιοῦ, μὲ τὰ παπιά καὶ καὶ τὰ κοτσύφια. Καὶ τώρα μέσα στοῦ στρατόπεδου τὴν ἀνήμερη ζωὴ τὸν ἔτρεφε μὲ λαγούκι ἀγριοπούλια, ὅσα δὲν ἔδιωξε μακριὰ τοῦ πολέμου ἢ ταραχῆ καὶ τῶν ἀρμάτων ὁ σάλαγος.

Μὰ ὁ Τοῦρκος γιὰ νὰ τὸν ἔχη πιστό του δουλευτὴ κρατοῦσε στὴν Ἄρτα τὴ γυναῖκα καὶ τὰ τρία του παιδιά. Ἡ γραμματαλλαγή* δὲν ἦταν δύσκολη. Τὸ ἀσκέρ κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἠπειρο στὸ Μεσολόγγι σὺν γοργοπόταμο σάρωσε κάθε ταμπούρι ἐπαναστατικῶν Πρωτᾶτα ἔφυγαν, εἴτε ἀκολούθησαν ἀπελπισμένον τὸν καταχτητὴ τὰ χωράφια κἀηκαν, ὅσοι ἀντιστάθηκαν, ἔπεσαν νεκροί· ὅσοι δειλοὶ χώθηκαν στοῦ δάσου τὶς κρυψῶνες καὶ τῶν θεριῶν τὶς μονιές.** Τώρα καταλιγμένο κατακαμπὶς, ἔχει ἀνεμπόδιστα τὶς τροφὲς καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ τὴ γραμματαλλαγή του ἀπὸ πάντα. Καὶ ὁ κυνηγὸς εἶναι ἡσυχος.

* * *

Ὁμως τὸ ἐπαναστατημένο χῶμα δὲ βγάζει μόνον ἄνθη καὶ καρπούς. Τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων ποὺ ροοῦ δὲν τὸ κρατεῖ ἐγώιστὴς στὰ σπλάχνα του, μὰ τ' ἀπ

* γραμματαλλαγή=ταχυδρομικὴ συγκοινωνία.

** μονιές=φωλιές.

ρίχνει πύρινο σὲ νέα σώματα. Λίγος καιρὸς πέρασε μῆνες τρεῖς καὶ νέοι ἀπόστολοι κηρύττουν τὴν ἀνάστασι καὶ ἀντρειεύουν τοὺς δειλοὺς. Τῆς Ροῦμελης τὸ χῶμα ἀναταράζεται πάλι καὶ δὲν ἀφήνει τὸ σουλτάνο νὰ κοιμηθῆ ξένοιαστος. Ὅχι τροφές καὶ πολεμοφόδια δὲν κατεβαίνουν πιά, μὰ οὔτε πουλὶ μαντατοφόρο στὸ στρατόπεδο. Ἀπελπισία καὶ ἀνοχὴ δέρνει παντοῦ. Πλημμύρες καὶ χιονόνερα· πείνα καὶ γύμνια καὶ κακομοιριά, ἀρρώστειες λογιῆς-λογιῆς βασανίζουν τὸ δόλιο ἄσκιερί. Μὰ τοῦ Γούναρη τὴν ψυχὴ μιὰ τὴ δέρνει ἀνησυχία. Πῶς νὰ βρισκεται ἡ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ του ; Εἶναι γερά ; Εἶναι ἄρρωστα ; Ζοῦν ἀκόμα ἢ τὰ θέρισε ἢ ἀρρώστεια ἢ τὰ σκότωσαν οἱ ἀλλόθρησκοι ; Ὑπνο δὲν ἔχει στὰ ματόφυλλα, δὲν ἔχει γαλήνη στὴν καρδιά. Ἀπόψε, μόλις ἔγειρε στὸ ἀχεδόστρωμά του, ὄνειρο κακὸ ἦρθε νὰ τοῦ φαρμακώσῃ τὴ ζωὴ. Εἶδε γυναῖκα καὶ παιδιὰ σὲ χαρᾶς τραπέζι. Ἦσαν καὶ πίνουν, γελοῦν καὶ χαχανίζουν ἀσυλλόγιστα, χρυσοῦφαντα ἔχουν τὰ φορέματα, λαμπρὰ τὰ μάτια, ὀδοκόκκινα καὶ δροσερὰ σὰν τὴν αὐγὴ τὰ μάγουλά τους. Τοῦ ἄμοιρου πατέρα ἢ καρδιά ἀναγαλλιάζει. Ὑποφέρει ὅ,τι ὑποφέρει αὐτός· ἄς ζοῦν τουλάχιστον ὀτυχισμένα τὰ μικρὰ του !... Μὰ ἐκεῖ κοντὰ στὸ τραπέζι, πτερωτὸς δράκοντας προβαίνει ἀπὸ τὴν ἑσθλιά. Τὰ ὀρθάνοιχτα μάτια του τινάζουν σπίθες· τὸ χρυσοπράσινο δέρμα του μαγνητίζει· τὸ στόμα του ἔχει νὰ καταπιῆ τὸ ἄπειρο. Σέρνεται οὐτὸ πάτωμα ἰβουλο· κουλουριάζεται δισταχτικὸ, μακραίνει καὶ ἀφάνια σηκώνεται ὀλόρθο καὶ χύνεται στὰ παιδιὰ. Ὁ νοικοκύρης θέλει νὰ φωνάξῃ, μὰ δὲν μπορεῖ. Πα-

ράλυτα τὰ γόνατα ἔχει, τὰ χέρια, τὴ λαλιά. "Ομω
στον ἄφευκτο κίντυνο ρίχνει δυνατὴ κραυγὴ σὰν κε
ραυνὸ ἀπὸ τὰ στήθια του.

«Μὴ ὀρέ!...»

Καὶ τινάζεται ὀρθὸς νὰ δράμῃ νὰ τοὺς σώσῃ. Μ
στὴ γαλήνῃ πού ἀπλώνεται γύρω μένει ἀκίνητος. Πιά
νει τὸ καταϊδρωμένο μέτωπο, τὰ παγωμένα μέλ
τὴν ἀβάσταχτη καρδιά του καὶ σταυροκοπιέται.

«Θεέ μου, βάλε τὸ χέρι σου».

—«Τ' ἔχεις, ἀδερφε καὶ οὐρλιάζεις ἔτσι;» ἀκο
εῖται δίπλα του φωνὴ μισοκοιμημένη.

* * *

Ὁ Ἄλῃ-ἀγάς, πού κοιμόταν ἐκεῖ, ξύπνησε σ
φωνὴ κι ἀποροῦσε, ἂν εἶναι στὰ συγκαλά του ἢ τ
χτύπησε κανένα ἀερικὸ τὸ Γούναρη.

«Ἄχ! ὄνειρο μὲ τρόμαξε ὄνειρο κακό», ἀπο
τησε ἐκεῖνος.

Διπλοκάθησε στὸ ἀχερόστρωμά του ὁ Ἀρβανίτ
πλάγιασε κοντὰ ὁ κυνηγός, ἔβγαλαν καπνὸ, ἀνα
μὲ τὸ πρυόβολο τὰ τσιμπούκια τους κι ὁ Γούναρης
ἀνατριχίλα τοῦ διηγήθηκε τ' ὄνειρο.

Ἦταν πολὺν καιρὸ φίλοι ἀχώριστοι. Μαζὶ ἀ
λουθοῦσαν τὸ Βριώνη στὴν αὐλὴ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ
στον πόλεμο· ἴδια εἶχαν τὴ ζωὴ καὶ τοὺς πόθο
Δούλευαν γιὰ νὰ ζήσουν καὶ νὰ θρέψουν τίς φαμί
τους. Τίποτ' ἄλλο! Ὅπως κι ἂν ἤρθαν οἱ καιροὶ
ἂν ἀλλάξαν τὰ πρόσωπα κι ἂν χωρίστηκαν τῆς φ
τους τὰ ἰδανικά, ἔμειναν ἐκεῖνοι ἴδιοι κι ἀπαράλλαχ

Ἡ καθημερινὴ ζωὴ μὲ τις ἀπαίτησες καὶ τὸ φαρμάκι τῆς, δὲν ἄφηνε νὰ μαντέψουν καθόλου τὴ μεταβολή. Τὸ χτῆνος ποὺ βαρὺ καθόταν μέσα τους, δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ γνωρίσουν τίς μεγάλες ἐλπίδες ποὺ σηκώθηκαν ἀνεμόφτερες κι ἔτρεχαν ζητώντας ἀνοιχτὸν ἀέρα, μακριὰ ἀπὸ τὴ σκλαβιά. Ἐφτανε τοῦ ἑνὸς πῶς ἔσπερνε τὸ κεφάλι στοὺς ὤμους καὶ τοῦ ἄλλου πῶς πολεμοῦσε καὶ χόρταινε λάφυρα. Ποιὸς ἦταν ὁ ἀφέντης καὶ ποιὸς ὁ δοῦλος δὲ φρόντιζαν. Ἀκολουθοῦσαν κι οἱ δυὸ τὴ ζωὴ ἀδερφωμένοι, γιὰ τὸ αὔριο ἀδιάφοροι, ὅπως τὰ καματερά ποὺ ἀκολουθοῦν τοῦ ζευγολάτη τὸ θέλημα.

« Μὴ φοβᾶσαι, φίλε, εἶπε ὁ Ἀρβανίτης, σὰν ἄκουσε καλὰ τ' ὄνειρο. Τὰ παιδιὰ σου δὲν παθαίνουν τίποτα. Τὸ φίδι φίλος εἶναι. Τὰ παιδιὰ σου φίλος τὰ φυλάει. Μὴ φοβᾶσαι ».

Ὁ Γούναρης κούνησε τὸ κεφάλι.

— « Τί φίλος ποὺ πῆγε νὰ χάψη, ἀγά μου ! » εἶπε ἀνατριχιάζοντας ὡς τὸ κόκκαλο.

— « Σώπα καὶ θὰ τὸ ἰδῆς γλήγορα. Αὔριο μεθαύριο πάει κι αὐτό. Γροίκα τὸ μυστικόν. Ἐπαψαν πιά τὰ ψέματα. Τὸ εἶπαμε ὀρθὰ κοφτὰ στοὺς πασάδες.

Ἡ παίρνουν τὸ γρηγορώτερο τὸ κάστρο, ἢ τὸ στρίβουμε. Δὲ θὰ σαπίση στὸ βάλτο ἢ παλικαριά τῆς Γκεκαριάς. Οχι ! »

Ἄγαναχτισμένος ἔφτυσε δυὸ τρεῖς-φορὲς χάμω καὶ ἔπειτα ξακολούθησε, μὲ θυμό.

« Μεθαύριο θαμπά, κάνουμε τὸ γιουρούσι. Ἐβουνε Χριστούγεννα, οἱ ραγιάδες θὰ βρίσκωνται ἔλοι τίς ἐκκλησιές. Τὸ κάστρο εἶναι ἀφύλαχτο καὶ τὸ

παίρουμε στο φύσημα. Δὲ λέω πὼς εἶναι καλὰ ἔτσι.
δὲν εἶναι παλικαριά καὶ δὲν πρέπει στοὺς Ἀρβανῖτες
Μὰ οἱ πασάδες δὲ θέλαν, τί νὰ γένη;»

Κι ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸν κυνηγὸ συλλογισμένο, δίχως
νὰ δείχνη χαρὰ ἢ δισταγμὸ στὰ λόγια του, χτύπησε
ἀλαφρὰ τὸν ὄμο του κι εἶπε χαμογελώντας:

« Σὲ λίγες μεροῦλες, σταυραδερφέ, ἄκου πού σο
λέω γώ ! θὰ τίς χαροῦμε τίς φαμίλιες μας ».

*
* *

Ὁ ἥλιος ἀνάτειλε τώρα πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Μαῖ
ρος ἥλιος, ἄφωτος καὶ θλιμμένος, σὰ νὰ πενθῇ κι
κεῖνος τοῦ ἐπαναστατημένου γένους τὴν ἀγωνία. Συ
νεφοσκεπασμένος ὁ οὐρανός, καταχνιασμένα τὰ ο
ρανοθέμελα ρίχνουν χρῶμα σκοτεινὸ καὶ παραπ
νεμένο στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα, στὰ δέντρα τοῦ κ
μπου καὶ στὸ κάστρο, στὴν πέτρα τοῦ βουνοῦ καὶ τ
Φίδαρη τὰ νερά, στὸ χορτάρι τῆς λαγκαδιᾶς καὶ τ
ἀχρογιαλιᾶς τὸν ἄμμο. Ἡ Βαράσοβα μαυροκόκι
δεξιά, ὁ Ζυγὸς ἀπὸ ἀντίκρου σπανὸς καὶ καψαλισμέν
τὸ φιὸ * τοῦ χειμῶνα καὶ τὸ δαυλὶ τοῦ πορθητῆ, τ' Ἀ
τελικιώτικα βουνὰ δίπλα προσκυνημένα καὶ ἀν
περα ὁ Μοριάς, στέκουν συλλογισμένα κι ἀνήσυ
γὰ τοῦ Ἀγῶνα τὸ τέλος. Κι ἀνάμεσα στῆς θάλασσ
τὸ χαλκόχρωμο πρόσωπο καὶ στὰ παχισμένα στήθη
κάμπου, ἐδῶ τὰ καράβια τοῦ Γιουσούφ πασᾶ καὶ
τ' ἄρματα τῆς Ἀρβανιτιᾶς, φαίνονται ἔτοιμοι νὰ σ

* ἀνυπόφορο κρῦο.

ξουν στα σιδερένια στέρνα τους τήν πόλη ὥστε νά ξεψυχήση.

* * *

Δώδεκα χιλιάδες τήν πολεμοῦν. Νυχτόημερα τὰ κανόνια βροντοῦν καί τὰ ντουφέκια ἀστράφτουν καί λάμπουν τὰ σπαθιά καί οὐρλιάζουν τὰ πολεμοθρημμένα στήθη μπροστά στοῦ χάντακα. Οἱ μπόμπες νυχτόημερα κατεβαίνουν στα σπίτια, ἀναποδογυρίζουν τίς στέγες, γκρεμίζουν τοὺς τοίχους, σκορποῦν στάχτη καί χόβολη τὰ ἐπιπλα καί τοὺς κατοίκους.

Τὰ βόλια σκαλίζουν τὸ χῶμα καί ρίχνουν κάτω τὰ κορμιά· τὰ γιαταγάνια ξεσκίζουν τὰ τείχη, θρυμματίζουν τίς πολεμίστρες καί βάφονται στοῦ αἷμα καί τὸν πηλό· τὰ οὐρλιάσματα λαμπάζουν τήν ψυχὴ καί τήν κάνουν νά κρυφτῆ βαθιά, χαμένη καί δίβουλη. Μὰ ἡ πόλη χαλκόστερνη στέκει στή γῆ της, ἀδιάφορη στή λύσσα τοῦ ἐχθροῦ καί τοῦ Χάρου τίς σαῖτες. Μέσα της ἔχει τὸ Μαυροκορδάτο καί τὸ Μάρκο Μπότσαρη· μέσα της τὸ Γρίβα καί τοὺς Μοραίτες ὄπλαρχηγούς. "Ἡ τρόπαιο νίκης ἢ νεκρορέβατο ἐδῶ! εἶπαν ὅλοι στοῦ πρώτου φανέρωμα τοῦ ἐχθροῦ. Καί τῶκαμαν ὡς σήμερα. Τί θὰ γίνη αὔριο, ποιὸς ξέρει.

* * *

Μὰ ὁ Γιάννης ὁ Γούναρης δὲ σκέφτεται γι' αὐτά. Δὲν τὸν μέλλει τέσσερα! Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ποῦ ἔδιωξε τὸν ὕπνο ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, ἀπὸ τοῦ κυνηγοῦ τήν ψυχὴ δὲν ἔδιωξε τὴ λαχτάρα. Μὲ τὸ ντουφέκι

στήν ἀγκαλιὰ πλαγιασμένο, ζωσμένος τὰ μπαρουτό-
σκαγα, μὲ τὸ σακκούλι στὸν ὄμο, βγῆκε νὰ κυνη-
γήση γιὰ νὰ θρέψη τὸν ἀφέντη του. Γυρίζει στὰ ρι-
ζώματα τοῦ Ζυγοῦ, πηδᾶ χαντάκια καὶ τράφους,*
δρασκελᾶ κορμόδεντρα, ἀνεβαίνει σὲ ράχες, ροβολᾶ
στὰ λακκώματα πάντα ἀνήσυχος. Τὰ κυνηγάρικα σκυ-
λιὰ πολλές φορές γαύγισαν γιὰ νὰ τραβήξουν τὴν προ-
σοχή του. Πολλές φορές γοργοπόδης ὁ λαγὸς ξέφυγε
ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα, πολλές φορές ἢ ξυλόκοτα φτερά-
κισε μπροστὰ στὴν κἀνα του. Μὰ δὲν ἔχει νοῦ νὰ ση-
κώσει τὸ ντουφέκι. Πουλιὰ διάβηκαν κοπάδι ἀπὸ τὸ
κεφάλι του, μὰ δὲ γυρίζει μάτι νὰ τὰ ἴδῃ. Ἡ ψυχὴ
δὲν ἔχει ὄρεξη ν' ἀκολουθήσῃ τὸ σῶμα του. Ἀλαφρὴ
πετιέται μακριὰ στῆς Ἄρτας τὰ στενοσόκακα, στὰ
σπίτια τὰ κλειστὰ καὶ πάσχει νάβρη τῆ φτωχὴ φα-
μίλια του, μπορεῖ νεκρὴ, ἴσως παγωμένη κάτω ἀπὸ
τὸ μάτι τοῦ δράκοντα. "ὦ, ναί! πολὺ καλὰ τὸ γνωρί-
ζει. Δράκοντας εἶναι ὁ Τοῦρκος, πού τὴν κρατεῖ στὰ
νύχια του. Ἴσως δὲν τὴν ἐπνιξε ἀκόμη, δὲν τὴν κακο-
μεταχειρίστηκε, μὰ μπορεῖ νὰ τὸ κάμη. Φτάνει μόνο
νὰ ὑποφιασθῇ.

« Ἄχ καὶ νὰ τέλειωνε ! » ψιθύρισε μὲ βαρὺ ἀνα-
στεναγμό !

Ναί, νὰ τέλειωνε μιὰ ὥρα ἀρχύτερα τὸ βάσανο !
Νᾶπερναν τὸ κάστρο οἱ ἐχθροί !

Ὁ πασὰς θὰ γυρίσῃ στὴν Ἠπειρο καὶ μαζί θὰ
γυρίσῃ ὁ Γιάννης ὁ Γούναρης στὴ φαμίλια του.

Ἡ καρδιὰ τοῦ ἄμοιρου γονιοῦ πλημμύρισε ἀπὸ
ἀναγάλλιαση σ' αὐτὴν τῆ σκέψη. Μιὰ στιγμὴ πίστεψε

* τράφους=τάφρους, χαντάκια.

πώς ἦταν ἡ ὥρα τοῦ γυρισμοῦ. Ὁλόχαρος ὁ νοῦς του βλέπει ἕνα ἕνα τοὺς τόπους πού θά διάβαινε. Νά τη κι ἡ "Ἄρτα." Ἀχ! νά κι ἡ γυναῖκα, τὰ παιδιά του ζωντανά! Για ἰδές πῶς τρέχουν νά κολλήσουν ἀπάνω του!

*
*
*

« Μπάμ » βρόντησε τὸ ντουφέκι του, ξυπνώντας τὴ λαγκαδιά.

"Ἐνα ζευγάρι ξυλόκοτες πέσανε, σερνικὸ καὶ θηλυκὸ πλάϊ πλάϊ, μὲ ματωμένο στῆθος, σπασμένα τὰ φτερά, μὲ μάτια νυσταγμένα.

"Ἐτρεξε τὰ σήκωσε στὰ χέρια του, τὰ ψηλαφᾷ νά ἰδῇ τὸ πάχος του. Κ' ἐκεῖ πού σφαλοῦν τὰ μάτια στὸν αἰώνιο ὕπνο καὶ τὰ ράμφη ἀνοίγουν γιὰ νά ρουφήξουν στερνὸν ἀέρα στὰ φλογισμένα σωθικά τους, τὰ ρίχνει στὸ σακκούλι του. "Ἐπειτα χαρούμενος τρέχει νά ζητήσῃ ἄλλο κυνήγι καὶ συλλογίζεται τὰ φιλέματα πού θά πάρῃ βράδυ ἀπὸ τὸν ἀφέντη του.

Μὰ ἔκοψε τὸ δρόμο καὶ τὴ χαρά του ἀπότομα. Καμπάνας κλαγγὴ χύθηκε· γέμισε πέρα ὡς πέρα τὸν κάμπο. Ὁ Γιάννης ἀλαφιάστηκε. γύρισε ζερβόδεξα τὸ κεφάλι ζητώντας νά γνωρίσῃ ποῦθε ἐρχόταν. Πρῶτῃ φορὰ τὴν ἄκουε. Ὁ κατακτητὴς ἀπὸ αἰῶνες τώρα ἀρνήθηκε στοὺς χριστιανούς τῆς ἐκκλησιᾶς τῆ φωνῆ νά μὴ θυμίξῃ στὸ ραγιά οὐράνια παρηγοριά κι ἐπίγεια βυζαντινὴ βασιλεία. "Ἐσπασε τίς καμπάνες λιανὰ κομμάτια· γκρέμισε τὰ καμπαναριά. "Ὅπου κι ἂν γύρισε ὁ κυνηγὸς σὲ χωριά καὶ πολιτεῖες, καμπάνα δὲ γνώρισε, φωνὴ τῆς δὲν ἄκουσε. Μὰ τὸ

σπέρμα τὸ προαιώνιο, τὸ χριστιανικόν, πού πέρασε στὴ σάρκα του ἀπὸ γενεὲς γενεῶν, ξαφνίστηκε τώρα στὸν ἦχο, σὰ βαρυκοιμισμένος πολεμιστὴς στὴ σάλπιγγα. Τὸ σῶμα του ἀνατρίχιασε. ἀναταράχτηκε ἡ καρδιά. "Α, ναί· τὴ γνώρισε· εἶναι καμπάνα χριστιανικὴ καὶ ἔρχεται ἀπὸ τὴν πόλη μέσα.

"Αγρυπνοὶ τὴν πολεμοῦν ἐχθροὶ στεριά καὶ θάλασσα. Τῆς ἔκοψαν τὸ ψωμί, τὰ βόλια, τὴ μπαρούτη, τῆς ἔκοψαν τὴ βοήθεια. Μὰ ἐκεῖνη ἀκόμα πολεμᾷ. Πολεμᾷ καὶ ζῆ ἐλεύθερη. "Ὅσοι νεκροί, θάφονται βαθιὰ στὸ χῶμα της. "Ὅσοι ζωντανοί, χαίρονται στὰ καλά τοῦ ἡλίου καὶ γλεντοῦν. Σήμερα ἐλεύθεροί, αὔριο νεκροί· τί πειράζει; Σήκωσαν τὰ ἐθνικὰ λάβαρα τους στὸν ἀδούλωτον ἀέρα· στύλωσαν τὰ θρησκευτικὰ τους σημαντρα καὶ πανηγυρίζουν. Αὔριο γεννιέται ὁ Χριστός, λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Τῆς γῆς λυτρωτὴς αὐτοί, δοξολογοῦν τὸ μέγα βρέφος, πού δίδαξε νὰ περιφρονοῦν τὸ θάνατο τοῦ ἐνὸς γιὰ τὸ λυτρωμὸ τῶν ἄλλων.

*
* *

Ὁ Γούναρης χαμήλωσε τὸ ντουφέκι του, ἀκούμπησε στὴν κἀνα τὸ χέρι καὶ κοιτάζει ἐκεῖ, κατὰ τὴν πόλη, ἀγγελόφερτος σὰν τὸ Μωυσῆ ἀπλώνει τὸ βλέμμα του ἀδούλωτο καὶ βλέπει ἐκστατικός. Δὲν ἀντικρύζει πιά τὴ στενὴ λωρίδα τοῦ Μεσολογγίου. Βλέπει τὴν ἑλληνικὴ γῆ πέρα ἐλεύθερη, κάτω ἀπὸ ἓνα στέμμα καὶ μιὰ σημαία. Καὶ εἶναι τὸ στέμμα ὁ δικέφαλος ἀετός. Κι εἶναι σημαία ἡ γαλανόλευκη. Ἐλευθερία, ἐκεῖ Ἐλευθερία καὶ εἰρήνη. Οἱ γονεοὶ χαίρονται τὰ

παιδιά και τὰ παιδιά τοὺς γονέους. Τὰ νιάτα ζευγα-
ρώνουν, χτίζουν θεμέλιο ἀκλόνητο τὰ γεράματα.
Ὁ πατέρας κοιμᾶται ἤσυχος στὴν κλίνη του, κι ὁ δου-
λευτὴς τρυγᾷ τοὺς καρπούς τῆς γῆς, δίχως τοῦ δεκα-
τιστῆ τὸ μέτρημα. Μαζί με τὴν κλαγγή ἔχει ὁ κυνηγὸς
γύρω του μυρτιᾶς καὶ λιβανιοῦ μοσκοβολιά καὶ τὴ
ρουφᾷ λαίμαργος σὰν ἡλιοψημένο φύλλο τῆ δροσιά.
Ἡ καρδιά του ἀνοίγεται στὸ μυστήριο. Πότε θ' ἀπο-
λάψη καὶ κείνος τὴ ζωὴ ποὺ χαρίζει ἡ ἐλευθερία στὰ
τέκνα της ;

« Ἄχ, πότε ; ... » ψιθυρίζει ταπεινὸς καὶ δακρυ-
σμένος.

Μὰ βλέπει ἀγνάντια του τὸ στρατόπεδο τῶν
ἐχθρῶν με τὰ κανόνια στημένα καὶ πυκνὴ καταχνιά
πλακώνει τ' ὄνειρό του. Τὸ δέντρο τῆς ἐλευθεριᾶς
δὲν ἀνθίσει ἀκόμη, ἐκεῖ φυτεύτηκε, μὰ δὲν ἔκαμε καρ-
πούς. Ὁφισ κακὸς παραμονεύει στὴ ρίζα, πριονίζει
με τὰ σκυλόδοντά του τὸν κορμὸ καὶ πρὶν μεστῶση
βούλεται νὰ τὰ μαράνη. Τὸ εἶπε ξάστερα ὁ Ἀλῆ-ἀγάς.
Αὔριο θὰ κάμη τὸ γιουρούσι * ὁ Τοῦρκος.

« Ἄν τὸ ἤξεραν », συλλογίστηκε.

Ναί, ἂν τὸ ἤξεραν νὰ μὴν ἀφήσουν ἀφύλαχτο τὸ
κάστρο. Ἄν τὸ γνώριζαν νὰ μὴν πᾶνε στὶς ἐκκλη-
σιὲς παρὰ στοὺς πύργους, νὰ μὴν πάρουν κεριὰ στὸ
χέρι, παρ' ἀστόμωτα σπαθιά, νὰ μὴν ψάλουν τροπά-
ρια στὸ Χριστό, μὰ τραγούδια τρανολάλητα στὸν Ἄρη,
τὸν πατρογονικὸ θεὸ τους ! Οἱ ἐκκλησιὲς εἶναι τῶν
ἐλεύθερων ὁ σεπτὸς βωμὸς· τῶν δούλων εἶναι οἱ πύργοι·

* ἔφοδο

Ἄχ ! νὰ τὸ ἤξεραν.

« Μὰ ποιὸς νὰ τοὺς τὸ εἶπῃ ; »

Ναί, ποιὸς νὰ τοὺς τὸ εἶπῃ ; Μόνος αὐτὸς τὸ ξέ-
ρει κι οἱ Ἄρβανῖτες. Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν αὐγὴ τὰ σπα-
θιά τους τροχοῦν ἀνυπόμονοι γιὰ τὴν ὥρα τῆς ἐφόδου.
Θέλουν νὰ χορτάσουν αἷμα καὶ λάφυρα. Κι ἐκεῖνος ;
τί νὰ κάμῃ ἐκεῖνος ; Τὸ εἶναι του κρατεῖ ὁ τύραννος.
Τῆ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, τ' ἀγγελούδια του.
Ἐκεῖνα μόνο μὲ τὴ ζωὴ του ζοῦν καὶ κάτω ἀπὸ τὸν
ἴσκιό του μεγαλώνουν. Πῶς νὰ τοὺς κόψῃ τὴ ζωὴ καὶ
τὸν ἴσκιό ὁ πατέρας !

« Ὁχ, Χριστέ μου, βάλε τὸ χέρι σου ».

Καὶ ἄθελα σφαιλεῖ τὰ μάτια, γυρίζει τις πλάτες
στὴν πόλη καὶ φεύγει μακριά. Πηδᾷ χαντάκια καὶ
τάφρους, δρασκελᾷ κορμόδεντρα, ἀνεβαίνει ράχες,
κατεβαίνει λαγκαδιές, βουναὶ θέλει νὰ ρίξῃ πίσω του.
Μὰ ἡ κλαγγὴ ἀκολουθεῖ τὸ βῆμά του, παντοῦ, ἀν-
τιλαλεῖ σ' αὐτιά του, μέσα στὰ σπλάγχνα του βροντᾷ :

— Γκλάν-γκλάν... γκλάν-γκλάν... γκλάν-γκλάν....

*
* *

Ὁ Γούναρης ρίχτηκε σ' ἓνα λιθάρι ἀπελπισμένος.
Μπροστὰ δὲν ἔχει τὰ παιδιὰ καὶ τὴ γυναῖκα του. Εἰκόνα
φόνου καὶ ὀλέθρου ἄλλη ἀπλώνεται γύρω του : Τὸ Μεσο-
λόγγι πατιέται τώρα καὶ κουρσεύεται ἀπὸ τοὺς Λιά-
πηδες.

Θρυμματίζονται οἱ πύργοι, καπνίζουν τὰ σπίτια,
σέρνονται εἰκονίσματα στὸν αἱματόβρεχτο πηλό. Ἄ-
χούρια μπέηδων ἔγιναν οἱ ἐκκλησιές, τὰ δυσκοπότερα

κρασοπότρηρα τῶν πασάδων, οἱ ποδιές τῆς "Ἁγίας Τρά-
πεζας ἀλόγων σαΐσματα, τ' ἄμφια στολίδια τῆς χα-
νούμισσας· ἡ μίτρα τοῦ Δεσπότη ἀγάδων οκουφωμα
καὶ τὸ Τετραβάγγελο σημάδι στὰ ντουφέκια τῆς Ἀρ-
βανιτιᾶς. Λαχτάρα παντοῦ καὶ θρῆνος· τρόμος καὶ
χαμός ! Οἱ ἄντρες κοίτονται στὸ αἷμα τους. Στους
πύργους λάμπουν τὰ μισοφέγγαρα καὶ ἀνεμίζουν.
Κι ἡ Ἑλληνικὴ σημαία πεσμένη κάτω τοῦ λέει ἄφωνα,
πὼς ἐκεῖνος εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσης καταστροφῆς.
Ἐκεῖνος πού στάθηκε πατέρας, μὰ ὄχι χριστιανός.

— Γκλάν-γκλάν..... γκλάν-γκλάν
γκλάν-γκλάν ἀντιλαλεῖ πάλι τὸ σήμαντρο
στ' αὐτιά του.

Ἄνθρωπος πίστεψε πὼς ἦταν φωνὴ ἀνθρώπινη.
Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ λέει πὼς εἶναι καιρὸς ἀκόμη, πὼς ἂν
θέλη μπορεῖ ὅλα τοῦ ἐχτροῦ τὰ σχέδια νὰ τὰ χαλάσῃ.

« Ἄ ναί· εἶπε μὲ ἀγωνία. Δὲν εἶμαι μόνο πα-
τέρας. Ὁ Θεὸς ἔχει φροντίδα τὰ παιδιά μου· ἐγὼ τὴν
τύχη τοῦ Γένους μου ».

Καὶ ἀκράτητος, σὰν ἀπὸ ἀνώτερη δύναμη σπρωγ-
μένος ὄρμησε κάτω στὸ περιγιάλι, πού καθρέφτιζε
τῆς δύσης τὰ πανώρια χρώματα.

*
* *

Τὸ τούρκικο στρατόπεδο βρίσκεται τώρα στὸ πόδι.
Ἄπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸν κάμπο ἡ ζωὴ αἷμα μυρίζεται
κι ἀναβράζει. Ἄντρες ντύνονται βιαστικοί, ἄλογα σελο-
χαλινώνονται, φυσέκια καὶ στουρναρόπετρες μοιρά-
ζονται. Δοκιμάζεται ὁ ἀθέρας τοῦ σπαθιοῦ καὶ ἡ μύτη

τοῦ χαρμπιοῦ καὶ τοῦ ἀπελατικιοῦ* τὰ καρφιά, ἀν' ἀνοί-
γουν κεφάλια μὲ τὸ πρῶτο χτύπημα. Τῶν καριοφιλιῶν
οἱ φωτιῆς ψηλαφοῦνται. "Ὅσοι πιστοὶ γονατίζουν καὶ
προσεύχονται, μὲ τὰ χέρια σμιχτὰ στὰ σκέλια τους,
μὲ τὸ μέτωπο στῆ γῆ.

"Ἄλλοι ὀρθοὶ καὶ σοβαροὶ, φαίνονται βυθισμένοι
στὸν ἄπειρο κόσμον τῶν ψυχῶν. "Ἄν σκοτωθῶν θέ-
λουν νὰ περάσουν γοργὰ τὸ τρίχινο γεφύρι, νὰ βροῦν
τὰ πλάγια τοῦ Παραδείσου. "Ἄν ζήσουν, νὰ γυρίσουν
σπίτι τους φορτωμένοι στὰ λάφυρα. Οἱ δερβίσηδες
τρέχουν ἐδῶ καὶ κεῖ, φωνάζοντας τὴν προσευχὴ καὶ
παρακινώντας τοὺς πιστοὺς στῆ μάχη: « "Ἐνας Θεὸς
μέγας, ὁ 'Αλλάχ, καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης αὐτοῦ.
Θάνατος στοὺς ἄπιστους, θρίαμβος τοῦ 'Ισλάμ ! » Οἱ
πασάδες καὶ μπέηδες τάζουν γρόσια καὶ φλωριά καὶ
στολίδια : « Τῶν ἄπιστων τὰ πλοῦτη στὰ παλικάρια, ἰ
γῆ στὸν 'Αλλάχ ! »

Ἡ νύχτα βουβὴ παραστέκει ἀπάνω τους.

"Ἄστρο δὲ φαίνεται κανένα. Μπροστὰ μόλις ξε-
χωρίζει τὸ κάστρο. Ψηλώνει πίσω ὁ Ζυγὸς καὶ δίπλα
στέκεται ἡ Βαράσοβα. Δὲ γεννιέται Χριστὸς ἀπόψ
λυτρωτής. Ὁ Χάρος γοργοτρέχει ἕτοιμος, μὲ τίς σα-
ῖτες στὸ δοξάρι καὶ τὸ βρόχο στὸ χέρι.

*
* *

Ὁ Γούναρης ὀλόρθος μέσα στῆ σκηνὴ ἔχει μα-
γωμένο τὸ σῶμα καὶ βαριά τὴν ψυχὴ.

Ὁχτακόσιοι Ἀρβανῆτες, διαλεχτοὶ ὅλοι, ὀρμη-
τικοὶ σὰν δρόλαπας βγῆκαν μὲ τὸ σπαθὶ στὰ δόντι.

ἀπελατικί=σπαθοράβδι, ρόπαλο ξύλινο σὲ σχῆμα σπαθιοῦ.

Τώρα κοίτονται κρυμμένοι δίπλα στο χάντακα, ὀργιές μόλις μακριά ἀπὸ τὰ τείχη. Δὲν περιμένουν παρὰ τὸ σύνθημα καὶ τότε θὰ τυναχτοῦν τὰ τείχη. Δὲν περιμένουν παρὰ τὸ σύνθημα καὶ τότε θὰ τυναχτοῦν σαϊτόφινδα νὰ κολλήσουν ἀπάνω τους. Θὰ βροῦν τάχα ἐκεῖ τοὺς Χριστιανούς ; Τὸν πίστεψε ὁ γραμματικὸς ; Κάτω στὸ περιγιάλι ποὺ γύριζε, εἶδε ἄξαφνα ἓνα προιάρι. Ὁ Γραμματικὸς τοῦ Μακρῆ κατέβαινε ἀπὸ τ' Ἀντελικὸ στὸ Μεσολόγγι. Ἔβγαλε τὸ μαντίλι, νόημα τοῦ ἔκαμε νὰ ζυγώση, μὰ κείνος ὄλο καὶ κατέβαινε. Δὲν ἤθελε νὰ πιστέψῃ πὼς φρόντιζε γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Καὶ σὰν ἔκαμε τὸ σταυρό του καὶ ξεμυστηρεύτηκε, ἐκεῖνος ἔφυγε χωρὶς οὔτε « γ ε ι ἄ σ ο υ » νὰ τοῦ εἰπῆ. Καὶ εἶχε δίκιο, τὸ γνώριζε πὼς εἶχε δίκιο. Μὲ τί χεῖλη νὰ χαιρετήσῃ ὁ πολεμιστὴς ὀμόφυλο, ποὺ βρίσκεται τέτοιες μέρες στὸ ἀσκέρι τοῦ ἔχτροῦ. Μὲ τί καρδιὰ νὰ πιστέψῃ σὲ ἄνθρωπο, ποὺ στρώνει ἀκόμη τὴν τάβλα τοῦ πασαῖ, ἐκείνου ποὺ ἔρχεται νὰ πνίξῃ τὴν Πατρίδα στὸ αἶμα καὶ τὴ σκλαβιά ;

« Ἀλίμονο ἂν δὲν μὲ πίστεψε !... ἀλίμονο !... »
ψιθύρισε ταπεινὸς καὶ δακρυσμένος.

*

Ἐξαφνα ὁ πατέρας ξύπνησε μεγαλοδύναμος καὶ στέρεψε πάραυτα τὶς βρῦσες τῶν ματιῶν του. Καλύτερα νὰ μὴν πιστεῦε καλύτερα νὰ μείνουν ξένοιαστοὶ οἱ Ἕλληνες. Χάνονται ἐκεῖνοι, ναί· μὰ ζοῦν τὰ παιδιὰ του. Τὰ παιδιὰ καὶ ἡ γυναῖκα του. Τί ἔπαθε καὶ ὅταν τὸ συλλογίστηκε πρὶν ! Ποιὸς δαίμονας τοῦ

σήκωσε τὰ μυαλά ! Μήπως ἂν βροῦν ἀντίσταση οἱ Τούρκοι, δὲ θὰ ὑποφιαστοῦν πρῶτα ἐκεῖνον ; Καὶ τότε ; ἄχ ἀλίμονο ! Τὰ τρυφερά κορμιά τους στοὺς σκύλους θὰ ριχτοῦν, καὶ τὰ κεφάλια τους, μπηγμένα στὰ παλούκια θὰ γίνουν στοὺς ραγιαδες φριχτὸ παράδειγμα.

Καλύτερα ποὺ δὲν τὸ πίστεψαν.

— Γκλάν - γκλάν !... γκλάν - γκλάν !... γκλάν - γκλάν... Ἡ κλαγγὴ ἀντήχησε πάλι κι ἀπλώθηκε στὴ μαύρη νύχτα. Οἱ ἐκκλησιᾶς ἀνοιξαν τὶς πόρτες τους· τρέχουν τώρα νὰ λειτουργηθοῦν οἱ πιστοί. Μὰ ὁ ἐχθρὸς παραμονεύει. Σφύριγμα δυνατὸ ἀκούστηκε. Καὶ σύγκαιρα τρανὸς ἀλαλαγμὸς καὶ κανονοβολή ταραξάν τὴ γῆ καὶ φώτισαν τὰ πάντα. Οἱ Τούρκοι χύθηκαν στὰ τείχη. Ὁ Γούναρης τινάχτηκε ἔξω δίβουλος. Τ' ἤθελε νὰ γίνη κι αὐτὸς δὲν ἤξερε. Ἦθελε καὶ τὰ δύο, δὲν ἤθελε κανένα. Μὰ σύγκαιρα πύρινος ὄφιν φάνηκε στὰ τείχη καὶ ντουφέκια βρόντησαν. Τὰ βόλια πέσαν χαλάζι στὸ στρατόπεδο.

« Δόξα σοι ὁ Θεός ! » Στέναξε ὁ κυνηγός, κάνοντας τὸ σταυρὸ του.

Κι ἔπεσε στὰ γόνατα. Ὁ λόγος του πιστεύτηκε. Τώρα πικρὸ μολύβι θερίζει τὴν ἀρβανιτιά. Τ' ἄλογα τῶν σπαχήδων πέφτουν νεκρὰ στὸ χῶμα, πρὶν φέρουν τοὺς καβαλάρηδες στὴ μάχη. Οἱ σημαιοφόροι, μόλις προφτάσουν νὰ μπηξοῦν τὶς σημαῖες στοὺς πύργους, καὶ γκρεμίζονται μαζί, στὰ θολὰ νερὰ τοῦ χάντακα. Πηδοῦν ἀδιάκοπα στὸ κάστρο οἱ ἐχτροί. Μὰ τρέχουν καὶ τοὺς πετσοκόβουν οἱ Ἕλληνες. Δὲν ἔχουν μόνον ντουφέκι καὶ σπαθί. Ἔχουν ἀξίνες καὶ τσαπιά, τσε-

κούρια καὶ στυλάρια, κεραμίδια καὶ πέτρες. Ὅ,τι βρεθῆ στὰ χέρια τους γίνεται σιδερόξυλο. Δὲν εἶναι μόνο πολεμοθρεμμένοι ἄντρες, μὰ καὶ παιδιὰ καὶ γυναῖκες, ἀντρειωμένες τώρα μὲ τὴν προγονικὴ ὀργή. Βάφονται μὲ τὸ αἷμα τους, βλέπουν ξεσκλισμένες τίς σάρκες τους, σκοτωμένους συγγενεῖς ἄντρες καὶ παιδιά τους, ἀδερφοὶ καὶ πατέρες, φωτιά καὶ σίδηρο γύρω τους. Μὰ δὲ λιποφυγοῦν.

Ὁ Γούναρης στέκει βουβὸς κι ἀφανισμένος. Τρέμει τὸ πείσμα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴ δύναμη. Ὡς πάτε θὰ βαστάξουν; Τ' ἀδύνατα ἐκεῖνα τείχη, οἱ χωματένιοι σωροὶ πῶς θὰ κρατήσουν τὴν ἀνθρωποπλήμμουρα, πού ὅλο δυναμώνει καὶ βροντομαχᾷ ἀπάνω τους!

* * *

Ἐξαφνα κάτω ἀπὸ τὴν ἀχνὴ λάμψη τῆς αὐγῆς βλέπει τοὺς σπαχῆδες νὰ σκορποῦν πίσω. Γύρισε ἀριστερὰ τὸ ἴδιο. Στὴ μεγάλη Τάπια καὶ σ' ὅλο τὸ προτείχισμα κυματίζει ἡ Ἑλληνικὴ σημαία καὶ χαιρετίζει τοῦ ἡλίου τὴν ἀνατολή. Καὶ δῶθε πέρ' ἀπὸ τὸ χάντακα οἱ Ἕλληνες μὲ γυμνὰ σπαθιά κ' αἵματοβαμμένα φουστάνελα κυνηγοῦν στὶς σκηνές ἀνάμεσα τοὺς ἐχθρούς.

Φεύγουν οἱ σκιπετάρηδες! Πιστόλες βροντοῦν, λάμπουν οπαθιά, κεφάλια κυλοῦν στὰ χῶματα, κορμιά κοίτονται, «ράϊ» ἀντηχοῦν κι ἀλαλαγμοὶ καὶ σφυρίγματα! Κι ἀνάμεσα στὴν ἄγρια βουὴ ἀκούεται ἡ κλαγγὴ σὰ φωνὴ οὐρανόσταλη:

—Γκλάν-γκλάν γκλάν-γκλάν
γκλάν-γκλάν

Ὁ Γούναρης ἔκαμε τὸ σταυρό του.

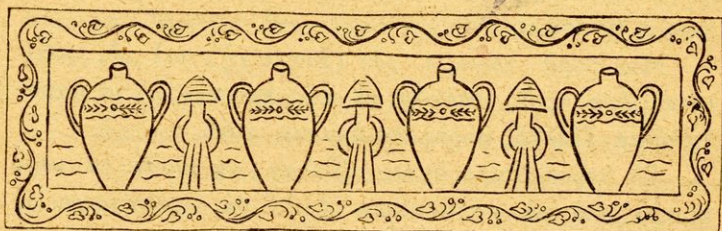
« Ἄ ! μωρὲ προδότη, χαίρεσαι τώρα ».....
βρόντηξε κοντὰ τοῦ φωνὴ λυσσασμένη.

Καὶ φάνηκε ἀγριοπρόσωπος ὁ Ἄλῃ-ἀγάς, ὁ φίλος του. Τὸ βόδι τὸ μανὸ ἔσερνε ἀκόμη τὸ ζυγὸ στὸν τράχηλο, ὅπου τὸν ἔσπρωχνε ἡ βουκέντρα τοῦ ζευγολάτη. Ἐνίωσε πὼς δὲν ἀκολουθοῦσε ὁ σύντροφος, πὼς ἄλλαξε τὸ δρόμο του. Τόνιωσε καὶ ρίχτη κενὰ τὸν κρατήση. Μὰ ὁ ραγιάς χύθηκε ἀπάνω, τὸν ἔσφιξε στὰ μπράτσα καὶ λυλίστηκε μαζὶ του χάμω. Κι ἐκεῖ πού ὁ Ἀρβανίτης, ξαφνισμένος γιὰ τὴ δύναμη τοῦ ταπεινοῦ σταυραδερφοῦ, λάχτιζε τὴ γῆ καὶ μόλυνε τὸν ἀέρα μὲ τίς βλαστήμιες, γοργὸς ὁ Γούναρης τοῦ πῆρε τὸ γιαταγάκι καὶ τοῦ τὸ βύθισε στὰ στήθη του.

« Ἄπιστο σκυλὶ ὡς πότε !..... » βρυχήθηκε.

Καὶ τράβηξε κατὰ τὴν πόλη ρίχνοντας μὲ περιφρόνηση στὸ στρατόπεδο τὸ κεφάλι τοῦ Ἄλῃ-ἀγά, σὰν νᾶρριχνε κακὴ παρασαρκίδα ἀπὸ πάνωτου.....

Ἄ. Καρκαβίτσας

Τὸ νερό τῶν διψασμένων.

γέρο ἀγωνιστῆς ἐκοίταζε τὸ θολὸ νερὸ μέσα στὸ ποτήρι, ἀνεβοκατέβαζε τὰ κάτασπρα δασιά του φρύδια, καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι του εἶπε :

« Μωρὲ ποῦ κατάντησε τὸ δόλιο τὸ Μεσολόγγι, μ' αὐτὸν τὸν θεοσκοτωμένο τὸ Δήμαρχο ! Οὔτε στὸν « κλεισμό » δὲν πίναμε τέτοιο νερό

Ὁ γέρο ἀγωνιστῆς εἶχε τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν τέχνη ἀπὸ κάθε κουβέντα, μ' ἓνα πήδημα νὰ φτάνη στὴν πολιορκία καὶ στὴν ἔξοδο, καὶ χρεωστοῦσε μάλιστα χάρη σὲ μένα, ποῦ παιδάκι τότε λαίμαργο γιὰ ἱστορίες, ἤμουν ὁ πιὸ καλόβολος ἀκροατῆς του.

« Οὔτε στὸν κλεισμό, μωρὲ παιδί μου, μὰ τοῦτον τὸ Σταυρό, νὰ τὸν κάμω καὶ νὰ βγῆ ἡ ψυχὴ μου.

» Τὸν καιρὸ ποῦ ὁ Μπρατῆμης μᾶς ἔκοψε τὸ νερό, πάντεχε πὼς θὰ παραδοθοῦμε τὴν ἄλλη μέρα, ἢ θὰ σκάσωμε σὰν τὰ ποντίκια· ἐμεῖς ὅμως ἀνοιξαμε πηγὰδια στὸν Ἅϊ-Νικόλα, στὶς τάπιες, ὅπου βλέπαμε χῶμα γλυκό, καὶ βγάλαμε νερό. Θὰ πῆς κακὸ καὶ ψυχρὸ, ἀρμυρὸ, θολό, βαρὺ, μὰ κείνο μᾶς ἔφτανε γιὰ νὰ μὴν

κάμωμε τὸ χατήρι τοῦ Μπρατμη καὶ τοῦ Κιουτάγια. Αὐτοὶ μάθαιναν τί νερὸ πίνουμε καὶ ἀποροῦσαν πῶς ἀκόμα βαστᾶμε.

Μιὰ φορὰ κάμαμε ραΐ (ἀνακωχή) καὶ μᾶς στείλανε μέσα τρεῖς μπέηδες νὰ μᾶς προτείνουν νὰ παραδοθοῦμε. Πολλὲς φορές τὸ ἔκαναν αὐτό.

Τὸ περισσότερο ὅμως ἤθελαν νὰ ἰδοῦν τί νερὸ πίνουμε, γιὰ νὰ καταλάβουν πόσο θὰ κρατήσωμε ἀκόμα.

Ὁ Θανάσης ὁ Ραζηκότσικας ἦταν τότε πολιτάρχης. Αὐτὸς εἶχε θηλυκὸ μυαλὸ καὶ κατάλαβε τὸ σκοπὸ τους.

« Σταθῆτε, λέει, καὶ θὰ ἰδῆτε καὶ μένα ».

Κράζει τὶς γυναῖκες ποὺ μᾶς ἔδιναν τὰ φυσέκια καὶ μᾶς ἔφερναν τὸ φαί καὶ τὶς διατάζει νὰ βγάλουν νερὸ ἀπὸ τὸ καλύτερο πηγᾶδι, νὰ τὸ στραγγίξουν καλά, καὶ νὰ τὸ περάσουν πολλὲς φορές ἀπὸ πανὶ ἐξῆντα νούμερο, καὶ ἅμα λαγαρίση καλά, νὰ γεμίσουν μ' αὐτὸ ἓνα ἄσκι. Κράζει καὶ τὸ Ντάγλα, ποὺ ἦταν ἔξυπνος καὶ πιστὸς καὶ τὸν εἶχε στὸ σπίτι του ὁ πολιτάρχης, καὶ τὸν ὀρμηνεύει τί νὰ κάμη σὰν ἔρθουν οἱ μπέηδες.

Ἦρθαν οἱ μπέηδες καὶ πῆγαν στὸ σπίτι τοῦ Κότσικα. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἀκόμα τώρα τὸ Κοτσικίεικο, τότε ἦταν χαμηλὰ ἀκόμα τὸ ἀπάνω πάτωμα· τὸ εἶχαν χαλάσει οἱ μπόμπες καὶ οἱ ἴδιοι νοικοκυραῖοι τὸ εἶχαν ἀπογυρεμίσει.

Ἐκαμαν τεμενάδες, ρώτησαν « πῶς τὰ περνᾶμε » καὶ ὕστερα ἦρθαν στὴν κουβέντα.

« Καπετὰν-Θανάση, τοῦ λένε, τί περιμένετε; δὲ βλέπετε ποὺ εἶστε κλεισμένοι ἀπ' ὅλες τὶς μεριές ;

Νὰ παραδοθῆτε τώρα, καὶ κανεὶς δὲ θὰ σᾶς κατηγορήσῃ. Οἱ πασάδες σᾶς χαρίζουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ βίό σας, νὰ ζήσωμε ὅπως καὶ πρὶν ἤσυχοι καὶ ἀγαπημένοι ».

Ὁ Ραζηκόστικας τοὺς λέει :

« Καὶ νὰ θέλαμε, μπέηδες μου, νὰ παραδοθοῦμε, εἶναι ντροπὴ μας τώρα ποὺ περιμένομε ὥρα τὴν ὥρα τὸν καπετὰν Μιαούλη, καὶ μᾶς φέρνει τοῦ κόσμου τὰ καλά ».

Ψέμματα τοὺς ἔλεγε.

Κάμαμε κι ἄλλες κουβέντες, καὶ κάποια ὥρα οἱ μπέηδες καμώθηκαν πὼς δίψασαν καὶ ζήτησαν νερό.

Ὁ πολιτάρχης πρόσταξε τὸ Ντάγλα νὰ φέρῃ τ' ἀσημένιο τάσι. Ὁ Ντάγλας, ὅπως ἦταν ὀρμηνεμένος, εἶχε δυὸ ἀσκιὰ, ἓνα μὲ τὸ καθαρὸ ποὺ εἶχαν λαγαρίσει οἱ γυναῖκες, καὶ ἓνα μὲ τὸ νερὸ ποὺ πίναμε.

Λυεῖ τὸ ἀσκι μὲ τὸ θολὸ νερὸ καὶ γεμίζει τὸ τάσι. «Γιὰ νὰ σοῦ εἰπῶ, τοῦ λέει ὁ πολιτάρχης, ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἔχομε γιὰ τὰ ζᾶ μας δίνεις στοὺς μπέηδες ; »

Τοῦ δίνει ἓνα μπάτσο, δίνει καὶ μιὰ κλοτσιὰ στ' ἀσκι καὶ χύνει ὅλο τὸ νερὸ.

Ὁ Ντάγλας λυεῖ τότε τὸ ἄλλο ἀσκι, γεμίζει τρία τάσια μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ τὰ δίνει στοὺς μπέηδες.

Ἐκεῖνοι σὰ βγῆκαν γελασμένοι, χαιρετᾶν καὶ φεύγουν. Πᾶνε στοὺς πασάδες καὶ λένε « τὸ καὶ τό, οἱ Μεσολογγῖτες ἔχουν καθαρὸ νερὸ καὶ ἐκεῖνο τὸ θολὸ τῶχουν γιὰ τὰ ζᾶ τους καὶ τὸ χύνουν ἀλύπητα ». Οἱ πασάδες ἀπελπίστηκαν τότε πὼς θὰ παραδοθοῦμε.

Τέτοιος ἦταν ὁ πολιτάρχης μας. Τώρα κάνουμε δημάρχους καὶ μουλάρια.

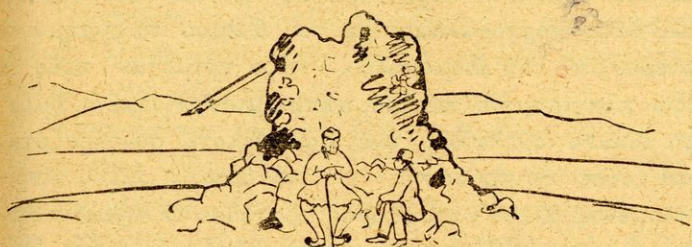
Ἐσὺ μωρὲ νὰ γράψης αὐτά, σὰ μεγαλώσης, νὰ τὰ μάθῃ ὁ κόσμος· νὰ ἰδῇ πῶς τὸ βαστάξαμε τὸ Μεσολόγγι ».

— « Θὰ τὰ γράψω, μπάριμπα-Γεωργούλα ».

Καὶ νὰ ποὺ ἐκτελῶ τὴν ὑπόσχεσή μου, τώρα ποὺ ἔγινα κι ἐγὼ μπάριμπα-Ἀντώνης.

Ἄντ. Τραυλαντώνης.

Ὁ ἀνεμόμυλος τοῦ Μεσολογγίου.

Πολύ κοντά στήν πόλη, ξερικό, γυμνὸ τὸ νησάκι τὸ ἀντάμωνε μὲ τὴν πόλη μιὰ στενὴ πετρενία λουρίδα, τοῦ μόλου γλῶσσα.

Μόλις πενήντα στρεμμάτων ἔπιανε τόπο στὴ ρηχὴ λιμνοθάλασσα. Κανένας τοῖχος δὲν τὸ προστάτευε τὸ νησάκι ἀπὸ τὴν πλημμύρα τῆ θαλασσινῆ, καὶ κανεὶς ἴσκιος ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τὸ χῶμα του μιὰ γλήνα· μὲ τὸν ἥλιο γυαλίζουν ἀπάνω του, σὰν ἀσημόσκονη, σπειριὰ πηγμένου ἀλατιοῦ. Σπάνιο τὸ χορτάρι ἐκεῖ, περίσσια τὰ βοῦρλα. Οἱ ψαράδες διόρθωναν τὰ προιάρια τους ἀπάνω στὸ νησάκι, τραγουδώντας συχνὰ πυκνά, κι ἔπαιζαν τὰ παιδιὰ πολυθόρυβα. Στὶς ὁμορφες ἡμέρες τὶς χειμωνιάτικες μάκραναν ἴσα μ' ἐκεῖ τὸν περὶπατό τους, κάποτε, λιγοστοὶ πάντα, οἱ ἄνθρωποι. Κατάμεσα στὸ νησάκι ὑψωνόταν παλαιὸς ἀνεμόμυλος ἐρειπωμένος. Ἡ στρογγυλάδα του γεμάτη ἀπὸ ραγισματιῆς κι ἀπὸ χαλάσματα· οἱ πέτρες τῆς κορφῆς του πεσμένες σχηματίζουν στὴ ρίζα του πρόχειρα σκαλοπάτια καὶ καθίσματα. Ἐκεῖ πού μιὰ φορὰ κι ἕναν

καιρὸ ἀνοιγόνταν ἢ πόρτα καὶ οἱ φεγγίτες τοῦ ἀνεμόμυλου, ἔχασκαν τώρα πλατιῆς τρύπες ἀκανόνιστες. Καὶ ὅπου γοργοσάλευαν μὲ τοῦ ἀνέμου τὸ φύσημα τὰ φτερούγια τοῦ ἀνεμόμυλου, τώρα κρεμόταν πρὸς τὰ ἔξω πλαγιασμένο πάτερο, σάπιο, μισοφαγωμένο, ὁμορφοκόκαλο σκελετοῦ, ἐκεῖ πού ἄλλοτε συνταραζόταν καὶ ζοῦσε τὸ πρόσωπο. Ὁ ἀνεμόμυλος ἄλλοῦ κιτρινωσμένος, ἄλλοῦ κατάμαυρος κρατοῦσε τὰ σημάδια ἀπὸ δυὸ δύνამες ἀδάμαστες πού προσβάλλοντάς τον ὀλοένα τὸν εἶχαν γονατίσει· ἀπὸ τὸν καιρὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά. Κι ἀπάνω στὴν κορυφή του καὶ στὴ βάση του κάτω τσουκνίδες τὸν περικύκλωναν· τὸ χόρτο πού φυτρώνει στὰ ρεπεθέμελα, καθὼς ἢ ψεῖρα στὸ ζητιάνο.

"Ἐνα πρωτὶ—δεκαπέντε χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε— συναπαντήθηκαν στὸν ἀνεμόμυλο ὁ καπετὰν Μῆτρος, ὁ γέρος ἀγωνιστής, καὶ ὁ νέος κύριος Τιμόθεος, σπουδασμένος γιατρός. Ὁ νέος κύριος Τιμόθεος, μόλις εἰκοσιτεσσάρων χρονῶν ὅτι γύρισε ἀπὸ τὸ Τριέστι. "Ἐνα ἔτος εἶχε μείνει ἐκεῖ στὸ θεῖο του τὸ μεγαλέμπορο. Γιὰ κάμποσον καιρὸ ἔζησε μὲ τὴν ἀπόφασινὰ παρατήσῃ τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὴ δούλεψῃ, νὰ γραφῇ στοὺς πιστοὺς τοῦ Ἑρμῆ. Μὰ στὸ Τριέστι τὸν ἤβρε μιὰ παράξενη νοσταλγία, καθὼς ἔλεγε. Καὶ μόλις ἔκλεισ' ἕνας χρόνος, πίσω γύρισε στὸν τόπο του. Παρὰ νὰ μείνῃ στὴν ξενιτεῖα μὲ μιὰ ξεκάρφωτη ἐλπίδα νὰ πλουτήσῃ, προτίμησε τὴ ζωούλα στῶν πατέρων του τὰ χῶμματα, φτωχικὴ, μὰ πιὸ σταθμισμένη ζωούλα, κάνοντας τὸ γιατρό. Ἀπὸ τὸ φυσικὸ του εὐερέθιστος, μὰ κάπως ὀκνὸς σὲ ὅλα του, ὁ γιατρός μὰ

λωνε μέσα του με τὸν ὄνειροπλέχτη. Οἱ φίλοι του τὸν ἔλεγον αἰσθηματία· τίποτε παραπάνου.

Τὸν πρῶτο χρόνο τῆς σπουδῆς του στὸ πανεπιστήμιο λιγοθύμησε τρεῖς φορές, τὴ μιὰ στὴν ἄλλη ἀπάνω, στὸ μάθημα τῆς ἀνατομικῆς.

“Ὅσο γιὰ τὸν καπετὰν Μῆτρο, ἐκεῖνος με ὅλο τὸ βάρος τῶν ἐβδομήντα του Γενάρηδων, ἔστεκε ἀλύγιστος, ὀλόϊσος, σὰν ἀπὸ τὴ φυλὴ τῶν δυνατῶν καὶ τῶν ὑπέροχων πλασμάτων, πού ἦ βαλανιδιῆς ἢ ἀνθρωποι, συντρίβονται στὸ τέλος, λυγίζονται. Πλούσια διπλαρισμένη ἢ μακριὰ φουστανέλα του, σὰ νὰ κοίταζε νὰ ξεπεράσῃ στὴν ἀσπράδα τὸ παχὺ μουστάκι του· ἀσημένιο τὸ σελάχι στὴ μέση του. Ζοῦσε με τὴ μνήμη του πού κρατοῦσε δοξασμένες μάχες καμιά δεκαριά· βρέθηκε σ’ αὐτὲς καὶ πολέμησε. Θησαύρισε περίεργα ἡρωϊκὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ἐπικὴ τὴν ἱστορία τοῦ Ἀγῶνα. Τοῦ ἀρέσει πολὺ νὰ τρώῃ καὶ πολλὰ νὰ λήῃ. Στις νύχτες ἢ αὐπνία τὸν κυρίευε, νωρίς ἄφηνε τὸ κρεβάτι, κάποτε καὶ τὸ σπίτι του νωρίς, ἀπὸ πολλὴ στενοχώρια· ἄφοβα τότε παράδινε τὸ σῶμα του στὸ πρῶνὸ τὸ δρόσος, ἐκεῖ ἔξω στὸ νησί. Τὸ σπίτι του στὸ μόλο ἐκεῖ, σιμὰ στὸ νησάκι. Ὁ κύριος Τιμόθεος εἶχε ἔρθει ἐκεῖ γιὰ νὰ κολυμπήσῃ στὸν ἀκρογιαλιά—ὁ μῆνας Ἀλωνάρης—γιὰ νὰ πάρῃ κι αὐτὸς κομματί δροσερὸ ἀέρα καὶ γιὰ νὰ χαρῆ τὴν ἀνατολὴ.

Γνώριμοι κι οἱ δύο, σὰν καλοὶ γειτόνοι.

Ἀμέσως με τοὺς πρώτους χαιρετισμούς, ὁ νέος βρέθηκε νὰ κάθεται στὸ σωροβόλιασμα τῆς πέτρας τοῦ ἀνεμόμυλου, πλάι στὸ γέρο Ὁ καπετὰν Μῆτρος δὲν ἄργησε νὰ τὸ ἀνοίξῃ τὸ δυσκολόκλειστο πάντα

στόμα του. Καὶ ὁ κύριος Τιμόθεος μὴν ἔχοντας τὴν ὥρα ἐκεῖνη σπουδαιότερη φροντίδα, δὲν τὴ δέχτηκε λιγότερο εὐχάριστα τὴ συντροφιά τοῦ γέρου. Στοχάστηκε μάλιστα πὼς ἦταν εὐκαιρ' ἢ περίστασις γιὰ νὰ λύσῃ κάποιες τοῦ ἀπορίας· ἀπορίες ποὺ τὶς ἔφερε στὸ λογισμὸ ἴσα ἴσα ἢ παρουσία τοῦ καπετὰν Μῆτρο. "Ἐτσι ψαχουλεύοντας μὲ τὸ χέρι του τὸν ἀνεμόμυλο, ποὺ ἀκουμποῦσαν στὸν τοῖχο του καὶ οἱ δυό, σὰ νὰ ζητοῦσε νὰ ξελαθάρισῃ κάποια ἱστορία τοῦ ἐρείπιου ὁ κύριος Τιμόθεος, ρώτησε :

« Καὶ δὲ μοῦ λές, καπετὰν Μῆτρο, πὼς βρέθηκε ὁ ἀνεμόμυλος ὀλομόναχος μέσα στὰ νερά μας, σὰν καράβι ποὺ τὸ ἔχει ρίξει στὴν ξέρα ἢ τρικυμία ; 'Απὸ τὰ μικρά μου χρόνια ἔτσι χάλασμα τὸν θυμᾶμαι »

— « Νὰ σοῦ πῶ, παιδί μου, καλὰ καλὰ κι ἐγὼ δὲν ξέρω. 'Ἐδῶ καὶ ἐξηνταπέντε χρόνια τὸν θυμοῦμαι ποὺ ἤμουν ἕξι χρονῶν παιδί. "Ὅμως τότε δὲν ἦταν χάλασμα, ὅπως εἶναι τώρα. Τὸν ἀγνάντευα ἀπὸ τὸ σπίτι μας, ποὺ ἦταν ἐκεῖ ποὺ ἔχτισε τώρα σπίτι ὁ κουμπάρος μας ὁ 'Αποστόλης· φαίνεται ἀπὸ δῶ τὸ βλέπεις ; Θυμοῦμαι πὼς ὁ ἀνεμόμυλος ἦταν τὸ πρῶτο πράμα ποὺ σταμάτησαν πάνω του τὰ μάτια μου, ψηλὸς καὶ στρογγυλὸς μὲ τὴ μυτερή του τὴν κορφή, μὲ τὸ φεγγίτη, μὲ τὰ φτερούγια του. "Ὅταν ἐβασίλευε ὁ ἥλιος, χτυποῦσε ἀπάνω στὸ γυαλὶ τοῦ φεγγίτη, καὶ ἐκεῖνο φεγγοβολοῦσε, κι ἐγὼ ἀπὸ μακριὰ ἔτρεμα καὶ δὲν τὸ κοίταζα καὶ μοῦ φαινόταν μάτι καμιᾶς μεγάλης λάμιας. 'Ἡ μητέρα μου, ὅταν ἐκλαιγα, μὲ φοβέριζε πὼς θὰ μὲ δώσῃ στὴ λάμια τοῦ μύλου νὰ με φάῃ, κι ἐγὼ σώπαινα. Κι ὅταν γύριζαν στὸν ἀνεμ

γλήγορα γλήγορα τὰ φτερούγια του, πάντα σκιασμένος ἀπὸ τὰ λόγια τῆς μάνας μου, νόμιζα πὼς ἡ λάμια δούλευε τὴν ἀνέμη της.

Καὶ δὲν μπορούσα ποτὲ ἀπὸ τὸ φόβο μου νὰ βγάλω τὰ μάτια μου ἀπὸ κεῖ πέρα. Ὅστερα, ὅταν μεγάλωσα κάπως, δὲν εἶχα πιά τέτοιους φόβους. Ἐμεῖς τότε, μικροὶ καὶ μεγάλοι, δὲν εἶχαμε φόβο· εἶχαμε μόνο μῖσος ἐναντίον τῆς σκλαβιάς.

Τότες τὸ νησί δὲν ἦταν ἐνωμένο μὲ τὴ στεριά, ὅπως εἶναι τώρα πού μολώθηκε ἡ θάλασσα ἔρχονταν μὲ τίς βάρκες κι ἔμπαιναν στὸ νερὸ καὶ τραβοῦσαν ἐδῶ πελαγωτά· ὡς τὸ γόνατο τοὺς ἔπαιρνε ἡ θάλασσα. Ἐνα ἀπόγεμα, ἐγὼ μὲ κάποια παιδιὰ πελαγώσαμε γιὰ νάρθοῦμε στὸ νησί. Θέλαμε νὰ ἰδοῦμε τὸν ἀνεμόμυλο πού εἶχε ἀνοίξει τὴν πορτούλα του καὶ γύριζε τὰ φτερούγια του. Ἡμαστέ στὴ μέση τοῦ δρόμου, ὅταν ἔτρεξε ὁ πατέρας μου μὲ δυὸ ἄλλους γονεῖς τῶν παιδιῶν, καὶ μᾶς ἐγύρισαν πίσω· μᾶς ἔδειραν καὶ μᾶς φοβέρισαν νὰ μὴ ξανακάνουμε τέτοιο ταξίδι, γιὰτὶ εἴμαστε χαμένοι. Ὅστερα εἶχα ἀκούσει ἀπὸ τὸν πατέρα μου, ὅτι τὸν ἀνεμόμυλο τὸν ἔχει ἓνας Τοῦρκος Ἀγάς. Εἶχε πάει ἓνα πρωτὶ, σκότωσε τὸ μωλανά, πῆρε τὸν ἀνεμόμυλο. Ἄλεθε τὰ γεννήματα τὰ δικά του, ἄλεθε καὶ τοῦ ξένου κόσμου, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὰ δίνη πίσω. Τοῦ φαινόταν κανένας νοικοκύρης βαρετός; Τὸν καλοῦσε στὸν ἀνεμόμυλο νὰ φᾶνε, κι ὁ ραγιαῖς δὲν ξαναγύριζε. Κι ἔτσι ποτὲ μου δὲν ἐτόλμησα νὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ μύλο, ὡς τὴν Ἐπανάσταση.

*
* *

Ζωή μας

Όταν σηκώθηκε ἡ Ἐπανάστασι, οἱ δικοὶ μας σκότωσαν τὸν Ἀγά, πῆραν τὸ μύλο κι ἔβαλαν ἐκεῖ πέρα φρουρά. Όταν ὕστερα ἀπὸ ἕξι μῆνες ἀποκλεισμοῦ μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι μέσα στὸ κάστρο, οἱ δικοὶ μας ὅσο τοὺς βάσταγε, ἀφοῦ τοὺς ἐθέρισαν στὸ τουφεκίδι, πῆραν ὅσους μποροῦσαν νὰ περπατήσουν καὶ χτυπώντας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ περάσαν ἀνάμεσα καὶ βγῆκαν καὶ τραβήχτηκαν στὰ βουνά.

Ἀφοῦ βγῆκαν ἀπὸ τὸ κάστρο, πέντε ἀδέρφια, τὰ παιδιὰ τοῦ Τασοῦλα, βρέθηκαν στὴ μέση τοῦ δρόμου ξεχωρισμέν' ἀπὸ τ' ἄλλα. Μέσα στὸ κακὸ τῆς νύχτας παραστράτησαν καὶ ἀντὶ νὰ τραβήξουν ψηλὰ πρὸς τὸ κάστρο, βρέθηκαν χαμηλὰ πρὸς τὴ θάλασσα, κατὰ δῶθε. Βλέπουν πὼς λάθεψαν, κάνουν νὰ γυρίσουν, ἦταν ἀργά. Καμιὰ ἑκατοστάδα Λιάπηδες τοὺς κλείνουν ἀπὸ πίσω τὸ διάβα... Τὰ πέντε ἀδέρφια ρίχνονται στὴ θάλασσα, πελαγώνουν, βγαίνουν ἐδῶ πέρα. Οἱ Λιάπηδες τοὺς μυρίζονται· βροχὴ τὸ τουφεκίδι.

Κοιτάζουν μὴν ἀγναντέψουν στὴν ἄκρη κανένα μονόξυλο· ποῦ ν' ἀγναντέψουν στὴ μέση μέσα στὴ νύχτα!

Δὲ χάνουν καιρὸ, τραβοῦν μπροστά, πελαγώνουν στὴ θάλασσα· τὰ νερά ρηχά· πρόσμεναν νὰ ξεμακρύνουν, κι ἐγὼ δὲν ξέρω τί πρόσμεναν.

Ψηλὰ τὰ καριοφίλια, τὸ σελάχι στὸ λαιμό, τὶς πάλες στὰ χέρια. Οἱ Ἀρβανῖτες παίρνουν δύο βάρκες, μπκίνουν ὅσοι χωροῦσαν μέσα καὶ δὲν τοὺς ἀφήνουν· νὰ ξανασάνουν ἀπὸ τὸ τουφεκίδι. Ἐνα βόλι σκοτώνει ἕν ἀπὸ τ' ἀδέρφια. Τότε λένε ἀναμεταξύ τους :

« Βρὲ τί εἴμαστε ἐμεῖς, γυναικόπαιδα νὰ μᾶς κυνηγοῦν οἱ Τοῦρκοι ;

» Πᾶμε νὰ πάρωμε πίσω τὸ αἷμα τοῦ ἀδερφοῦ μας. Ἀπάνω στὰ σκυλιά!» Γυρίζουν ἴσια ἀπάνου στὶς κἀνες τῶν τουφεκιῶν. Οἱ Ἀρβανῆτες κοντοστέκουν μιὰ στιγμή σὰν ξαφνισμένοι δίχως ἀπόφαση. Καὶ στὴ στιγμή τ' ἀδέρφια βλέποντας ἀνοιχτὴ τὴν πορτοῦλα τοῦ ἀνεμόμυλου, ὅτι βγῆκε τὸ φεγγάρι, δὲ χάνουν καιρό, καὶ πάντα τὸ πρόσωπο κατὰ τοὺς Ἀρβανῆτες, ρίχνοντας βόλια καὶ ρίχνοντας κορμιά, σιμῶνουν στὸν ἀνεμόμυλο, μπαίνουν καὶ φράζουν τὴν πόρτα. Πολεμοῦν ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τοὺς δύο φεγγίτες· βαστοῦν ὡς τὰ ξημερώματα. Ποῦ νὰ σιμῶσουν οἱ Ἀρβανῆτες. Οἱ δύο φεγγίτες εἶναι δύο ἔξυπνα μάτια ὅπου ἔχουν γιὰ ματιὰς τὰ βόλια· ἀλλὰ κοντὰ στὰ ξημερώματα οἱ Ἀρβανῆτες λυσσασμένοι κατάφεραν καὶ χάλασαν τοὺς φεγγίτες· ὁ τοῖχος γκρεμίστηκε· βλέπεις, ὅπως εἶναι τώρα, οἱ φεγγίτες ἀνοιξαν καὶ σχίστηκαν· φαινόταν ὁ μύλος ἀπὸ μέσα καὶ ἀπ' ἔξω μαυρισμένος, τρυπημένος, ἀραχνιασμένος, μισοκρυμμένος μέσα στὸν καπνὸ. Ἀπάνου κάτου ὅπως φαίνεται καὶ τώρα. Μὰ δὲ φαίνονταν καὶ τὰ τέσσερα ἀδέρφια. Ἐξαφνα, Θεέ μου! τί εἶν' ἐκεῖνο ποὺ ἀπλώνεται καὶ κλείνει σὰν ταμπούρι τὸν ἕνα τὸ φεγγίτη!

Εἶναι στρῶμα; εἶναι σακκί; τί νὰ εἶναι; ἄχ! κορμιά εἶναι· εἶναι δύο ἀπ' τ' ἀδέρφια! Πῶς εἶναι στριμωγμένα, κουλουριασμένα! τοῦ ἑνὸς κρέμονται τὰ χέρια ἀπ' ἔξω, τοῦ ἄλλου τὰ πόδια. Τὰ δύο ἄψυχα ἀδέρφια, ἔτσι ἀνταμωμένα, κάνουν μιὰ γερὴ φυλάχτρα στὰ ἄλλα ἀδέρφια ποὺ ἀπομένουν ζωντανά. Τώρα ὁ ἄλλος φεγγίτης δουλεύει μοναχά· ὁ μύλος ἀπομενε μ' ἓνα μάτι. Ἀράπηδες, Κονιάροι, Τόσκηδες,

Γκέκηδες, ὅλοι μαζώνονται, λυσομανοῦν καὶ χυμοῦν καὶ ρίχνουν, μὰ δὲν ἀποκοτοῦν καὶ νὰ κοντοζυγώσουν. Ἦταν πρῶτ', ὅτι θαμπόφεγγε.

*
* *

Ἐξαφνα σωπαίνει ἀπ' τὸ μύλο τὸ τουφέκι. Ἄνοιγ' ἡ πόρτα, ἡ πορτοπούλα διάπλατη, πετιέται μιὰ φωνή. « Στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ! πίσω σκυλιά ! »

Καὶ πετιέται ἕνας λεβέντης, ἕνας ἀρχιπαλίκαρος, δράκοντας στὴ λύσσα κι Ἀϊ-Γιῶργης στὴ λάμψη. Δὲ σοῦ εἶπα τ' ὄνομά του ; Ἦταν ὁ Τάσος ὁ Τασοῦλας. Τραβάει ἴσια κατὰ τ' ἀσκέρια σὰ σαῖτα, σὰ βοριάς, σὰν ἀστραπή. Μωρὲ πιστεῦεις, παιδί μου, μωρὲ τὸ πιστεῦεις ; Κανεῖς δὲν ἀπλώνει νὰ τὸν βαρέση καὶ ὅλοι παραμερίζουν. Φτάνει μὲ δυὸ τρία πηδήματα στὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ νησί. Θάλασσα μπροστά, ρίχνεται πάλι μέσα. Ἄλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ περπατήσῃ μέσα στὰ ρήχη· ὅλο κολλοῦσε μέσα στὸ βοῦρκο, πιάστηκε σὰν τὸ πουλὶ στὰ ξόβεργα. Τότε κράζει ὅλο τ' ἀσκέρι :

« Κανεῖς μὴν τοῦ ρίξῃ. Ζωντανὸ νὰ τὸν πιάσουμε ! στὸν πασὰ νὰ τὸν πᾶμε ! » Καὶ τρέχουν, μὰ πρὶν φτάσουν, ὁ Τασοῦλας μὲ τὸ πιστόλι του εἶχε πετάξῃ τὰ μυαλά του. « Ἐσεῖς ἐμένα ! » πρόφτασε μονάχα νὰ εἰπῇ. Ἔπεσε, μωρὲ παιδί μου, τ' ἀπίστομα πάνου στὸ νερό, κι ἄπλωσαν τὰ μακριὰ μαλλιά του καὶ ἐβάφημαν τριγύρω του κόκκινα τὰ ἱερά. Λὲς καὶ ἦταν θεόρατος χρυσοδέλφινας πού τὸν ἔρριξε τὸ βόλι τοῦ κυνηγοῦ. Χάθηκε γιὰ μιὰ στιγμή καὶ πάλι ξαναφά-

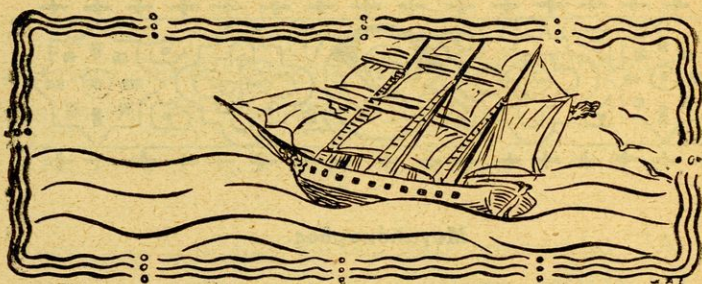
Μεγαλόκαρδος.

Κάποτε παρουσιάστηκε στὸν Κολοκοτρώνη κάποιος ποὺ εἶχε τὴν ἀνάγκη του. Νόμισε πὼς δὲ θὰ τὸν θυμηθῆ ὁ Στρατηγός, καὶ φοροῦσε τὸν ὀλόχρυσο ντουλαμὰ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ Στρατηγοῦ, ποὺ τὸν εἶχε σκοτώσει πρὶν ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, βαλμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης γῶρισε ἀμέσως τὸ φόρεμα κι ἀναστέναξε ἤσυχα, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή ἔδινε τὸ λόγο του στὸ φονιά νὰ κάμη τὴ δουλειά του. Ἔτυχε ὁ γέρος νᾶναι στὸ τραπέζι καὶ τὸν κράτησε νὰ φᾶνε. Καὶ κάθε φορά ποὺ ἐρχόταν στὸ σπίτι του τὸν καλοδεχόταν καὶ τὸν καλοῦσε στὸ τραπέζι του.

Ἡ μάνα ὅμως τοῦ Κολοκοτρώνη δὲ βαστοῦσε βλέποντας τὸ φόρεμα τοῦ παιδιοῦ της κι εἶπε στὸ Στρατηγὸ μὲ πόνο βαθύ :

« Παιδί μου, καὶ στὸ τραπέζι θὰ τὸν βάζης τὸ φονιά τοῦ παιδιοῦ μου ; »

— « Σώπα, μάνα, εἶπε ὁ Στρατηγός. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνο ποὺ κάνουμε τοῦ σκοτωμένου ».

Ὁ Μιαούλης ἀτρόμητος σ' ὄλα.

 Μιαούλης δὲ φοβόταν ποτὲ τὴν τρικυμία· δὲ γύριζε τὴν πλάτη στὴν ἀνεμοζάλη, ἂν εἶχε ἀνάγκη νὰ πάη ἐνάντια στοὺς θυμὸς τῆς.

Μὲ φοβερὸ χεῖμῶνα ταξιδεύοντας καθόταν ἀτάραχος κοντὰ στὰ ξάρτια κι ἀγνάντευε τὴν παραγμένη θάλασσα.

Οἱ ναῦτες τοῦ στ' ἀπάνεμο κοντὰ στ' ἄλωρη ἀπὸ τὴν τρομάρα τοὺς, γονατιστοὶ καὶ μὲ δάκρυα παρακαλοῦσαν τὴν Παναγία νὰ τοὺς γλιτώσῃ. Μερικοὶ εἶχαν ἀνεβάσει τῆς Παναγίας τὸ εἰκόνημα καὶ δεμένο τὸ εἶχαν ρίξει στὴν θάλασσα, μήπως καὶ θελήσῃ ἢ χάρη τῆς νὰ τὴ μερώσῃ. Ὁ Μιαούλης λέει στοὺς λοστρόμο ποὺ στεκόταν κοντὰ τοῦ καὶ περίμενε τίς προσταγές τοῦ:

« Σύρε πὲς τοὺς νὰ βάλουν τὴν εἰκόνα στὸν τόπο τῆς καὶ νᾶναι ἔτοιμοι νὰ μανουβράρουν, ὅπως θὰ τοὺς παραγγείλω ἐγώ. Κι ἐγὼ τὸ παίρνω ἀπάνω μου τότε νὰ μᾶς βοηθήσῃ ἡ Παναγία καὶ νὰ τοὺς γλιτώσῃ.

Ἡ ἀρχόντισσα.

Η μεγαλύτερη εὐτυχία στή ζωή μου ἦταν ἡ στενή γνωριμία μου μ' ἓναν ὑπέροχο ἄνθρωπο.

Εἶναι ἀπό τοὺς λίγους, τοὺς διαλεχτούς, πού ἐργάστηκαν γιά τή δημιουργία νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ ἀλησμόνητος φίλος μου πέθανε τώρα καί λίγα χρόνια, ὅταν ἐγώ ἔλειπα στά ξένα. Στήν ἐπιστροφή μου βρῆκα ἓνα φάκελλο. Ἀπό τὸ γραφικὸ χαρακτῆρα κατάλαβα, ὅτι τὸν εἶχε στείλει ὁ φίλος μου, πρὶν νὰ πεθάνη.

Τὸν ἀνοιξα. Ἐγραφε :

.....

Λυποῦμαι πού θὰ πεθάνω πρὶν νὰ σέ ἰδῶ.

Μερικά σχέδιά μου ἤθελα νὰ τὰ ἐμπιστευτῶ σέ σένα. Δὲν πρόφτασα οὔτε νὰ τὰ σημειώσω. Δὲ μ' ἄφησε ἡ ἀρρώστεια μου. Ξέρεις ἐσύ.

Σοῦ ἐμπιστεύομαι ὅμως τὴν αὐτοβιογραφία μιᾶς ἀληθινῆς ἀρχόντισσας. Οἱ φίλοι μου κι ἐγώ πολλά τῆς χρεωστοῦμε. Μπορῶ νὰ εἰπῶ πῶς ἂν ἀφήσαμε κατιτί πού θὰ ζήση, ἂν δὲν ὑπῆρχε αὐτή, δὲ θὰ ἔβλεπε τὸ φῶς.

Ἡ Ζωή μας

Μη ζητήσης νὰ μάθης ποιὰ ἦταν. Εὐτυχῶς ὑπάρχουν σήμερα πολλές γυναῖκες πού ἀκολουθοῦν τὰ παραδείγματά της ὅσο καὶ ὅπως μπορεῖ ἡ καθεμίᾳ.

Ἄλλωστε ποιὰ σημασία μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ ὀνόματα. Ὁ λαός μας λέει πολὺ ὠραῖα : Κάμε τὸ καλὸ καὶ ρίξτο στὸ γιᾶλό.

Ἐκεῖνο πού ἔχω νὰ προστέσω εἶναι πὼς ἡ ἀρχόντισσα, πέθανε ἀπὸ συγκοπή τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς καὶ τὴν ὥρα πού διασκέδαζε ὄλος ὁ κόσμος πού εἶχε δημιουργήσει. Σὲ μιὰ τέτοια ψυχῇ, πού θὰ γνωρίσης ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφία της, ἕνας τέτοιος ὠραῖος θάνατος ταίριαζε.

Ἡ αὐτοβιογραφία τῆς ἀρχόντισσας.

Γεννήθηκα.....κι ἔζησα μέσα σὲ πλουσιώτατο μέγαρο.

.....

Ὅταν τέλειωσα τὸ ἀνώτερο σχολεῖο τῆς πατρίδας μου, ὁ πατέρας μου μὲ πῆρε κι ἐπισκεφτήκαμε τίς κυριώτερες πόλεις τῆς Εὐρώπης. Ὅταν ἐτοιμαστήκαμε νὰ ἐπιστρέψωμε, παρακάλεσα τὸν πατέρα μου νὰ μὲ ἀφήσῃ στὴ Λουκέρνη τῆς Ἑλβετίας, νὰ συμπληρώσω τὴν ἀνατροφή μου.

« Αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπός μου, εἶπε, ἀλλὰ ἤθελα νὰ τὸ προτείνης μόνη σου ».

Βρῆκε τὸ καλύτερο παρθεναγωγεῖο καὶ ἀφοῦ μὲ ἐτοποθέτησε, ἔφυγε.

Τίς πρῶτες μέρες ἤμουν μελαγχολικῇ. Θυμόμουν τὴν πατρίδα μου καὶ τοὺς δικούς μου. Μὲ τὸν καιρὸ

ὅμως συνήθισα τὴ ζωὴ τοῦ σχολείου κι ἔγινα μία ἀπὸ τὶς πρῶτες μαθήτριες.

"Ἐμαθα ὅ,τι πρέπει νὰ ξέρη μιὰ καλὴ νοικοκυρά : πῶς νὰ διευθύνη τὸ σπίτι της, νὰ ξοδεύη λιγώτερα ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά της, καὶ νὰ ζῆ ὅσο μπορεῖ οἰκονομικώτερα καὶ ἀπλά, νὰ ξέρη ν' ἀνατρέφῃ τὰ παιδιὰ της, νὰ περιποιῆται τοὺς ἀρρώστους καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ καλυτερεύῃ τὴ ζωὴ τῶν ὁμοίων της.

"Ὅλα τὰ κορίτσια ἤμαστε ἀπὸ πλούσια σπίτια καὶ ὅμως κανένα δὲν ἤθελε νὰ καυχῆθῃ γιὰ τὰ πλούτη καὶ γιὰ τὴν καταγωγὴ. "Ὅλες συνερίζομαστε στὰ μαθήματα καὶ στοὺς ἀπλοὺς κι εὐγενικοὺς τρόπους. Κάποτε βέβαια μᾶς ἐρχόταν καὶ καμιὰ ξιπασμένη, σὲ λίγους μῆνες ὅμως ἦ συμμορφωνόταν ἢ ἔφευγε.

Δὲ θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴ χαρὰ μας, ὅταν ἔπεφτε τὸ χιόνι καὶ πάγωνε ἡ ὠραία λίμνη τῆς Λουκέρνης. Παίζαμε μὲ τὰ χιόνια, βγαίναμε σὲ μακρινὲς ἐκδρομὲς, ἀνεβαίναμε στὶς "Ἄλπεις, χορεύαμε ἀπάνω στὴ λίμνη μὲ τὰ παγοπέδιλα. Τὴν ἀνοιξὴ βγαίναμε συχνὰ στ' ἀνθισμένα λιβάδια καὶ τὸ καλοκαίρι κάναμε ὁδοιπορεῖες ποὺ βαστοῦσαν βδομάδες, καὶ ζούσαμε ἓνα δυὸ μῆνες μέσα στὰ δάση

Μὲ τὸν καιρὸ τόσο μοῦ ἄρεσε ἡ ζωὴ ἐκεῖ, ποὺ ξέχασα τὶς ὁμορφιὲς τῆς πατρίδας μου καὶ στὸ τέλος ξέχασα καὶ τοὺς δικούς μου.

"Ὅλα ἐκεῖ μοῦ φαίνονταν ὠραῖα καὶ τὰ διὰ μας ἄσχημα, φοβερὰ ἄσχημα. Τέλος πρέπει νὰ τὸ εἰπῶ ἀποφάσισα νὰ ζήσω γιὰ πάντα ἐκεῖ.

"Ὅταν τελείωσα τὶς σπουδές μου, κι ἦρθε ὁ πατέρας νὰ μὲ πάρῃ.

« Πατέρα, τοῦ εἶπα, δὲ θέλω νὰ ξαναγυρίσω
στὴν Ἑλλάδα, δὲν μπορῶ νὰ ζήσω ἐκεῖ κάτω. Ἄν
ἤθελες νὰ πάρης καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ζήσωμε ὅλοι
ἐδῶ

— « Τὸ λὲς σοβαρά, παιδί μου ; » μὲ ρώτησε ὁ πα-
τέρας καὶ κάρφωσε τὰ μάτια του ἀπάνω μου περι-
μένοντας μὲ ἀνυπομονησία τὴν ἀπόφαση.

— « Πολὺ σοβαρά », ἀποκρίθηκα στὴ στιγμή.

— « Κρῖμα!..... κι ἐγὼ ἔλεγα πὼς ἔχω ἕνα παιδί
πού θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ κάτι μεγάλο
γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου του ! » εἶπε καὶ ἀναστέναξε.

— « Ἄν εἶναι νὰ σὲ δυσαρεστήσω, ἔρχομαι μαζί
σου » τοῦ εἶπα.

— « Ἄν εἶναι γιὰ μένα, σὲ βεβαιώνω κι ἐγὼ, νὰ
μείνης », ἀπάντησε.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναταράχτηκε. Κάτι πῆγα νὰ πῶ,
ἀλλὰ ἡ φωνὴ κόπηκε στὰ χεῖλη.

Παρακάλεσα τὸν πατέρα μου νὰ μείνη μαζί μου
ἕνα μῆνα ἀκόμη. Ὁ πατέρας μου ἔκαμε τὴ χάρη.
Τέλος ἀποφάσισα νὰ ἐπιστρέψω. Αἰσθάνθηκα βαθι-
στὴν ψυχὴ μου, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀγαποῦμε τί-
ποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ ὅτι τὴν ἀγά-
πη μας πρέπει νὰ τὴ δείχνωμε ὄχι μὲ λόγια, παρὰ μὲ
ἔργα. Κάθε ἀγάπη ἀπαιτεῖ θυσίες καὶ τίς περισσό-
τερες ἢ πατρίδα. Κι ἂν ἡ πατρίδα εἶναι μικρὴ καὶ πε-
ριφρονημένη, ἀπὸ τὰ παιδιά της ἐξαρτᾶται νὰ γίνῃ
μεγάλη καὶ δοξασμένη καὶ προπάντων ἀπὸ τίς καλὲς
καὶ φωτισμένες μητέρες.

Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὰ λόγια τῆς διευθύντριας, ὅτι
μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια πῆγα νὰ τὴν ἀποχαιρετήσω.

« Πήγαινε στὴν εὐχή μου, κόρη μου, εἶπε. Εἶχα πεποίθηση ὅτι στὸ τέλος θὰ καταλάβαινες τὸ μεγάλο καθῆκον ποὺ ἔχεις σὰν Ἑλληνίδα. Δὲ σοῦ μίλησα ποτέ, κι ἄς ἤξερα τί συνέβαινε στὴν ψυχὴ σου. Ἔτσι θὰ μπορέσης νὰ ξεχωρίσης ὅ,τι καλὸ πῆρες ἀπὸ μᾶς καὶ μπορεῖ νὰ γίνῃ στὴν πατρίδα σας».

* * *

Δὲ γράφεται ἡ χαρά μου ὅταν ξαναντίκρισα τὶς ἑλληνικὲς ἀκρογιαλιὲς καὶ μ' ἔλουσαν οἱ ἀχτῖνες τοῦ ἡλίου μας.

Πατρίδα σὰν τὸν ἥλιο σου
ἥλιος ἄλλοῦ δὲ λάμπει,
πῶς εἰς τὸ φῶς του λαχταροῦν
ἡ θάλασσα κι οἱ κάμποι,
στέλνοντάς του θυμιάμα
μυριάδες μυρωδιές !
Ἄφρολογοῦν οἱ ρεματιές
καὶ λαχταρίζει ἡ λίμνη,
χίλιες πουλιῶν λαλιές ἠχοῦν,
τῆς ὀμορφιάς του ὕμνοι.

* * *

Ἄπὸ τὶς πρῶτες μέρες ἦρθαν οἱ παλιὲς συμμαθήτριες καὶ φίλες μου νὰ μὲ ἐπισκεφτοῦν. Οἱ περισσότερες δὲν ξανάρθαν.

« Κρῖμα στὰ ἔξοδα ! »: « Ὅπως ἐπῆγα ἔτσι γύοισα καὶ πιὸ χειρότερη μάλιστα, κατὰ τὴ γνώμη τους.

Λίγες, αλλά διαλεχτές, άρχισαν νά μὲ προσέχουν.

Μαζί άρχίσαμε νά προσέχωμε τὰ δικά μας και προσπαθούσαμε νά τ' άγαπήσουμε μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά. Ξαναμελετήσαμε τὴν ἱστορία τῆς πατρίδας μας· τὴν άρχαία, τὴ βυζαντινὴ και τὴ νεώτερη. Τὰ ἑλληνικὰ διηγήματα και τὰ ἑλληνικὰ ποιήματα, τὰ δημοτικὰ τραγούδια και τὶς παραδόσεις μας. Οἱ παραδόσεις γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης και ἡ παράδοση γιὰ τὸ θρυλικὸ κυπαρίσσι τοῦ Μιστρᾶ μᾶς ἐνθουσίαζαν και μᾶς ἔδιναν θάρρος. Ἐποφασίσαμε νά κάνωμε σύλλογο πού νά προσπαθήσῃ νά συγκεντρώσῃ ὅλα τ' ἀντικείμενα τῆς βυζαντινῆς και τῆς νεώτερης τέχνης, ὅσα βγῆκαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους τεχνῖτες, και ὅσα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ λαοῦ μας πού νιώθει χωρὶς νά τοῦ τὰ μάθη κανεὶς τὸ καλὸ και τὸ ὠραῖο.

Και ὅταν πᾶμε στὰ δικά μας σπίτια, τὰ σαλόνια μας θὰ τὰ στολίσουμε μὲ ἑλληνικὰ ἔπιπλα. Ὁ ἐπισκέπτης θὰ νιώθῃ πὼς μπαίνει σὲ σπίτι ἑλληνικό. Και ὅταν διασκεδάζωμε, θὰ χορεύωμε και τοὺς ὠραίους ἑλληνικοὺς χορούς. Τὸ καθετὶ ξένο πού δὲν ταιριάζει μὲ τὰ δικά μας, δὲ θὰ ἔχῃ θέσῃ στὰ σπίτια μας

*
* *

Λίγα χρόνια ὑστερώτερα παντρεύτηκα. Ἐπόχτησα δυὸ παιδιὰ, μία κόρη κι ἓνα ἀγόρι. Πόσα ὄνειρα δὲν ἔπλασα γιὰ τὰ δυὸ ἀγαπημένα μου ἀγγελούδια!

Μὰ ἀλίμονο! ἔμειναν μόνον ὄνειρα. Ἡ μία μὲ τὴν ἄλλη μοῦ μάτωσαν τὴν καρδιά οἱ δυστυχίες.

Πέθανε ὁ πατέρας κι ἡ μητέρα· ὑστερώτερα πέθανε ὁ ἄντρας μου κι ἡ μονάκριβή μου κόρη. Τελευταία μου παρηγοριά ἦταν ὁ Ἀλέκος μου. Δέκα ὀχτῶ χρονῶν παλικάρι τὸν ἔστειλα στὴν Εὐρώπη νὰ σπουδάσῃ.

Ἔξαφνα ὅμως ἔλαβα ἓνα γράμμα του :

Μητέρα,

Ἦρθα νὰ πολεμήσω γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Κρήτης. Ὁ σπόρος ποὺ ἔσπειρες στὴν καρδιά μου, ν' ἀγαπῶ τὴν ἐλευθερία καὶ νὰ πολεμῶ γι' αὐτή, ἀνθίσει καὶ κάρπυσει. Μοῦ χρειάζεται ἡ εὐχή σου. Νὰ μὲ συμπαθήσης ποὺ δὲν ἦρθα νὰ σὲ ἰδῶ. Ἡ φωνὴ τῆς μεγάλης μάνας δὲ μ' ἄφησε.

*
* *

Μοῦ φάνηκε πὼς εἶχα χτίσει ἓνα παραμυθένιο καλάτι καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ πῆγα νὰ μπῶ μέσα μὲ μιᾶς σωριάστηκε. Ἦξερα πὼς μ' ἓνα γράμμα μου μποροῦσα νὰ ἔχω τὸν Ἀλέκο μου στὴν ἀγκαλιά μου. Χίλιες φορές τὸ ἔγραψα καὶ χίλιες φορές τὸ ξέσχισα. Μόλις τελείωνα τὸ γράμμα ἄκουα τὴ φωνὴ του νὰ μοῦ λέη :

« Μάνα ἐγωῖστρια. Ψέματα ἔλεγες πὼς μὲ γέννησες γιὰ τὴν πατρίδα, ψέματα ! Ποῦ εἶναι τὰ μεγάλα σου τὰ λόγια ; »

Τέλος πῆρα ἀπόφαση κι ἔγραψα :

Παιδί μου,

Ἔχε τὴν εὐχή μου. Πήγαινε ὅπου σὲ ὀδηγεῖ ἡ φωνὴ τῆς μεγάλης μάνας. Ἀνάγκη νὰ σφίξῃ στὴν ἀγκαλιά της ὅλα τῆς τὰ παιδιά ἐλεύθερα

Ἦστερ' ἀπὸ μῆνα ἦρθε σπίτι μου ἕνας ἀνώτερος ἀξιωματικός. Μ' ὄλο πὺ προσπαθοῦσε νὰ φανῆ χαρούμενος, μάντεψα γιὰτὶ ἦρθε. Καὶ τί δὲ μαντεύει ἡ καρδιά τῆς μάνας !

Ἔσφιξα τὴν καρδιά μου καὶ τοῦ ψιθύρισα :

« Καταλαβάνω !.....»

Δὲν ξέρω πόσῃν ὥρᾳ ἔμεινα μαρμαρωμένη στὴν ἴδια θέση. Πῶς πέρασα ἕνα χρόνον, μόνο μιὰ μητέρα πὺ τὴν ἔκαψε ὁ χάρος μπορεῖ νὰ νιώσῃ. Δὲ δέχτηκα ν' ἀκούσω ἀπὸ κανένα λόγια παρηγοριᾶς.

Τὴν παρηγοριὰ τὴ ζήτησα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια μου τὴν καρδιά.

Καὶ τῶρα τί πρέπει νὰ κάμω ; ρώτησα τὸν ἑαυτό μου. Νὰ μοιράσω τὴν περιουσία μου στὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα καὶ ν' ἀποτραβηχθῶ σὲ κανένα μοναστήρι, ὅπως οἱ ἀρχόντισσες τοῦ Βυζάντιου; Νὰ μείνω στὴν πόλιν καὶ ν' ἀφοσιωθῶ στὴ φιλανθρωπία ;

Στὸ μοναστήρι βέβαια θὰ ἔβρισκα τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς πὺ βρίσκουν οἱ πονεμένες ψυχές. Γιὰ μένα θὰ ἦταν καλό, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἄλλους ; Στὴν πόλιν παλι δὲν μποροῦσα νὰ μείνω ἤθελα νὰ ζήσω μόνη, κι ἂν ἦταν δυνατὸ μ' ἕναν κόσμον δικό μου, καταδικό μου.....

Μιὰ νύχτα εἶδα στὸν ὕπνῳ μου τὸν Ἀλέκο μου.

Ἐκεῖ πού ἄπλωνα τὰ χέρια μου νὰ τὸν ἀγκαλιάσω·
μοῦ εἶπε θαρρετὰ καὶ γλήγορα :

« Λευτέρωσε τοὺς σκλάβους τοῦ παπποῦ καὶ τοῦ
πατέρα μου ! »

— « Ποιὸς σκλάβους ; » ρώτησα. Καμιὰ ἀπόκριση.
Ἐγινε ἄφαντος.

*
* *

Ὁ πατέρας μοῦ εἶχε δώσει γιὰ προῖκα ἓνα ἀπὸ τὰ
μεγαλύτερα χτήματά του, συνέχεια ἦταν ἄλλο χτήμα
τοῦ ἀντρα μου.

Ἦταν μέσα τρία ὀλόκληρα χωριό. Πρώτη φορά
θέλησα νὰ ἰδῶ τί γίνεται στὰ χτήματά μου. Ὡς τὰ τώρα
εἶχ' ἀφήσει τὰ πράματα ὅπως τὰ βρῆκα.

Πῆγα καὶ βρῆκα τὸ σπίτι πού ἔμενε ὁ ἐπιστάτης
ἐρειπωμένο.

Τὰ σπίτια τῶν χωρικῶν ἐλεεινές καὶ βρόμικες κα-
λύβες. Ἐκεῖ ζοῦσαν μαζί ἄνθρωποι καὶ ζῶα. Καμιὰ
κληματαριά ἢ ἄλλο δεντράκι γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια, οὔτε
μιὰ γλάστρα λουλούδια, οὔτε ἓνα κηπαράκι μὲ λίγα
λάχανα. Καὶ οἱ ἄνθρωποι ; Κίτρινοι καὶ φρυμένοι ἀπὸ
τὶς θέρμες.

Τῆ μεγαλύτερη ἔχταση τῆ σκέπαζε ἓνα ἔλος πρὸς
τὸ βοριά.

Τὸ χτήμα σχεδὸν ἀκαλλιέργητο. Πῶς μποροῦσε
νὰ καλλιεργηθῆ ἀπὸ ἀνθρώπους πού δὲν εἶχαν ἀγα-
πήσει τὴ γῆ ; Καὶ πῶς νὰ τὴν ἀγαπήσουν, ἀφοῦ δὲν
ἦταν δική τους καὶ τ' ἀφεντικὰ μποροῦσαν νὰ τοὺς
πετάξουν ὅποτε ἤθελαν ;

Τὴν ἐποχὴ πού πῆγα ἔτυχε νὰ πλησιάζουν βουλευτικὲς ἐκλογές. Ὁ ἐπιστάτης βρῆκε τὴν περίστασι νὰ μοῦ δείξῃ τὴν ἐπιρροή του. Μάζεψε ὄσους εἶχαν ψῆφο σὲ κάποιον ἀλῶνι καὶ τοὺς εἶπε : πῶς αὔριο πρῶτ θὰ ξεκινήσουν γιὰ τὸ Μεγαλοχώρι νὰ ψηφίσουν. "Ὅλοι θὰ ψηφίσουν τὸν ἀφέντη καὶ τοὺς φίλους του.

Στὴν κάλπη πού θὰ βλέπουν δάφνη θὰ ρίχνουν ἄσπρο καὶ στὴν κάλπη πού θὰ βλέπουν κυπαρισσόμυλο θὰ ρίχνουν μαῦρο.

"Ἐφριξά ! "Ἔτσι λοιπὸν πῆγαιναν καὶ ψήφισαν ;

« Μὴν προχωρήσῃς περισσότερο », εἶπα στὸν ἐπιστάτη. "Ἐπειτα γυρίζοντας στοὺς χωρικοὺς τοὺς εἶπα :

« Θὰ ξεχάσετε ὅ,τι ἀκούσατε. Αὔριο θὰ πᾶτε μόνοι σας νὰ ψηφίσετε ὅποιους ἐσεῖς θέλετε ! »

Ὁ ἐπιστάτης κοκκίνισε καὶ δάγκασε τὰ χεῖλη του.

« Καὶ ποιοὺς νὰ ψηφίσουμε, κυρά ; » μὲ ρώτησ ἓνα γεροντάκι.

— « Ὅποιους θέλετε σεῖς, σᾶς εἶπα ».

— « Μὰ ἐμεῖς δὲν ξέρομε ».

— « Τότε καλύτερα νὰ μὴν ψηφίσετε. Θὰ κάμετε λιγώτερο κακό ».

— « Καλὰ λέει ἢ κυρά, εἶπαν λίγοι. Κι ἂν ψηφίζαμε τόσα χρόνια τί καλὸ εἶδαμε ; »

— « Γινόμαστε ὅλο καὶ χειρότεροι σκλάβοι », εἶπε ἓνας μικρὸς νέος καὶ ἄστραψαν τὰ μάτια του.

Ἐγὼ τὸν πρόσεξα. Εἶναι τὸ νέο προζύμι ουλλογίστηκα, πού θὰ βοηθήσῃ νὰ γεννηθῇ ἓνας νέος κόσμος ἐλεύτερος.

— « Εἶστε ἀχάριστοι », τόλμησε νὰ φωνάξῃ ὁ ἐπιστάτης.

—« Ζήτη τοῦ ἀφέντη μας..... » ἀκούστηκαν πολλές φωνές.

—« Ζήτη τοῦ τυράννου νὰ εἰπῆτε καλύτερα », φώναξε ὁ νέος καὶ κοίταξε κατάματα τὸν ἐπιστάτη.

—« Αὐτὸς κυρία, εἶπε ταπεινὰ ὁ ἐπιστάτης, εἶναι ἀντάρτης. Πάντα κάνει τοῦ κεφαλιοῦ του. Πρέπει νὰ φύγη αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του. Εἶναι καὶ μερικὲς ἄλλες οἰκογένειες πού θὰ σᾶς εἰπῶ ».

—« Αὐτὰ θὰ τὰ εἰποῦμε ἄλλοτε, τοῦ ἀπήνησα κύστηρά. Τώρα σοῦ λέω γιὰ τελευταία φορὰ πὼς πρέπει ν' ἀφήσης τοὺς ἀνθρώπους νὰ ψηφίσουν ὅποιους θέλουν ».

Τὴν ἄλλη μέρα ἔμαθα πὼς λίγοι, πολὺ λίγοι πῆγαν νὰ ψηφίσουν μόνοι τους· οἱ περισσότεροι πῆγαν μὲ τὸν ἐπιστάτη· μερικοὶ δὲν πῆγαν καθόλου.

Τὸ βράδυ ἐκεῖνοι πού πῆγαν μὲ τὸν ἐπιστάτη γύρισαν μεθυσμένοι. Θεέ μου, δὲν ἦταν ἄνθρωποι· οὐρλιαζαν καὶ χόρευαν σὰν τρελοί.

Οἱ ἄλλοι γύρισαν καὶ τρύπωσαν στὶς καλύβες τους. Τί ἤθελαν νὰ σηκώσουν κεφάλι ; Ἄν ἐκέρδιζε τὸ κόμμα τοῦ ἐπιστάτη, ἀλίμονό τους !

Γιὰ τὸν ἐπιστάτη ἔμαθα πὼς πῆρε ἓνα δεκάρικο γιὰ κάθε ψῆφο.

*
*
*

Ἵστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες τὸν κάλεσα καὶ τοῦ εἶπα :

« Παρακαλῶ νὰ πᾶς στὴν πόλη νὰ ξεκαθαρίσετε τοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὸ διαχειριστή μου. Δὲν ἔχω

ανάγκη από έπιστάτη στα χτήματά μου· θα τὰ διευθύνω μόνη μου ».

—« Μὰ τὸ συμβόλαιό μου εἶναι γιὰ δυὸ χρόνια ἀκόμη ».

—« Θα γράψω νὰ σὲ ἀποζημιώσουν καὶ γιὰ τὰ δυὸ χρόνια ».

—« Ἀφῆστε με, κυρία, παρακάλεσε, καὶ θὰ κάμω ὅ,τι θέλετε ».

—« Ἄνθρωποι ποὺ μιὰ φορὰ πίστεψαν πὼς ἔχουν δικαιώματα ποὺ δὲν τοὺς ἔδωκε κανεὶς, χάνουν γιὰ πάντα τὴν ἐμπιστοσύνη μου », τοῦ εἶπα. Καὶ τοῦ ἔδειξα ὅτι πρέπει νὰ τελειώσῃ κάθε ἄλλη συζήτηση μαζί μου.

Τῆ νύχτα κείνη εἶδα στὸ ὄνειρό μου τὰ δυὸ μου ἀγγελούδια. Χαρούμενα μὲ πλησίασαν καὶ μὲ χάριδεψαν : «Χαρὰ σὲ κεῖνον ποὺ θυσιάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους», εἶπαν μὲ ἀγγελικὴ φωνή. Κι ἔγιναν ἄφαντα.

*
* *

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἄρχισα νὰ συλλογίζομαι, τί ἔπρεπε νὰ κάμω, ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσω καὶ ποῦ νὰ τελειώσω. Ὅταν καλοσυλλογίστηκα εἶδα ὅτι τὸ ἔργο ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσα δὲν ἦταν καθόλου εὐκόλο. Ὅτι χρειαζόταν κόπους πολλούς, ὅτι θ' ἀπαντοῦσα ἐμπόδια μεγάλα, καὶ ὅτι μοῦ χρειαζόταν θάρρος, ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ γιὰ χρόνια πολλά.

Τὸ χτήμα εἶχε γύρω βουνά. Τὰ βουνὰ ἦταν γυμνά. Ἐπρεπε νὰ ξαναδασωθοῦν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ ἔπρεπε γιὰ κάμποσα χρόνια νὰ μὴ βόσκουν ἐκεῖ ζῶα

καὶ προπάντων τὰ γίδια. Τὸ ἔλος ἦταν ἀνάγκη νὰ λείψῃ νὰ ξεραθῆ γιὰ νὰ μείνῃ ἐλεύθερη ἢ γόνιμη γῆ.

Τὰ χωριά πού ἦταν χτισμένα στὸν κάμπο, ἔπρεπε νὰ ξαναχτιστοῦν λίγο παραπάνω, στὰ ριζώματα τῶν βουνῶν. Κάθε σπιτάκι θὰ εἶχε τὸν κῆπο του, χωριστὰ τὸ στάβλο, χωριστὰ τὶς ἀποθήκες γιὰ τὰ τρόφιμα καὶ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ χωριστὰ τ' ἀνάλογα δωμάτια ὅπου θὰ ἔμενε ἡ οἰκογένεια.

Τὸ κάθε χωριὸ στὴ μέση θὰ εἶχε τὴν πλατεῖα τοῦ δεντρόφυτη καὶ βρύση μὲ ἄφθονο νερό.

Ἀνάμεσα στὰ τρία χωριά μιὰ ἐκκλησία μὲ μεγάλον αὐλόγυρο καὶ γύρω κυπαρίσσια.

Ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τὰ δυὸ σχολεῖα τῶν ἀγοριῶν καὶ τῶν κορισιῶν, μὲ μεγάλη αὐλή, μεγάλον κῆπο, πίσω τους τὸ δάσος ὡς ἀπάνω στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ. Τὸ μάτι μου διάλεξε τὴν τοποθεσία: ἦταν ἡ πιὸ ὀμορφή κι εἶχε καὶ ἄφθονα νερά. Τὰ σχολεῖα μου θὰ εἶχαν καὶ λουτρά μέσα. Ἀπὸ τὴ νέα γενεὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσω, καὶ ἡ νέα γενεὰ τὸ πρῶτο πού εἶχε νὰ μάθῃ ἦταν ν' ἀγαπᾷ τὴν καθαριότητα. Κοντὰ στὰ σχολεῖα θὰ ἦταν κι οἱ κατοικίες τῶν δασκάλων μὲ χωριστὴ αὐλή καὶ κῆπο

Οἱ τρεῖς κοινότητες ἔπρεπε νὰ ἔχουν κι ἓνα μεγάλο σπίτι γιὰ ὄλους. Ἐκεῖ θὰ ἦταν τὰ λουτρά, τὸ ταχυδρομεῖο καὶ τὸ τηλεγραφεῖο, ἡ βιβλιοθήκη καὶ μιὰ μεγάλη αἴθουσα πού θὰ μαζεύονται νὰ συζητοῦν καὶ ν' ἀποφασίζουν γιὰ τὰ συμφέροντά τους.

Τὸ χτῆμα ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθῆ μὲ τὰ νέα μηχανήματα. Θὰ καλοῦσα γεωπόνους, πού θὰ μοῦ ἔλεγον ποιὰ μηχανήματα χρειάζονται καὶ τί ἔπρεπε νὰ

καλλιεργηθῆ στο κάθε μέρος. Ποῦ θά ἦταν περιβόλια, ποῦ οἱ ἐλιές, οἱ καστανιές, οἱ καρυδιές καί τὸ κάθε χρήσιμο δέντρο· ποῦ τ' ἀμπέλια, ποῦ τὰ λιβάδια καί ποῦ τὰ χωράφια γιά τὸ σιτάρι, τὸ καλαμπόκι, τὸ βαμπάκι καί τὸ λινάρι· στοὺς δρόμους καί γύρω ἀπὸ τοὺς κήπους θά φυτεύονταν μουριές γιά τὸ μετᾶξι.

Τὸ κάθε χωριὸ θά εἶχε τὸ κεντρικὸ κατάστημα. πού θά ἔβρισκε ὁ χωρικός τὸ καθετὶ πού χρειάζεται. Καί τὸ κατάστημα θά ἦταν συνεταιρικό καί θά εἶχαν ὅλοι ἀπὸ τὰ κέρδη ὅλου τοῦ χωριοῦ. Ἔτσι ὁ καθένας θά εἶχε ἀρκετὸ κέρδος κάθε χρόνο. Ἄλλο κέρδος θά εἶχαν ἀπὸ τὰ προϊόντα τους, πού θά τὰ σύναζαν σὲ κοινές ἀποθήκες καί θά τὰ πουλοῦσαν στὸν κατάλληλο καιρό. Τί ἄλλο θά γινόταν γιά τὴν κοινότητα τῶν τριῶν χωριῶν θά μὲ ὀδηγοῦσε ὁ καιρός.....

*
* *

Κάλεσα μηχανικούς νὰ κάμουν τὸ σχέδιο καί νὰ μοῦ χτίσουν ἓνα σπιτάκι ἀνάμεσα στὸν τόπο πού θά χτιζόνταν τὰ δυὸ σχολεῖα. Ἐκείνη τῆ χρονιά θά προμηθευόμουν καί τ' ἀπαραίτητα γεωργικὰ ἐργαλεῖα : εὐρωπαϊκὰ ἀλέτρια, μία μηχανή γιά τὸ θέρισμα καί ἕλλη μιὰ γιά τὸ ἀλώνισμα καί θά ξεραινόταν τὸ ἔλος. Βρῆκα καί τὸ γεωπόνου πού θά διεύθυνε τὴν καλλιέργεια.

Τὸ φθινόπωρο, πρὶν ν' ἀρχίσῃ ἡ σπορά, κάλεσα τοὺς χωρικούς καί τοὺς εἶπα :

«Ὅ,τι πληρώνετε ὡς τώρα θά πληρώνετε.

»Τὸ ἓνα τέταρτο ἀπὸ τὸ νοίκι θὰ εἶναι δικό μου. τὸ μισὸ θὰ σᾶς τὸ λογαριάζω γιὰ νὰ πληρώνετε μὲ τὸν καιρὸ τῆ γῆ πὺ καλλιεργεῖ ὁ καθέννας σας, κι ἔτσι νὰ μείνη δική σας, καθὼς και τὰ νέα σπίτια πὺ θὰ σᾶς χτίσω. Τὸ ἄλλο τέταρτο θὰ πληρώνετε γιὰ τὰ ἐργαλεῖα, νὰ ἔχετε δάνεια, νὰ ἔχη τὸ κατάστημα ὅ,τι σᾶς χρειάζεταιται.....». Ἔτσι ἐξακολούθησα νὰ τοὺς ἐξηγῶ τὸ σχέδιό μου.

—« Μὲ συμπαθᾶς, κυρία, εἶπε ἓνα γεροντάκι, ὁ γερο-Θανάσης, ἐμεῖς δὲν τὰ καταλαβαίνουμε αὐτά. Τί χρειάζονται σὲ μᾶς τὰ σπίτια; Καὶ οἱ καλύβες πὺ ἔχομε πολὺ μᾶς εἶναι. Ἄφησέ μας νὰ ζήσωμε ὅπως ἐζήσαμε ὡς τώρα.....»

» Ἄν. θέλης νὰ μᾶς χαρίσης τῆ γῆ, χάρισέ μας τὴν και ἄφησέ μας νὰ κάνουμε ὅ,τι ξέρουμε».

—« Ἄν εἶναι νὰ δουλέψω μὲ νέες μηχανές πὺ δὲν τίς ξέρω, ἐγὼ πάω σ' ἄλλο ἀφεντικό », εἶπε ἄλλος.

—« Δικαίωμά σου νὰ τὸ κάμης », εἶπα. « Ὅποιος ὅμως θέλει νὰ ἐργαστῆ ἐδῶ, θὰ ἐργαστῆ ὅπως θέλω ἐγὼ. Ἄν δὲν εἶχα πεποιθήση ὅτι σὲ λίγα χρόνια θὰ σᾶς ἔπαιρναν πίσω τῆ γῆ, θὰ σᾶς τῆ χάριζα. Ἐγὼ ὅμως θέλω νὰ κοπιάσετε γιὰ νὰ τὴν ἀποχτήσετε, και ἔτσι νὰ μὴ φύγη ποτὲ ἀπὸ τὰ χέρια σας».

—« Ἄλίμονό μας! φώναξε ἄλλος. Ἐμένα μου τὰ εἶπε ὅλα ὁ ἐπιστάτης πὺ ἔδωξε ἡ κυρία: Μὴν πιστέψετε στὰ λόγια τῆς κυρίας, μου εἶπε. Θὰ σᾶς καταστρέψη. Τὸ νοῦ σας!»

—« Ὅσοι ἔχετε σκοπὸ νὰ φύγετε, νὰ φύγετε », εἶπα ἀποφασιστικά.

Ὁ νέος πού ἀντιμίλησε στὸν ἐπιστάτη φώναξε
μὲ θυμό:

« Ἀκοῦστε ὅ,τι σᾶς λένε ἐκεῖνοι πού θέλουν τὸ
κακό σας. Κρῖμα νὰ μὴν μπορῆτε νὰ ξεχωρίστε τὸ
καλὸ ἀπὸ τὸ κακό ».

*
* *

Ὅταν ἄρχισε ἡ σπορὰ ἔφυγαν μονομιᾶς δέκα οἰ-
κογένειες· οἱ ἄλλες ἔμειναν. Τί τράβηξε ὁ γεωπόνος
ἐκείνη τῆ χρονιά δὲ γράφεται. Μιά μεγάλη ζημιὰ εἶ-
χαμε ἀπὸ τὰ μηχανήματα πού τὰ ἔσπαζαν ἐπίτηδες.
Τὰ πιὸ πολλὰ χωράφια καλλιεργήθηκαν μὲ τὰ πα-
λιὰ ἀλέτρια. Καὶ ὅμως ἡ ἐσοδεία ἦταν πλούσια· ξε-
χώριζαν ἀπὸ μακριὰ τὰ χωράφια πού καλλιεργήθη-
καν κάπως καλύτερα. Ἐμειναν μὲ ἀνοιχτὸ στόμα,
ὅταν εἶδαν πόσο γρήγορα θερίστηκαν καὶ ἀλωνίστη-
καν τὰ σπαρτὰ μὲ τίς μηχανές. Ἄν εἰπῆς γιὰ τὰ κα-
λαμπόκια πού καλλιεργήθηκαν γύρω ἀπὸ τὸ μισο-
ξεραμένο βάλτο, καβαλάρης, ἂν περνοῦσε μέσχα, δὲ
φαινόταν.

« Ὁ σατανὰς ἔχει μέσα τὴν οὐρά του », ψιθύ-
ριζαν κουνώντας τὸ κεφάλι τους οἱ κακοκέφαλοι.

Καὶ ὅμως πρώτη φορὰ ὁ καθένας τους κράτησε
τὴν τροφή του γιὰ ὅλον τὸ χρόνο καὶ ἀπόχτησε καὶ
λίγα χρήματα. Ἄλλοτε ἀπὸ τὸν τρίτο μῆνα ἄρχι-
ζαν τὰ δάνεια μὲ τριάντα καὶ σαράντα τὰ ἑκατὸ.

Τῆ δεύτερη χρονιά χτίστηκαν τὰ σχολεῖα, ἡ ἐκ-
κλησία· ἔγιναν καὶ μερικὰ σπίτια. Κάθησαν οἱ πιὸ
πρόθυμοι νὰ μὲ βοηθήσουν.

Ἔτσι πέρασαν δέκα χρόνια.

Οἱ πῶ πεισματάρηδες ἐπίμεναν νὰ ζοῦν ἀκόμη μέσα στὶς ἐλεεινὲς καὶ βρομερὲς καλύβες. Τὰ χρόνια ἐκεῖνα μαρτύρησα κι ἐγὼ κι οἱ ἀνθρώποι μου. Χίλιες φορές κιντύνεψε τὸ ἔργο μας καὶ χίλιες φορές σώθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν ὑπομονὴ μας.

Ὁ ἐπιστάτης ξακολουθοῦσε τὶς συκοφαντίες του. Ἐγραφε στὶς ἐφημερίδες ὅτι στὸ σπίτι μου ἔχω φοβερὰ ὑπόγεια· φυλακίζω τοὺς δυστυχημένους χωρικούς καὶ τοὺς δέρνω ἀλύπητα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια.

*
* *

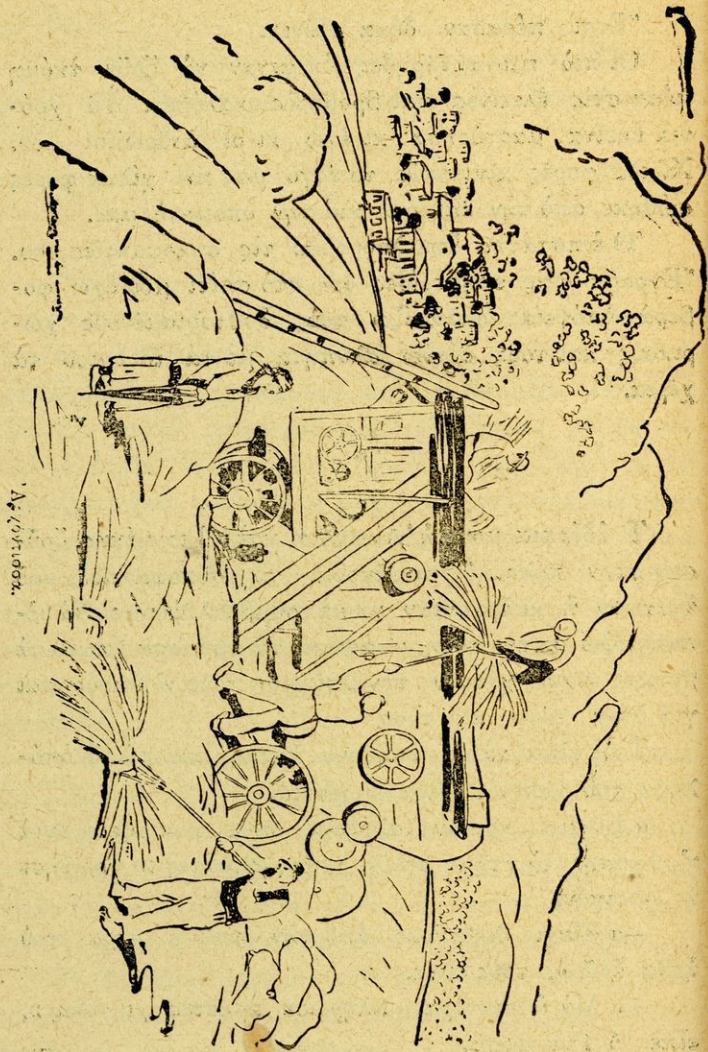
Τ' ἀδέρφια μου, ἡ Ἀντιγόνη καὶ ὁ Γιαννάκης, ζοῦσαν στὴν πόλη. Ὅταν ἄκουαν τὶς συκοφαντίες, μοῦ ἔγραφαν ἢ κι ἔρχονταν νὰ μὲ συμβουλέψουν : Νὰ ἐπιστρέψω στὴν πόλη, ν' ἀφήσω τὰ πράματα ὅπως τὰ βρῆκα, γιατί χάνουν τὴν ὑπόληψή τους ν' ἀκούωνται γιὰ μένα τόσα καὶ τόσα.

Τοὺς εἶπα νὰ μὲ ἀφήσουν ἡσυχῆ, καὶ πὼς ἡ ὑπόληψη τοῦ καθενὸς εἶναι χωριστά.

« Εἶναι λοιπὸν ἀλήθεια πὼς κοπιάζεις γιὰ ν' ἀφήσης τὸ χτῆμα στοὺς βρομοχωριάτες ; » ρώτησε ἡ Ἀντιγόνη.

— « Εἶναι δικό τους ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἤρθα ἐδῶ », τοὺς εἶπα.

— « Μὰ ὁ πατέρας πλήρωσε ἀρκετὲς χιλιάδες », εἶπε ὁ Γιαννάκης.

Α. ΓΟΥΤΙΟΠΟΥΛΟΣ

— « Μοῦ ἀνήκει καὶ δὲν ἔχω νὰ δώσω λογαριασμὸ σὲ κανένα », εἶπα.

— « Καὶ τὰ παιδιὰ μας ; ρώτησε ἡ Ἀντιγόνη. Τὰ παιδιὰ μας πῶς θὰ ζήσουν ; Ἡ περιουσία μας λιγότεψε κι ἔπειτα θὰ μοιραστῇ σὲ τόσα κομμάτια ».

— « Θὰ εἶναι πάντα ἀρκετὴ γι ἀνθρώπους ποὺ ξέρουν νὰ ἐργαστοῦν ».

— « Νὰ δουλέψουν τὰ παιδιὰ μας ; »

— « Ἄν δὲ θέλουν νὰ ἐργαστοῦν, μ' ὅλη τὴν ἀγάπη ποὺ τοὺς ἔχω, ποτὲ δὲ θὰ τὰ λυπηθῶ κι ἂν ἀκόμα πεινάσουν. Γιατί νὰ μὴν ἐργαστοῦν ; »

Ἦταν ἡ τελευταία φορὰ ποὺ μίλησα μὲ τ' ἀδέρφια μου γι' αὐτὰ τὰ ζητήματα.

* * *

Πέρχσαν κι ἄλλα δέκα χρόνια. Οἱ κόποι δὲ λιγότεψαν, ἡ ἀνταμοιβὴ ὅμως ἦταν ὅλο καὶ πιὸ πλούσια κι ὀλοφάνερη. Τὰ βουνὰ σκεπάστηκαν ἀπὸ δάση, καὶ οἱ πηγὲς ὅλο καὶ πλήθαιναν.

Τ' ἀμπέλια ἀπὸ καιρὸ εἶχαν γίνει καρπερά, τὰ δέντρα στὰ περιβόλια τὸ ἴδιο, καὶ οἱ ἐλιές ποὺ πρωτοφυτέψαμε ἄρχισαν νὰ δίνουν τὸν πρῶτο καρπὸ. Οἱ χωρικοὶ εἶχαν ἀπὸ καιρὸ τὰ καινούργια καὶ καθαρὰ σπιτάκια τους Μόνον ἓνας ὁ Γερο-Θανάσης ἐξακολούθησε νὰ μένη στὸ καλύβι του.

Μιά μέρα κάλεσα τοὺς χωριανούς καὶ τοὺς εἶπα :

« Τὰ χτήματα ποὺ καλλιεργεῖ ὁ καθένας σας τὰ ἔχετε ξεπληρώσει καθὼς καὶ τὰ σπίτια σας. Τὰ

λίγα πού μένουν γιά λογαριασμό μου μέ τόν καιρό
θά σᾶς πῶ τί θά γίνουν

» Από δῶ κι ἔμπρός θά πληρώνετε τὰ μισά γιά τὸ
δικό σας τὸ καλό. Εἶναι ἀνάγκη τώρα νὰ γίνη ἓνα ἐρ-
γοστάσιο νὰ φτιάνη τὰ κρασιά μας, ἓνα νὰ βγάξη καί
νὰ καθαρίζη τὰ λάδια μας, νὰ φτιάνη τὸ σαποῦνι ἀπὸ
τὰ χοντρόλαδα, κι ἓνα πού θά φτιάνη τὰ τυριά καί τὸ
βούτυρο. Ἔτσι τὰ παιδιὰ σας, πού δὲ θά ἔχουν χω-
ράφια, θά δουλεύουν στὰ ἐργοστάσια. Στὰ βουνὰ ὅπου
μεγάλωσαν τὰ δέντρα, θά βάλωμε νὰ βόσκουν πρό-
βατα. Στὰ λιβάδια καί τὰ χέρσα χωράφια θά βάλ-
ωμε νὰ βόσκουν περισσότερες ἀγελάδες.»

— « Νέα βάσανα, παιδιὰ μου ! νέα βάσανα »,
μουρμούρισε ὁ γέρο-Θανάσης.

» Ολοι γέλασαν.

— « Γελάτε, μὰ θά με θυμηθῆτε ! » ξαναεἶπε ὁ γέρο
Θανάσης.

« Καί τὸ μπαμπάκι καί τὸ λινάρι καί τὸ μετάξι εἶναι
ἀρκετὰ νὰ γίνη ἐργοστάσιο γιά τὰ κορίτσια, ἐξακολού-
θησα. Ἀργότερα θά ἔχωμε καί ἀρκετὸ μαλλι ἀπὸ τὰ
πρόβατα. Εἶδατε πόσα κερδίζουν οἱ γυναῖκες σας
καί τὰ κορίτσια σας ἀπὸ τὰ ροῦχα πού σᾶς φτιάνουν
ἀπὸ τίς κότες, τ' αὐγά καί τὰ πούπουλα κι ἀπὸ τὰ
λουλούδια πού καλλιεργοῦν στοὺς κήπους. Τότε θά
κερδίσουν ἀκόμη περισσότερα ».

» Ἐμειναν σύμφωνοι καί ἄρχισαν, τὸ καθένα μέ τὴ
σειρά του.

*
* *

Εικοσιπέντε ολόκληρα χρόνια ο γέρο-Θανάσης περίμενε να ξαναϊδῆ τὴ « χρυσῆ ἐποχὴ », ὅπως ἔλεγε τὰ περασμένα χρόνια.

« Πού λέτε, ὅταν ζοῦσαν τ' ἀφεντικά ζοῦσαμε κι ἐμεῖς, Τώρα ἡ κυρὰ μᾶς χάλασε τὸν ὄμορφο κόσμο », ἔλεγε συχνὰ καὶ ἐπίμονα ὁ μακαρίτης

Πέθανε ὁ γέρο-Θανάσης μὲ τὰ δυὸ γέρικα καματερά του βόδια, τὸν Ἀσπροχειλὴ καὶ τὸν Κοκκίνη καὶ τὸ γαῖ-δαρό του μὲ τὸ κομμένο του τ' αὐτί, τὸν Κουτσαύτη. Χρόνια καλλιεργοῦσε τὰ χωράφια μὲ τὸ παλιὸ τ' ἀ-λέτρι. « Τὸ εὐλογημένο », ὅπως τὸ ἔλεγε.

Λίγες μέρες πρὶν, πού γύριζε ἀπὸ τὸ χωράφι, ὁ Κουτσαύτης κοντοστάθηκε καὶ στήλωσε τὰ πόδια. Ἦταν φορτωμένος τ' ἀλέτρι καὶ τὰ ξύλα πού θ' ἔναβε τῆ φωτιά του ὁ γέρο-Θανάσης.

« Ἔ, γέρο, τί στάθηκες ; » τοῦ εἶπε ὁ γέρο-Θα-νάσης « Τράβα σὲ λίγο θὰ φτάσωμε. Τ' ἀχούρι σου σὲ περιμενει γεματο.... »

Ὁ γαῖδαράκος ἔστρεψε καὶ τὸν κοίταξε λυπητερά, ἀναστέναξε βαθιά, ἔλαμε ἓνα δυὸ βήματα καὶ πάλι στάθηκε.

« Τί ἔπαθες, Κουτσαύτη μου ; » τοῦ εἶπε ὁ γέρος τρυφερά, σὰ νὰ μιλοῦσε σὲ ἄνθρωπο.

Ὁ γαῖδαράκος ἀναστέναξε πάλι, ἔβαλε τελευταία προσπάθεια νὰ προχωρήσῃ, καὶ καθὼς σήκωσε τὰ πόδια του νὰ πατήσῃ, τρέκλισε κι ἔπεσε κάτω.

Ὁ γέρο-Θανάσης ἔτρεξε νὰ τὸν σηκώσῃ. Ὁ γαῖ-δαράκος σήκωσε τὸ κεφάλι του, τὸν κοίταξε κι ἔπειτα τ' ἄφησε νὰ πέσῃ ἀπότομα. Ἦταν ἡ τελευταία του ματιὰ.

Τὰ δύο γέριχα βόδια, ὁ Ἀσπροχειλῆς καὶ ὁ Κεκκίνης, γύρισαν ἀργά, εἶδαν τὸν παλιό τους σύντροφο πεσμένο, μούγκριξαν λυπητερά καὶ τράβηξαν τὸ δρόμο τους.

« Πάει γιὰ μένα ἡ ζωὴ », ἀργοψιθύρισε ὁ γέρο-Θανάσης καὶ ἀργοπατώντας γύρισε στὸ καλύβι του κι ἔπεσε στὸ στῶμα του. Οὔτε φωτιά ἀνάψε, οὔτε ἔβαλε τίποτε στὸ στόμα του. Ἡ ἐπιμονή μου νὰ δεχτῆ τὸ γιατρὸ καὶ γιατρικά, στάθηκε ἀνώφελη. Τὸ βράδυ μὲντὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα, ζήτησε τὸν παπὰ, τοῦ εἶπε κάτι μυστικά, κοινώνησε καὶ ξεψύχησε.

Ἔτσι πέθανε ὁ καημένος ὁ γέρο-Θανάσης. Τὸ καλύβι του εἶπαμε νὰ τ' ἀφήσωμε ἔτσι ὅπως ἦταν. Θὰ θυμίζῃ στὴ νέα γενεὰ τὴ ζωὴ ποὺ ἔκαναν ἄλλοτε.

* *

Ἰούλιος 18.... Ἡ χαρὰ μου μεγάλη. Φιλοξενῶ τὰ δύο ἀνίψια μου. Τ' ἀδέρφια μου πέθαναν καὶ τὰ πιδιὰ τους, νέοι ὡς τριάντα χρονῶν, γύρισαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Σπούδασαν Γεωπονία. Ἔχουν σκοπὸ ν' ἀγοράσουν τὰ γειτονικά χτήματα καὶ νὰ τὰ καλλιεργήσουν ὅπως τὰ δικά μου. Ἔτσι τὸ ἔργον μου στερεώνεται πιὸ πολὺ. Εἶχα πεποίθησι πὼς τὸ πραχτικὸ μυαλό τῆς γενιᾶς μου δὲ θὰ ἔοβηγε ».

* *

Αὐγουστος 18..... Περνῶ τίς πιὸ εὐτυχισμένες ἡμέρες τῆς ζωῆς μου. Τ' ἀνίψια μου προοδεύουν. Ἡ νέα γενεὰ ὅσο πάει κι ὁμορφαίνει. Τῆς Παναγιᾶς, 15 Αὐγούστου, καμάρωσα τὰ χωριά μου, ποὺ γύρτασαν ἀδερφωμένα. Τόση ἦταν ἡ χαρὰ μου ποὺ χό

ρέψα πρώτη. Τὴν ἄλλη μέρα κάλεσα τὸ συμβολαιογράφο καὶ ἔκαμα τὸ συμβόλαιο, νὰ ἐξουσιάζῃ κάθε οἰκογένεια τὸ χτῆμα τῆς. Τὰ λίγα ποῦ μοῦ ἔμειναν, ἀφοῦ πεθάνω, θ' ἀνήκουν καὶ στὰ τρία χωριά. Ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα θὰ πληρώνονται τὰ ἐξόδα τῶν σχολείων καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ κόσμος ἔφυγε μὲ ζητωκραυγές :

« Νὰ μᾶς ζήση ἡ μάνα μας ».

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκλεισαν τριάντα χρόνια ἀπὸ τότε ποῦ πρώτάρχισα. Τί ἄλλη πληρωμὴ ἤθελα παρὰ νὰ μὲ λένε : μάνα ;

Ἔτσι φανταζόμουν νὰ μὲ εἶπουν μιά μέρα. Γιὰ τοὺς μικροὺς εἶμαι : ἡ γιαγιά.

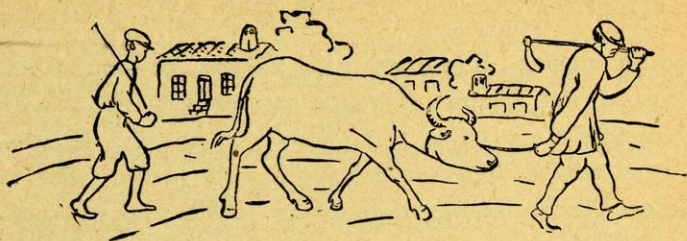
« Ἡ γιαγιά πηγαίνει νὰ ἰδῇ, ἂν γίνονται αἱ δουλειές ὅπως πρέπει ».

Κάθε πρωὶ ποῦ ἔρχονται στὸ σχολεῖο θὰ μοῦ φέρουν λουλούδια. Στὰ διαλείμματα βγαίνω στὸν ἐξώστη νὰ τὰ καμαρώσω.

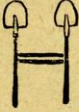
* *

Ἄνοιξη, κι ἡ γῆ μοσχοβολᾷ. Περασμένα μεσάνυχτα τ' ἀηδόνια στὶς ρεματιές κελαηδοῦν. Τ' ἀστέρια στὸν οὐρανὸ σπιθοβολοῦν μ' ἐξαιρετικὴ λάμψη. Νά καὶ τὸ φεγγάρι ποῦ πρόβαλε σὰ δρεπανάκι χαμηλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ ἔκαμε σὰν ἀσήμι τὰ νερὰ τῆς θάλασσας. Μὲ τίς πρώτες ἀχτῖνες τοῦ φεγγαριοῦ ἄρχισαν νὰ χτυποῦν οἱ καμπάνες. Ξημερώνει ἡ Λαμπρὴ, ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ποῦ σταυρώθηκε. Καιρὸς νὰ πάω κι ἐγὼ στὴν ἐκκλησιά. Χαρόματα οἱ Χριστιανοὶ καλοντυμένοι γυρίζουν μὲ τίς ἀναμμένες λαμπάδες στὰ σπίτια τους. Ὅλα γιορτάζουν.....»

N. Ἐλατος

Η μικρή πατρίδα

 πολιτεία ἢ τὸ χωριὸν ποῦ μᾶς γένησε εἶναι ἡ μικρὴ μας πατρίδα, εἴτε σὲ νησί βρίσκειται. εἴτε σὲ κάμπο, σὲ μεσόγειο ἢ σὲ παραθαλάσσιον.

Στὰ χωριά τὰ σπίτια εἶναι γνώριμα, καὶ οἱ ἄνθρωποι σὰ νὰ συγγενεύουν. "Ολοὶ ξέρουν ὅλους καὶ τὰ ὀλόγυρά τους πράματα. "Ἄλλο ἀπὸ γειτονιᾶς δὲν ὑπάρχει.

Χαράματα σηκώνεται ὁ ἄντρας, βουτᾶ μιὰ κομμάτια ψωμί στὸ κρασί του, καὶ μὲ τὸ δισάκκι καὶ τὴν τσάπα, μὲ τὸ ζῶο ποῦ θὰ ὀργώσῃ καὶ μὲ τὸ παιδί του. πάει στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι ἢ στὸ μπιστάνι. Σηκώνεται καὶ ἡ γυναῖκα του καὶ πάει στὴ βρύση γιὰ νερό. Τὸ κορίτσι νοικοκυρεῖ τὸ σπίτι καὶ τὴν αὐλή. πλένει, λευκαίνει πανί, ὑφαίνει. Τὴ χωριάτισσα πότε τὴ βλέπεις στὸν ἀργαλιό, πότε στὸ ληνὸ μὲ γυμνά ποδάρια νὰ πατᾶ σταφύλια, πότε μὲ ἀνασκουμπωμένα μανίκια σκυμμένη νὰ ζυμώνῃ ψωμί στὴ σκάφη, καὶ ἔπειτα νὰ τὸ βάζῃ στὸ φούρνο. στὴν αὐλή, πότε ν' ἀρμέγῃ τὴν ἀγελάδα. πότε νὰ γνέθῃ. "Ἄλλοτε πάλι συδαυλίζει τὴ φωτιά καὶ κοιτάζει τὴ χύτρα. Φρύγανα ἀπὸ τὸ βουνὸ φέρνουν τὰ παιδιά.

Τὶς ἀγελάδες τοῦ χωριοῦ καὶ τ' ἄλογα τὰ πέρνουν δυὸ τρία παλικάρια πρῶτὴ πρῶτὴ καὶ τὰ βόσκουν.

Γυορίζουν ὅλη μέρα τὰ ζᾶ στα λιβάδια, καὶ ἀκοῦς τὰ κουδουνίσματά τους στὴ σιγαλιά. Τὸ βράδυ τὰ γυρορίζουν στὸ χωριὸ οἱ ἀγελαραῖοι, κοπαδιαστά Βοσκοὶ στὸ βουνὸ βόσκουν τὰ γιδοπρόβατα. Τὸ καλοκαιριᾶτικο μεσημέρι σταλίζουν τὰ πρόβατα στὸν ἴσκιό τοῦ μεγάλου πεύκου, ἀποσταμένα ἀπὸ τὸ λιοπύρι. Καὶ βράδυ βράδυ τὰ ὀδηγοῦν στὶς στάνες.

Σὰ νυχτώση βλέπει ὁ δραγάτης φωτιές, σὰν ἄστρα στὸ βουνό. Ὡρες ὧρες ἀκούει τὰ γαυγίσματα τῶν μαντρόσκυλων. Ἔπεσε νὰ κοιμηθῆ τὸ χωριό, καὶ ὁ δραγάτης ὄλο φυλάει, περιδιαβάζοντας στ' ἀμπέλια καὶ στὰ περιβόλια, μὲ τ' ὄπλο στὸν ὄμο. Ποιὸς ξένος μπῆκε στὴ βραγιά καὶ πῶς πέρασε τοὺς φράχτες;

Ἔρχεται πάλι ἡ Κυριακὴ στὸ χωριό. Νωρὶς γεμίζει ἡ ἐκκλησία ἀπὸ κορίτσια, γυναῖκες, παιδιά ἄντρες καὶ γέροντες. Ὁ δάσκαλος ψέλνει στὰ δεξιά, καὶ δύο τρία σχολιταρούδια τοῦ κρατοῦν τὸ ἴσο. Στ' ἀριστερὰ εἶναι ἕνας χωριανὸς καὶ ψέλνει μὲ τὴ μύτη κι αὐτός. Ὁ παπάς, μὲ τὸ κοντὸ τὸ ράσο, λειτουργᾷ καὶ θυμιάζει. Οἱ γέροι ἔχουν τὰ στασίδια τους καὶ κάθονται. Στὸ παγκάρι οἱ ἐπίτροποι πουλοῦν ἀγιοκέρια. Τ' ἀγοράζουν οἱ χριστιανοὶ καὶ τὰ στήνουν στὰ μανουάλια προτοῦ ἀσπαστοῦν τὰ εἰκονίσματα. Ἐπειτα γυρίζουν οἱ ἐπίτροποι μὲ τοὺς δίσκους : « γιὰ τὴν ἐκκλησία, γιὰ τὸν παπά, γιὰ τὸ δάσκαλο, γιὰ τὸ σχολεῖό μας », καὶ ἀκοῦς δεκάρες καὶ κουδουνίζουν. Καὶ σὰν περνοῦν τ' ἅγια, σκύβουν πολὺ χαμηλὰ καὶ σταυροκοπιόνται γέροι, γυναῖκες ἄντρες, παιδιά, νιές καὶ παλικάρια.

« Μνήσθητι Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε . . . »

Τις μικροδιαφορές πού τυχαίνει νά ἔχουν ἀνάμεσό τους οἱ χωριανοί, τίς ξεδιαλύνουν οἱ δημογέροντες, οἱ ἑσφοροὶ τοῦ σχολειοῦ κι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἄμα βέβαια ἔχουν μεγάλες διαφορές, τότε πηγαίνουν κάτω στή χώρα, νά τοὺς δικάσῃ κριτής, εἰρηνοδίκης ἢ δικαστήριον· μὰ πάντα καλύτερο ἔχου νά μὴ κατεβαίνουν γιά τέτοιες δουλειές στή χώρα. Καὶ μπελάς εἶναι καὶ ἔξοδα γίνονται, ἐνῶ στό χωριὸ μὲ τὴ βοήθεια τῶν γερόντων, ἅμα λείπουν τὰ πείσματα, ὅλα συμβιβάζονται.

Οἱ γέροντες ἔχουν καὶ ἄλλα νά σκεφτοῦν, νά συμφωνήσουν τὸ δάσκαλο καὶ τὴ δασκάλα, θὰ διορίσουν τὸν καντηλανάφτη, τὸ δραγάτη, θὰ φροντίσουν γιά τὸ σχολεῖο, ἂν θέλῃ διόρθωμα, τὴν ἐκκλησιά, ἂν θέλῃ καθάρισμα ἢ στόλισμα, τοὺς δρόμους, ἂν εἶναι νά φτιαστῇ ἢ νά σιαχτῇ κανένας.

Μὲ τὴν κοινότητα ὁ δάσκαλος κάνει συμβόλαιο καὶ τὸ ὑπογράφουν. Τοῦ δίνουν μισθὸ καὶ σπίτι καὶ ξύλα γιά κάψιμο. Καμιὰ φορὰ τοῦ τάζουν καὶ τόσα κοιλὰ σιτάρι. Ὁ μισθὸς του γίνεται καλύτερος, ἂν κἀνῃ καὶ τὸν ψάλτη. Καὶ τὴ δασκάλα τὴν περιποιοῦνται οἱ χωριανοί, ἐξὸν ἂν τύχῃ καμιὰ φαντασμένη, πού δὲν τοὺς καταδέχεται, μόνο παραπονιέται ἀδιάκοπα γιά τὸ καθετὶ καὶ φορεῖ καπέλα φτερωτά.

Ὁ παπὰς εἶναι χωριανὸς σὰν τοὺς ἄλλους μὲ λίγα γράμματα. Σπάνια τὸν ἀλλάζουν, μὲ τὴν ἄδεια βέβαια καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Δεσπότη. Ἐχει καὶ αὐτὸς τὸ χωράφι του, τὸ ἀμπέλι του, τὴ γυναῖκα του, τὸ σπίτι του καὶ τὴν ἀγελάδα του.... Ἡ παπαδιά εἶναι σὰν τίς ἄλλες γυναῖκες τοῦ χωριοῦ. Καὶ λειτουργάει ὁ

παπὰς κάθε Κυριακὴ καὶ σκόλη. Τὸν βλέπεις σὲ κάθε λείψανο, σὲ γάμο καὶ βάφτιση. Εἶναι ἡσυχος ἄνθρωπος, κανένα δὲ θέλει νὰ κακοκαρδίση, δὲν πολυανακατεύεται στὰ μαλώματα καὶ τοὺς θυμοὺς τῶν χωριανῶν, καὶ χαίρεται σὰν τοῦ φιλοῦν τὸ χέρι.

Ἡ ποταμιὰ κοντὰ στὸ χωριὸ εἶναι βαθιά, ντυμένη πλατάνια, πικροδάφνες καὶ δάφνες. Ἐκεῖ πλένουν οἱ γυναῖκες τὰ ροῦχα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά σηκώνεται τὸ βουνὸ ποὺ βγάζουν τὴν πέτρα γιὰ τὰ σπίτια, καὶ τὸ δάσος ποὺ κάνουν τὰ κάρβουνα.

Σὰν πάρη ὁ χωριανὸς τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ κι ἀνέβη στὴν κορυφή, βλέπει τίς στέγες τοῦ χωριοῦ του, καὶ ἀγναντεύει ἄλλα χωριά ποὺ τὰ ἔχει ἀκουστά, καὶ τὴν πολιτεία ἐκεῖ δὲ πέρα, κοντὰ στὴ θάλασσα. Καὶ μικραίνει τὸ χωριὸ του.

Νιώθει πὼς δὲν εἶναι μοναχὸ στὸν κόσμο, καὶ πὼς ὁ τόπος εἶναι μεγάλος. Καὶ τότε ; Τότε τοῦ ἔρχεται νὰ γνωρίση καὶ τ' ἄλλα χωριά, καὶ νὰ κατέβη στὴ χώρα, νὰ ζυγώση στὴ μεγάλη λίμνη μὲ τ' ἄρμυρὸ νερό.

*
*
*

Γνώρισε τὴν πολιτεία, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ φάνηκε καλή. Σὰ νὰ εἶναι πιὸ ἐλεύθερα τὰ πράματα ἐδῶ χωράφι δὲ βλέπει. μήτε λιβάδια, μὰ βρίσκει καπηλειὰ πολλά, καὶ πίνει κρασί μὲ τοὺς συντρόφους. Καὶ δὲ ντρέπεται τοὺς πολῖτες, γιατί δὲν τὸν γνωρίζουν. Ἀγάλι ἀγάλι ἡ πολιτεία τὸν ποτίζει μὲ τὰ φαρμάκια της, ἀρχίζει νὰ στενοχωριέται. Σὰν ἄρρωστος εἶναι, καὶ ξαναθυμᾶται τὸ χωριὸ του.

Ἐδῶ, στήν πολιτεία, εἶναι σάν τί ξεριζωμένο πλα-
τάνι τῆς ρεματιᾶς. πού ἀποζητάει τὸ χῶμα καὶ τὶς
πέτρες πού τὸ γέννησαν.

Καὶ μακρύτερα μπορεῖ νὰ πάη. Ἡ θάλασσα κοντά.
Καράβια περνοῦν κάθε μέρα. Στὸ χέρι του εἶναι, ποιὸς
θα τὸν ἐμποδίση; Ἄς πάη κι αὐτὸς στήν ξενιτειά γιὰ
νὰ γίνη πλούσιος. Καὶ φεύγει. Καὶ νιώθει πῶς ὁ τόπος
πού ἄφησε, μὲ τὰ χωριά καὶ τὶς πολιτεῖες του,
ἦταν πατρίδα, ἢ πατρίδα του, ἢ με γά λ η πα τ ρ ῖ
δ α. Βρίσκονται στὸν κόσμο καὶ ἄλλοι τόποι, ξένοι
τόποι, μιλοῦν οἱ ἄνθρωποι ξένες γλῶσσες καὶ ἔχουν
ἄλλα συνήθια. Τὰ σπίτια τους εἶναι διαφορετικὰ καὶ
ἀλλιώςτικες οἱ ἐκκλησίες. Οἱ πολιτεῖες μπορεῖ νὰ εἶναι
μεγάλες, μεγαλόπρεπες, καὶ φαίνονται σάν πλούσιες.

Αὐτὸς ὅμως κάθεται σὲ μιὰ σοφίτα σκοτεινὴ, μὲ
τέσσαρες ἄλλους μέσα. Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι του τὸ νοι-
κοκυρεμένο, στὸ χωριό! Τὸ χρῆμα δὲν εἶναι χυτὸ
στοὺς δρόμους. Δὲ σκύβει νὰ μαζέψη χρυσάφι, παρὰ
καὶ αὐτοῦ δουλειὰ ἀναγκάζεται νὰ γυρέψη. Ἄφοῦ
εἶδε καὶ ἀπόειδε, κατάφερε τέλος καὶ τὸν πῆραν ἐρ-
γάτη σ' ἓνα σιδηρόδρομο, μὲ δύο τρία φράγκα τὴν
ἡμέρα. Δὲν εἶναι προκοπὴ αὐτή!

Ὁ ξενιτεμένος θυμᾶται τὸ χωριό του καὶ ἀποζητᾶ
τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του, τῆς μάνας του τὸ χᾶδι, τὸ
ψωμί τὸ σπιτικό, τὸ καλὸ κρασί τοῦ ἀμπελιοῦ του. Σὰ
νὰ μὴν τὰ χάρηκε ἀρκετά. Καὶ θυμᾶται τὰ βόδια, τὸ
ἄλέτρι, τὸ χῶμα, τὶς ἀγελάδες, τὰ δέντρα, καὶ τὶς πέ-
τρες τοῦ βουνοῦ, καὶ τὰ λιθάρια τοῦ δρόμου. Τοῦ φαί-
νεται πῶς δὲν τὰ δούλεψε ὅσο ἔπαιρνε.

*
*
*

Φεύγουν ὅμως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ χωριό.

Ἐκεῖνοι ποὺ ἀφήνουν τὸ χωριό τους καὶ πᾶνε σὲ μεγαλύτερα κέντρα γιὰ νὰ σπουδάσουν, ἐκεῖνοι ποὺ, μὲ κάποια ὑποστήριξη, εἴτε τῆς οἰκογένειας, εἴτε τῶν φίλων, τοῦ βουλευτῆ τους, ἢ τοῦ Δεσπότη, ἐξακολουθοῦν τίς σπουδές τους, καὶ ἀπὸ τὸ χωριάτικο σχολεῖο στῆς χώρας τὸ γυμνάσιο, κι ἔπειτα στὸ πανεπιστήμιο. Οἱ χωριάτες δὲν ξέρουν τί κάνουν στέλνοντας τὰ παιδιὰ τους σὲ ἀνώτερα σχολεῖα.

« Γιὰ νὰ γίνῃς ἄνθρωπος », λέν τοῦ παιδιοῦ τους, « πρέπει νὰ πᾶς στὸ γυμνάσιο νὰ μάθῃς γράμματα ». Καὶ ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ γυμνάσιο, τὸ στέλνουν καὶ στὸ πανεπιστήμιο. Φαντάζονται, πὼς ἂν γίνῃ γιατρός ἢ δικηγόρος ὁ γιὸς τους, θὰ τιμηθῇ τάχα ἢ οἰκογένεια. Μὰ δὲ νιώθουσι πὼς ἢ τιμῆ εἶναι ἡ δουλειά· κι οὔτε τὸ γυμνάσιο, οὔτε τὸ ἐπάγγελμα κάνουν τὸν ἄνθρωπο. Ἄνθρωπος εἶναι κεῖνος ποὺ ἔχει οἰκογενειακὴ ἀνατροφή, εἴτε σὲ πολιτεία ἀνατράφηκε, εἴτε σὲ χωριό, εἴτε ξέρει γράμματα, εἴτε δὲν ξέρει. Ἄνθρωπος εἶναι κεῖνος ποὺ παίρνει τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα του καὶ τὴν καλύτερεύει.

Τοῦ χωριάτη ὁ γιὸς νὰ μείνῃ χωριάτης, τοῦ παπουτσῆ παπουτσῆς, τοῦ φούρναρη φούρναρης. Καὶ πάλι τοῦ ἐμπόρου ὁ γιὸς ἔμπορος, καὶ τοῦ τραπεζίτη τραπεζίτης. Καὶ μόνο ἔτσι καλύτερεύει ἡ ἐργασία τοῦ καθενός.

Ὁ γιὸς μαθαίνει ἀπὸ τὸν πατέρα του, καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον, τὴν τέχνη ποὺ ἔχει νὰ κάνῃ ὅλη του τὴ ζωή. Καὶ ὁ πατέρας πάλι μιὰ τέχνη μονάχα ξέρει νὰ διδάξῃ στὸ παιδί του, τὴν τέχνη του. Καὶ τότε ὁ γιὸς

ἐξακολουθώντας τὴν τέχνη τοῦ πατέρα του, μπορεῖ νὰ τὴν καλυτερέψη. Μονομιᾶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ παπουτῆς δὲ γίνεται στρατηγός, οὐδὲ τραπεζίτης. Καὶ τοῦ παπουτῆ ὁ γιὸς δὲ γίνεται πρωθυπουργός. Μπορεῖ ὅμως ὁ γιὸς τοῦ παπουτῆ νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἐμπόριο πού ἔμαθε ἀπὸ τὸν πατέρα του, νὰ γίνῃ μεγαλέμπορος. Μπορεῖ καὶ ἄλλη σχετικὴ τέχνη νὰ πιάσῃ, νὰ γίνῃ δερματέμπορος. Καὶ ταμπάκικο μπορεῖ ν' ἀνοίξῃ. Μπορεῖ καινούριες τέχνες νὰ ἀνακαλύψῃ, καὶ νὰ βγάλῃ στὴ μέση καινούριους τρόπους ἐργασίας, καινούρια μέσα. Καὶ θὰ βάλῃ τότε καὶ αὐτὸς στὶς νέες τοῦτες τέχνες καὶ δουλειῆς τὸ παιδί του. Καὶ σ' ἄλλους πολλοὺς πατριῶτες του θὰ δώσῃ δουλειά.

Αὐτοὶ γίνονται οἱ πιὸ χρήσιμοι ἄνθρωποι σὲ μιὰ κοινωνία, ὅσοι κάνουν τὴ δουλειά τοῦ πατέρα τους, καλυτερεύοντάς τὴν καὶ μεγαλώνοντάς τὴν. Ὅσοι ἀφήνουν τὴν τέχνη τοῦ πατέρα τους καὶ τὴν καταφρονοῦν, δὲν κάνουν τίποτε καλὸ, οὔτε στὸν ἑαυτὸ τους, οὔτε στοὺς ἄλλους.

Ὁ γεωργὸς πού μὲ τὴ δουλειά του καὶ μὲ τὴ δουλειά τοῦ πατέρα του, γίνεται πλούσιος καὶ καταπιάνεται στὸ μικροεμπόριο, ἐκεῖνος μὲ τὸν καιρὸ, ἢ τὸ παιδί του φυσικὰ θὰ κατασταλάξῃ μιὰ μέρα στὴ χώρα γιὰ νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἐμπόριό του.

Μὰ νὰ φεύγουν οἱ φτωχοὶ ζευγολάτες ἀπὸ τὸ χωριό τους γιὰ νὰ πᾶνε στὶς πολιτεῖες καὶ στὴν ξενιτειά, εἴτε γιὰ νὰ πλουτήσουν, εἴτε γιὰ νὰ σπουδάσουν καὶ νὰ γίνουν μεγάλοι ἄνθρωποι, αὐτὸ ποτὲ δὲ βγαίνει σὲ καλὸ τους. Κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲ γίνῃκε

ποτέ ούτε πλούσιος, ούτε βγήκε μεγάλος. Οί εξαιρέ-
σες είναι τόσο σπάνιες, πού μήτε λογαριάζονται.

Οί γονιοί οί γνωστικοί, ὅσοι νιώθουν ἀπό κόσμο,
δὲ θὰ σπρώξουν ποτὲ τὰ παιδιὰ τους σὲ τέτοιο στρα-
βὸ δρόμο, παρὰ θὰ τὰ ἀναθρέψουν ἔτσι, πού νὰ μεί-
νουν σιμά τους, καὶ θὰ τὰ μάθουν ἀπὸ μικρὰ τὴν τέ-
χνη τους. Ἔτσι μονάχα τὰ παιδιὰ θὰ γίνουν ἄνθρωποι,
δηλαδὴ χρήσιμοι στὴν κοινωνία καὶ στὸν ἑαυτό τους.
Γιατὶ οί γνωστικοί ξέρουν πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲ γίνεται
οὔτε μὲ τὰ πολλὰ γράμματα, οὔτε μὲ τὰ πολλὰ χρή-
ματα. Γίνεται μὲ τὴν οἰκογενειακὴ ἀνατροφή καὶ μὲ
τὴ δουλειά.

*
* *

Σ' ὅποια μικρὴ πατρίδα κι ἂν γεννήθηκε ἢ καὶ ἂν
ζῇ ὁ Ἕλληνας, ὅπου κι ἂν βρίσκεται, σὲ πολιτεία ἢ σὲ
χωριό, πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ φροντίζει γιὰ
τὴν κοινότητά του, πρέπει νὰ θέλῃ νὰ εἶναι χρήσιμος
στὴν κοινότητά του, πάλι στὸν ἑαυτό του θὰ εἶναι
χρήσιμος. Πρέπει νὰ νιώθῃ πάντα πὼς θέλοντας
καὶ μὴ, εἶναι δεμένος μὲ τοὺς τριγυρνούς του τοὺς πα-
τριῶτες του, καὶ νὰ τοὺς βοηθῇ. Μόνο ἐκεῖνος πού βο-
ηθεῖ τοὺς ἄλλους, μπορεῖ μὲ τὸ δίκιο του νὰ γυρεύῃ καὶ
ἀπ' αὐτοὺς βοήθεια. Πάλι καλὸ δικό του θὰ κἀνῃ βο-
ηθώντας τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀλληλοβοήθεια εἶναι δύ-
ναμη καὶ τοῦ καθενὸς ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινότητος
ἅλης. Ἐκεῖνος πού δὲ βοηθεῖ, δὲν εἶναι ἄξιος νὰ τὸν
βοηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ δὲν τὴν πειράζει τὴν κοινό-
τητα, ἂν τύχῃ καὶ χαθῇ.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ κάθε τόπου, ἐκεῖνος καὶ καλύτερα μπορεῖ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὸν τόπο του, γιατί ἐκεῖνος καὶ πιὸ κοντὰ εἶναι, καὶ κάθε μέρα τὸν βλέπει. δηλαδὴ τὸν ξέρει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ τὸν πονεῖ περισσότερο.

Σὰν τί βοήθεια ὅμως πρέπει νὰ δίνῃ στοὺς γειτόνους του, καὶ σὰν τί φροντίδα νὰ δείχνῃ γιὰ τὸν τόπο του ;

Πρέπει :

Α΄.) Νὰ βοηθῆ τὸν ἄλλον νὰ βρῇ δουλειά.

Ὁ ἄλλος αὐτὸς πρέπει φυσικὰ νὰ εἶναι ἄξιος νὰ δουλεύῃ. Ἄν εἶναι ἀκαμάτης, ἀνίκανος, ποιὸς τοῦ φταίῃ ἂν χαθῆ. Ὁ καθένας ἄς κοιτάξῃ νὰ μεγαλώσῃ τὴν ἐργασία του, γιὰ νὰ μπορέσῃ καὶ σ' ἄλλους συντοπίτες του νὰ δώσῃ δουλειά. Ὅσο μεγαλώνουν οἱ δουλειές τοῦ καθενός, τόσο χωροῦν νὰ παίρνουν κι ἄλλους. Διψᾷ ἡ δουλειὰ γι' ἀνθρώπους.

Β΄.) Νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴ νέα γενεά.

Τὰ σχολεῖα νὰ καλυτερέψουν, νὰ εἶναι πάντα καθάρὰ, εὐρύχωρα, ἀερικὰ, καλοχτισμένα, καὶ ὅ,τι μαθαίνουν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ μαθαίνουν ἀληθινὰ.

Μὰ ἡ νεώτερη γενεὰ δὲν ἀνατρέφεται μοναχὰ μὲ τὸ σχολεῖο. Τῶν παιδιῶν ταιριάζουν κυνήγια, παιχνίδια, περίπατοι, καὶ νὰ ρίχνουν στὸ σημάδι καὶ νὰ πηδοῦν στίς τρεῖς καὶ νὰ παραβγαίνουν στὸ τρέξιμο καὶ στὸ κολύμπι, καὶ νὰ παλεύουν, καὶ νὰ ρίχνουν τὸ λιθάρι, καὶ νὰ καβαλικεύουν ἄλογα. Ἄμα τὰ παιδιὰ, δὲν τὰ κάνουν αὐτὰ μονάχα τους, πρέπει οἱ γεροντοῖτεροι νὰ τοὺς κεντοῦν καὶ νὰ τοὺς σπρώχνουν σ' αὐτὰ. Οἱ γέροι εἶναι ἄχρηστοι καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνοι, ἂν

ἐπειδὴ κουράστηκαν αὐτοὶ καὶ κοιμοῦνται, θέλουν ν' ἀποκοιμίσουν καὶ τὰ παιδιὰ τους. Τὰ παιδιὰ εἶναι ἡ μελλοῦμενη ζωὴ τοῦ ἔθνους. Πρῶτα ἀπ' ὅλα κούτην πρέπει νὰ σεβώμαστε.

Γ'.) Νὰ φροντίζη γιὰ κοινοτικὰ ἔργα· νὰ φυλάγωνται τὰ χωράφια καὶ τ' ἀμπέλια ἀπὸ καλοὺς δραγάτες, τὰ δάση ἀπὸ δασοφύλακες ἐμπιστεμένους, νὰ σιάζωνται οἱ τοπικοὶ δρόμοι ἢ νὰ φτιάνωνται καινούριοι, ἂν χρειάζωνται, νὰ χτίζωνται πετρογέφυρα, νὰ διορθώνωνται τὰ σχολεῖα, καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ νὰ συνάζωνται χρήματα.

* * *

Κοντὰ στὴ Σπάρτη εἶναι ἓνα χωριό, πού τὸ λένε Βαμπακού. Μερικοὶ χωρικοὶ ἔφυγαν στὴν ξενιτεία καὶ ξαναγύρισαν πίσω ἄλλως τε λιγοστοί. Ἀλλὰ γνωστικοὶ ἄνθρωποι, καὶ κεῖνοι πού ἔφυγαν καὶ ὅσοι ἔμειναν στὸ χωριό. Σύναξαν λοιπὸν κάμποσα χρήματα καὶ ἐπειδὴ ὁ δήμαρχος ἦταν κομματάρχης τοῦ βουλευτῆ καὶ ἴσως ὄχι πολὺ τίμιος ἄνθρωπος καὶ ἐπειδὴ ὁ Δῆμος ὅλος μαζί δὲν εἶναι τόσο συμμαζεμένος σὰν ἓνα χωριό μοναχό, καὶ ἐπειδὴ τὸ Κράτος εἶναι πολὺ μακριὰ καὶ δὲ βλέπει τόσο καλὰ τίς καθημερινὲς ἀνάγκες τῶν χωριανῶν ὅπως τίς βλέπουν οἱ ἴδιοι οἱ χωριανοί, γι' αὐτὰ ὅλα πάσκισαν κι ἔκαναν κοινότητα στὸ χωριό τους καὶ τὴν ὀρίζουν αὐτοί, γιὰ νὰ εἶναι καὶ βέβαιοι πὼς τὸ χρῆμα πού σύναξαν γιὰ τὸ κοινό, δὲ θὰ πάη στὰ χαμένα.

Ἀπὸ τὰ 1898 στὴ Βαμπακού ὑπάρχει κοινότητα πού φροντίζει γιὰ ὅλα τὰ γενικὰ ζητήματα τοῦ χω-

ριοῦ: διορθώνει τὸ σχολεῖο, μεταφέρει τὸ νεκροταφεῖο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ τόπου, ἀρχίζει ὑδραυλικά ἔργα γιὰ νὰ ποτίζωνται καλὰ τ' ἀμπέλια καὶ τὰ περιβόλια, σιάζει τοὺς τοπικοὺς δρόμους καὶ τὰ γεφύρια, βάζει καλοὺς δραγάτες, καὶ θὰ καταπιαστῇ μὲ τὸν καιρὸ κι ἄλλα πλὴλὰ χρήσιμα ἔργα.

"Ἀμα τὰ χωριά προκόψουν, οὔτε στὴν Ἀμερικὴ θὰ πηγαίνουν οἱ χωρικοὶ γιὰ νὰ πλουταίνουν, οὔτε στις πολιτεῖες γιὰ νὰ σπουδάσουν, οὔτε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ βρίσκουν θέσεις.

Αὐτὸ ποὺ κάνει ἡ Βαμπακού στὴν Ἑλλάδα—ἔτυχε νὰ ἔχη γνωστικοὺς χωρικοὺς ποὺ καταλαβαίνουν τὸ συμφέρον τους—αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔκαναν ὅλες στὴν Τουρκία οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια.

"Ὅπου βρεθοῦν δέκα Ἑλληγες φτιάχνουν κοινότητα. Συναζοῦν πρῶτα χρήματα γιὰ τὴν ἐκκλησία. Ἀμα τὴ χτίσουν, φέρνουν παπά. Ἐπειτα καὶ τὶς γυναῖκες τους. Ὑστερα μὲ τοὺς δίσκους τῆς ἐκκλησίας συναζοῦν χρήματα καὶ φτιάχνουν σχολεῖο.

Τέλος φέρνουν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιὰ τους—καὶ νὰ τὴν ἡ κοινότητα.

* * *

Πρέπει στὴν Ἑλλάδα ν' ἀφήσουν ἐλεύθερα ξανά τὶς κοινότητες νὰ φυτρώσουν. Μὲ τὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, ὅπου καθένας θὰ κυβερνᾷ τὸ χωριό του, καὶ στὸ κράτος μοναχὰ θὰ πληρώνη τοὺς φόρους, θὰ δίνη ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ἔργα, καὶ θὰ κάνη τὸ στρατιωτικὸ του, τὸ κράτος θὰ ἔχη καιρὸ νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὰ γενικώτερα συμφέροντα

τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔτσι ἐπειδὴ περισσότεροι θὰ κυβερνοῦν τὰ χωριά τους, λιγώτεροι θὰ καταπιάνωνται νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος, καὶ ἴσως καλύτεροι.

Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι μία οἰκογένεια ἀπὸ ἑλληνικὲς κοινότητες. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἰδοῦμε ξάστερα ὅλοι.

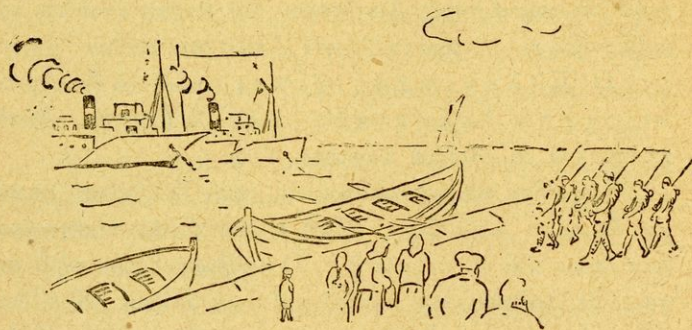
Καὶ εἶδες σὲ μιὰ οἰκογένεια, σὰν ὅλοι εἶναι γεροὶ καὶ δουλεύει ὁ καθένας, πόση εὐτυχία καὶ πόση χαρὰ βασιλεύει καὶ τί προκοπὴ ! Ὁ καθένας ξέρει τὴ θέση του, δὲ λαθεύει, καὶ βοηθεῖ καὶ τοὺς ἄλλους. Κι εἶδες ἄλλη οἰκογένεια ποὺ εἶναι ποῖος ἄρρωστος, ποῖος ἀδύνατος, καὶ κανεὶς δὲ δουλεύει πόση γκρίνια καὶ δυστυχία σωριάζεται ; Ὁ καθένας τὰ ρίχνει στοῦ ἄλλου τὴ ράχη, καὶ δὲ βοηθοῦνται ἀναμεταξύ τους, καὶ μαλώνουν ἀτελείωτα.

Ἔτσι καὶ τὸ ἔθνος. Εἶναι μία οἰκογένεια ἀπὸ κοινότητες. Ὅταν οἱ κοινότητές του, οἱ πολιτεῖες καὶ τὰ χωριά του, ἔχουν ὑγεία, δουλειὰ καὶ προκοπὴ κοίταξε πῶς προκόβει καὶ τὸ ἔθνος ὅλο. Ὅταν πάλι οἱ κοινότητές του εἶναι ἀρρωστιάρικες, καὶ οἱ ἄνθρωποι μισοδουλεύουν, -μαλλιοτραβιοῦνται καὶ γίνονται κόμματα, κοίταξε πῶς ὅλο τὸ ἔθνος παραλεῖ καὶ στενοχωριέται καὶ δὲ σαλεύει πιά.

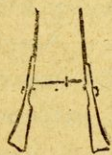
Τὸ ἔθνος μας ὀλάκερο πάλι μὲ κοινότητες πρέπει νὰ κυβερνηθῇ καὶ μόνο μὲ κοινότητες νὰ προκόψῃ.

Ἡ δουλειὰ θὰ ζωντανέψῃ καὶ θὰ δυναμώσῃ τὶς κοινότητες. Καὶ ἅμα ζωντανέψουν καὶ δυναμώσουν αὐτές, τότε θὰ θεριέψῃ τὸ ἔθνος.

Ἱ. Δραγούμης

”Οχι λόγια.

Θάλασσα δὲν ἦταν πιά ταραγμένη, ἀλλὰ ἤσυχη, πρασινωπή, θολή, ἔριχνε τὰ κύματά της, τὰ ἔσπρωγνε σὰν κουρασμένη στὴν παραλία. Βάρκες, βαποράκια ἔσχιζαν σὲ πολλές μεριές τὰ νερά της. Καὶ κρότοι ἀπὸ τοὺς γερανοὺς ἀκούονταν δυνατοί.

Δύο μεγάλα ἀτμόπλοια λίγο μακριὰ ἀπὸ τὴ στεριά πετοῦσαν ἀπὸ τοὺς καπνοδόχους κατάμαυρο πυκνὸν καπνὸ στὸ συννεφιασμένον οὐρανό.

Ὁ Μάνθος Δαράλης περπατοῦσε συλλογισμένος στὴν πολυθόρυβη παραλία. Αὐτὴ τὴν ἡμέρα ὅμως ἡ παραλία δὲν ἦταν ὅπως ἄλλοτε· δὲν εἶχε ἐκεῖνον τὸ μεγάλο θόρυβο. Μικρὸς ἦταν αὐτὸς τώρα· καὶ κάποτε μάλιστα μιά ἤσυχία, μιὰ νέκρα κρατοῦσε. Τὰ πάντα σὰ νὰ σιωποῦσαν καὶ μόνο ὁ κρότος τοῦ γερανοῦ ἀκούονταν : γρρρρρ! γρρρρρ! δυνατός.

Ἄπάνω σὲ μιὰ τέτοια ἡσυχία σάλπιγγες καὶ κρό-
τοι τυμπάνων ἀκούστηκαν

Ὁ Μάνθος Δαράλης σήκωσε τὸ κεφάλι του σὰν ἵππος πολεμικός, ἔπειτα γρήγορος κινήθηκε νὰ πάη πρὸς τὸν ἦχο τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν τυμπάνων.

Στρατὸς ἐρχόταν Καὶ σὲ λίγο τὸν εἶδε νὰ βαδίζει καὶ νὰ ἔρχεται μὲ τάξη καὶ ρυθμικά. Διευ-
θύνονταν πρὸς τὴν παραλία, πρὸς τὸ μέρος ποῦ τρεξε ὁ Μάνθος Δαράλης.

Κόσμος ἀκολουθοῦσε πολὺς, καὶ ἄλλος ἔτρεχε νὰ πλησιασῇ. Γέροι, νέοι, παιδιά, γυναῖκες Σκόνη ὑψωνόταν.

Καὶ ὁ στρατὸς προχωροῦσε· ὁ κάθε στρατιώτης μὲ ὑψωμένο περήφανα τὸ κεφάλι καὶ χωρὶς νὰ κοιτάξῃ ἐδῶ καὶ κεῖ. Τὰ ὄπλα ἔλαμπαν.

Στὴν παραλία ἄλλος κόσμος, ἄλλο πλῆθος τὸν περιέμενε. Καὶ αὐτὸς στὴ θέα του ἐξέσπασε σὲ μιὰ μεγάλη ζητωκραυγή :

«Ζήτω ὁ στρατὸς μας !»

Αὐτὸ τὸ ἐπανάλαβε σὰν ἠχώ καὶ τᾶλλο πλῆθος ποῦ ἀκολουθοῦσε τὸ στρατό.

«Ζήτω ὁ στρατὸς μας !»

Ἡ ἥλιος ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἔσχισε τὴν βαριά συν-
νεφιά καὶ ξεπετάχτηκε σὰ νὰ ἤθελε νὰ ἰδῇ καὶ αὐτὸς τὰ παλικάρια ποῦ ἔφευγαν γιὰ τὸν πόλεμο, καὶ τὰ φώτισε, τὰ χρύσωσε μὲ τὶς ἀχτιῖδες του. Οἱ λόγχοι τῶν παλικαριῶν λαμποκοποῦσαν.

Τὰ δύο μεγάλα ἀτμόπλοια πρὸ πυκνὰ ἔβγαζαν τῶρα τὸν καπνὸ ἀπὸ τοὺς καπνοδόχους.

Οἱ φωνές ἔπαψαν. Οἱ στρατιῶτες ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στίς βάρκες πού περίμεναν, γιὰ νὰ περάσουν στὰ δυὸ μεγάλα ἀτμόπλοια. Καὶ ὅταν οἱ πρῶτες βάρκες ἄφησαν τὴν παραλία, πολλοὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐφώναζαν :

«Στὸ καλὸ ! Στὸ καλὸ ! καλὴ ἀντάμωση !...
Μὲ τὴ δόξα καὶ μὲ τὴ νίκη !»

Τὸ ἴδιο γίνεκε καὶ γιὰ τοὺς δευτέρους. Ἀλλὰ τώρα, μόλις ἔπαψαν, μιὰ φωνὴ βραχνῆ ἀκούστηκε νὰ λήη μόνη:

«Γειά σας λεβέντες μου, γειά σας, παλικάρια μου ! Μὲ τὴ νίκη, δαφνοστεφανωμένοι νὰ ξαναρθῆτε. Γειά σας !»

Καὶ πάλι τὸ ἴδιο, καὶ τὴν ὥρα πού τὸ πλῆθος σκορποῦσε εὐχὲς σὲ ἄλλους στρατιῶτες πού ἄφηναν τὴν παραλία, γιὰ νὰ περάσουν στὰ ἀτμόπλοια, ἡ φωνὴ ἢ βραχνῆ ξεχώριζε, ἀνέβαινε ἀπάνω ἀπ' ὅλες:

«Γειά σας, λεβέντες μου !».....

Ὁ Μάνθος εἶχε παραξενευτῆ καὶ πῆγε νὰ ἰδῆ ποιοὺς ἦταν ὁ κύριος τῆς βραχνῆς φωνῆς.

Βρῆκε τὸν κύριο τῆς βραχνῆς φωνῆς νὰ ρητορεύη καὶ στάθηκε κοντά, χωρὶς νὰ τὸν ἰδῆ αὐτός, ν' ἀκούσῃ τί ἔλεγε.

«Γιὰ τὴν πατρίδα, παιδιά, ὅλα ! ὅλα.....
ἔλεγε ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ βραχνῆ φωνή. Νὰ κοιτάξωμε πῶς θὰ τὴν κάνωμε μεγάλη καὶ τρανὴ ! Καὶ θὰ ὑπερφηφανεύωμαστε στοὺς ξένους πῶς ἔχομε μεγάλη καὶ τιμημένη πατρίδα ! Τὰ πάντα γιὰ τὴν πατρίδα ! Ὅσοι ἔχουν χρήματα νὰ δώσουν, νὰ δώσουν, γιὰ νὰ μὴ στερηθοῦν τίποτε τὰ παιδιά ! Ἐγώ, ἐγὼ ἔδωσα προ

χτές, ἔδωσα ὅ,τι μποροῦσα ! Μὰ καὶ τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς μου θὰ ἔδιναι ! Θὰ στενοχωρηθῶ, μὰ γιὰ τὴν πατρίδα τὰ πάντα καὶ τὸ αἷμα μας ἀκόμη. τὰ πάντα »,

Ὁ Μάνθος χαμογέλασε καὶ κούνησε τὸ κεφάλι. ἔπειτα προχώρησε καὶ ἄγγιξε τὸν κύριο πού μιλοῦσε μὲ τὸ δάχτυλο.....

Αὐτὸς στράφηκε καὶ τὸν εἶδε

« Ἐ », ἔκανε.

— « Νὰ σοῦ εἰπῶ, Γιῶργο », τοῦ εἶπε ὁ Μάνθος, καὶ τὸν ἔσυρε μακριὰ ἀπὸ τὸ πλῆθος.

« Σ' ἄκουσα, Γιῶργο, εἶπε, τί ἔλεγες καὶ τί φώναζες. Ὅλα γιὰ τὴν πατρίδα ! Μόνο λόγια. Ἀπὸ αὐτά, ξέρεις, δὲν ἔχομε ἀνάγκη, θέλομε ἔργα !. Ναι, ξέρω πὼς ἔδωσες κάτι χρήματα. Μὰ κι αὐτὰ δὲν ἦταν σχεδὸν τίποτε σχετικὰ μὲ τὴν περιουσία σου ! Καὶ φωνάζεις γι' αὐτό, φωνάζεις σὰ νὰ ἔσωσες τὴν πατρίδα ! Ἐγὼ ἔδωσα περισσότερα καὶ δὲν ἔχω ὅσα ἐσύ... Μ' ἄκους ἐμένα νὰ μιλῶ ; Τώρα ἄς πᾶμε στὸ πιὸ σπουδαῖο. Δὲ μοῦ λὲς τὸ παιδί σου γιατί δὲ γύρισε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ; τί ; ἐκεῖ θὰ μείνη, ἐνῶ τ' ἄλλα θὰ πολεμοῦν ; Ὅλα γιὰ τὴν πατρίδα, ἔ ; Λόγια, λόγια ! Μὰ ἀπὸ λόγια δὲ βγαίνει τίποτα ! Ἔργα ! Τὰ δικὰ μου τὰ παιδιά, τὸ ξέρεις, ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ εἶναι τώρα στὸ μέτωπο. Τὸ δικό σου ; Δαφνοστεφανωμένα νὰ γυρίσουν, φώναζες, στὰ ξένα παιδιά. Στὸ δικό σου τί θὰ τοῦ φωνάζη ὁ κόσμος, πού θὰ τὸ μάθη, ὅταν θὰ ἔρθη, χωρὶς νὰ δῇ μάχη, ἀπόλεμο καὶ δειλό ; Ἄφησε πού ἐγὼ πιστεύω, ὅτι ἐσύ τὸν ἔστειλες στὴν Εὐρώπη, γιατί εἶχες μυριστῆ, ὅτι θὰ γίνη πόλεμος !.....Καὶ γιατί τὸν

ἔστειλες ; Γιὰ νὰ γλυτώσῃ ;..... Ἐγὼ τοὺς ἔδωσα τὴν εὐχὴ μου καὶ τοὺς ἔστειλα. Ἄν εἶναι τυχερὸ νὰ πέσουν, θὰ πέσουν ! Μὲ τιμὴ ὅμως. Καὶ τί εἶναι ὁ θάνατος ; Πάντα μᾶς τριγυρίζει καὶ χωρὶς νὰ πολεμοῦμε !..... Καὶ δὲ φοβᾶσαι σὺ μήπως ὁ γιός σου, ἐκεῖ ποὺ εἶναι, πάθει καμιὰ πνευμονία καὶ πάει ; Θέλεις πατρίδα μεγάλη, τιμημένη ! Λόγια ἔλεγες ! Καὶ ψέματα ! Γιατί, ἂν τὸ ἤθελες ἀληθινά, δὲ θὰ ἔκανες τὸν γιό σου δειλὸ καὶ ψεύτη !» Αὐτὰ εἶπε ὁ Μάνθος καὶ ἄφησε τὸν ἀδερφό του κι ἔφυγε.

Τὴν ἄλλη μέρα, τὸ ἀπόγεμα, ὁ Μάνθος Δαρᾶλης καθόταν ἔξω ἀπὸ τὸ κατάστημά του. Ἦταν τὸ κατάστημά του σὲ μιὰ πλατεῖα. Πέρα λίγο φαινόταν ἡ θάλασσα, τὰ πλοῖα.

Ἦταν πολὺ στενοχωρημένος. Κάποτε σήκωνε τὸ κεφάλι του ψηλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ κοίταζε ἓνα πρὸ σύννεφο ποὺ ἦταν στὴ μέση τοῦ γαλανοῦ οὐρανοῦ, μόνο. Τὸ σύννεφο αὐτὸ ἀπὸ ὦρα ὄλο καὶ μίκραινε, διαλυόταν. χανόταν σιγά, σιγά ! Καὶ ὁ Μάνθος μ' ὅλη του τὴ στενοχώρια, παρακολουθοῦσε αὐτὸ τὸ σβήσιμο, αὐτὴν τὴ διάλυση ποὺ πάθαινε τὸ σύννεφο.

Ἐξαφνα βλέπει νὰ ἔρχεται ὁ Γιώργος, ὁ ἀδερφός του, ἐκεῖνος μὲ τὴ βραχνὴ φωνή

« Μάνθο, τοῦ εἶπε, ἅμα πλησίασε, ἔρχομαι νὰ σοῦ εἰπῶ ὅτι ἐτηλεγράφησα στὸ Φῶτο νάρθη ».

Ἐκεῖνος σηκώθηκε :

« Τόκανεσ αὐτό ;» ρώτησε.

—« Τὸ ἔκαμα !»

—« Γειά σου, ἀδερφέ μου !»

Καὶ ὁ Μάνθος τοῦ ἔδωσε τὸ χέρι του.

Ἔστερα ἀπὸ λίγα λόγια ἀκόμη ὁ Γεώργιος ἔφυγε.

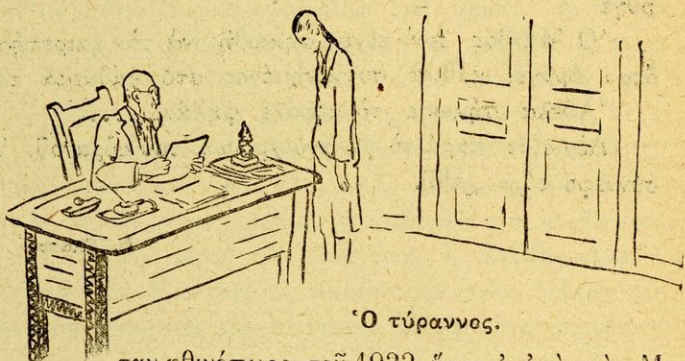
Ὁ Μάνθος πὺ εἶχε σηκωθῆ νὰ τὸν χαιρετήσῃ, ὅταν ἔφυγε, κάθισε συγκινημένος στὸ κάθισμά του.

Ἄθελα σήκωσε τὸ κεφάλι ψηλά.....

Δὲν εἶδε παρὰ τὸ γαλανὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ σύννεφο εἶχε χαθῆ.

N. Ἐλατο;

‘Ο τύραννος.

ταν φθινόπωρο τοῦ 1922, ὕστερ’ ἀπὸ τῆ Μι-
κρᾶσιατικῆ καταστροφῆ.

Μιά συντροφιά ἀπὸ πέντε ἕξι νέους, μαζευόμαστε
κάθε βράδυ στὸ μεγάλο καφενεῖο σ’ ἓν ἀπόμερο τρα-
πεζάκι καὶ διηγίόμαστε τὶς ἐντυπώσεις μας ἀπὸ τὴν
καταστροφὴ καὶ συζητούσαμε πῶς θὰ γειάνουν οἱ πλη-
γὲς ποὺ μᾶς ἄνοιξε ἡ νέα συμφορὰ, γιὰ τοὺς νέους
ἀγῶνες ποὺ ἤμαστε ὑποχρεωμένοι ν’ ἀναλάβωμε μὲ
θάρρος καὶ πίστη ἀκλόνητη.

Σ’ ἓνα ἀπὸ τὰ κοντινὰ τραπέζια ἐρχόταν τακτικὰ
καθόταν ἓνας γέροντας σοβαρῶς, σκυθρωπὸς καὶ
ἀμίλητος. Παράγγελνε καφὲ βαρὺ καὶ χωρὶς ζά-
χαρη, κι ὥσπου νάρθη, ἔρριχε γύρω του ἐρευνητι-
κὲς ματιὲς δίχως νὰ φαίνεται. Ὡστόσο τὸ βλέμμα του
δὲν ἦταν εὐχάριστο σὲ κανένα. Ὅποιος τὸ ἀντίκριζε
ζητοῦσε νὰ τὸ ἀποφύγη. Πολλοὶ μάλιστα ἔδειχναν
φανερὰ τὴν ἀποστροφὴ τους πρὸς τὸ γέροντα. Αὐτὸς ὅ-
μως ἔμενε ἀτάραχος, κι ὅταν ἐρχόταν ὁ καφὲς, ἔβγανε ἀπὸ

τὴν τσέπη του κάμποσεσ ἐφημερίδεσ καὶ φαινόταν ὅτι βυθιζόταν στὸ διάβασμα τόσο πού πολλὲσ φορὲσ μόλιε μισόπινε τὸν καφέ του. Καὶ ὅμως, ἂν πρόσεχε κανεὶσ λίγο, καταλάβαινε πὼε ὁ γέρονταε ἦταν μέσα ἐκεῖ στὸ πολυσύχναστο καφενεῖο σὰν ἕναε μυστικὸε ἀστυνόμοε πολύπειροε πού ἀπὸ τὸ παραμιρὸ καταλάβαινε πολλὰ. Κάποτε ὁ γέρονταε, χωρὶε νὰ τὸ θέλη βυθιζόταν σὲ σκέψειε, κι ὅταν τὸ καταλάβαινε, μὲ κόπο ξανάπαιρνε τὸ σοβαρὸ του ὕφοε.

Ἦταν φανερὸ πὼε κάποιοε πόνοε ἀβάσταγοε τὸν τυραννοῦσε καὶ μολονότι προσπαθοῦσε νὰ τὸν κρύψει, δὲν τὸ κατόρθωνε ὅλεε τίε φορὲε.

Ὅταν ὁ γέρονταε αὐτὸε σηκωνόταν νὰ φύγη, κι ἔφευγε πρῶτοε ἀπ' ὅλουε, κι ἔκλεινε πίσω του τὴν πόρτα, σὰ νὰ ἔφευγε ἀπ' ὅλων τὰ στήθια κάποιο βαρὺ λιθάρι. Ἀρχιζαν τότε ἀπὸ πολλοῦε νὰ λένωνται ψιθυριστά :

« Τύραννοε σωστόε ».

— « Ἀναίσθητοε σὰν ἀπὸ λιθάρι ».

— « Καλὸ δὲ χρωστᾶ νὰ κἀνη ».

— « Ποτέ του δὲ γέλασε ».

— « Καὶ ὅμως τὸν ἔχουν προῖστάμενο ὑπηρεσίαιε γιὰ τὰ βασιανίζη τὸν κόσμο ».

Σὲ μένα ἔκαμαν ἐντύπωση αὐτὰ τὰ λόγια κι ἄλλα πολλὰ τέτοια, καὶ ἀποφάσισα νὰ ξετάσω, ἂν ἦταν ἀλήθεια.

Ρώτησα κι ἔμαθα σὲ ποιὸ Ὑπουργεῖο ὑπηρετοῦσε ὁ γέρονταε καὶ πῆγα πολλὲσ φορὲσ στὸ γραφεῖο του. Τὸν βρῆχα τέλεια διαφορετικὸν ἀπ' ὅ,τι τὸν ἔλεγαν. Κρατοῦσε πάντα τὸ σοβαρὸ του ὕφοε, ἀλλὰ φερόταν

εὐγενέστατα πρὸς ὅλους καὶ προθυμότατος σὲ ὅ,τι ἦταν νόμιμο καὶ δίκαιο. Μὲ μεγάλη εὐγένεια ἀρνίονταν ὅ,τι δὲν μπορούσε νὰ γίνη. Τὸ ἴδιο φέρνονταν πρὸς ὅλους κι οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι, οἱ ὑφιστάμενοί του. Εἶδα πὼς τὸν σέβονταν σὰν πατέρα. Αὐστηρὸς βέβαια ἦταν, ἀλλὰ ποτὲ ἄδικος. Ἔμαθα καὶ τὸν πόνο του τὸν ἀγίατρευτο πού τὸν ἐβασάνιζε. Ὁ μοναχογιὸς του, ἕνας ὠραῖος λεβέντης ἑφεδρος ἀξιωματικός, τὸ μοναδικὸ στήριγμα τῶν γηρατειῶν του, εἶχε σκοτωθῆ στὴ Μικρασία.

Θὰ πῆτε, αὐτὸς μονάχα ἔχασε γιό; Ὁχι, βέβαια. Ἡ συμφορὰ ἦταν γενικὴ. Ἀλλὰ τί νὰ κάμη τῆ γερόντισσά του πού ἦταν ἀπαρηγόρητη; Καὶ δὲν ἦταν μόνον αὐτά. Τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες τῆς ἀφάνταστης συμφορᾶς πλῆθος προσφύγων μορφωμένων περνοῦσαν ἀπὸ τὸ γραφεῖο του καὶ τοῦ ζητοῦσαν θέση. Ποιὸν νὰ πάρη καὶ ποιὸν ν' ἀφήσῃ; Ἄν μπορούσε θὰ τοὺς ἐπαίρνε ὅλους, μὰ ἦταν ἀδύνατο. Καὶ ὁ προϊστάμενός του Ὑπουργός, ὅταν βρισκόταν καμιὰ θέση, τοῦ ἔστελνε τοὺς ὑποψηφίους νὰ τοὺς ἐξετάσῃ, νὰ τοὺς κρίνῃ, ἂν ἦταν ἄξιοι γιὰ τὴ θέση.

Ὅλα αὐτὰ πού εἶδα κι ἔμαθα τὰ εἶπα στοὺς φίλους μου κι ἀρχίσαμε νὰ συμπαθοῦμε τὸ γέροντα πού ἐρχόταν στὸ καφενεῖο

Ἀρχίσαμε νὰ τὸν χαιρετοῦμε μὲ σεβασμό, καὶ ὅταν τύχαινε νὰ μὴ βρῆ τραπέζι εὐκαιρο, τὸν καλοῦσαμε νὰ καθῆσῃ μαζί μας.

Ἔτσι πιάσαμε φιλία καὶ μᾶς βόηθησε πολὺ στὰ σχέδιά μας. Τί κατορθώσαμε μὲ τίς σοφὲς συμβου-

λές τοῦ γέροντα καὶ μὲ τὴ βοήθειά του εἶναι ἄλλη ἱστορία.

Ἐκεῖνο που πρέπει νὰ τινίσω εἶναι πῶς ποτέ του δὲ μᾶς ἔκανε λόγο γιὰ τὸ μαρτύριο ποῦ τραβοῦσε.

Μιά μέρα τοῦ Γεννάρη τοῦ 1923 εἶδαμε τὸ γέροντα πολὺ στενοχωρημένο. "Ὅσο κι ἂν ἤθελε νὰ κρυφτῆ, δὲν μπορούσε. Φυσικά δὲ μᾶς εἶπε, γιατί ἦταν ἐξαιρετικά μελαγχολικός, οὔτ' ἐμεῖς τολμούσαμε νὰ τὸν ρωτήσωμε. Ἐπειτα ἔπαψε νὰ ἔρχεται στὸ καφειεῖο. "Ἄν τύχαινε κάποτε νὰ τὸν συναντήσω, μόλις πρόφτανε νὰ μὲ χαιρετήσῃ. Τόσο ἦταν βίαιος !

* * *

Θὰ εἶχε περάσει ἓνας μῆνας ποῦ δὲν εἶχε ἔρθει στὸ καφενεῖο, ὅταν ξαφνικά τὸν εἶδα ἓνα βράδυ νὰ μπαίνει. Οἱ φίλοι μου ἔλειπαν καθόμουν μονάχος στὸ τραπεζάκι μας. Τὸ παράδοξο εἶναι πῶς ὁ γέροντας φαινόταν πολὺ χαρούμενος· δὲν τὸ ἔκρυβε. Ἡ χαρὰ του ἔλαμπε στὸ πρόσωπό του.

Πρώτη φορά τὸν εἶχα ἰδεῖ ἔτσι. Τὸ παρατήρησαν καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἦταν στὸ καφενεῖο, καὶ παραξενεύτηκαν. Ἡ ἀπορία γιὰ τὴν ξαφνικὴ ἀλλαγὴ ζωγραφίζοταν στὰ πρόσωπά τους.

Ὁ γέροντας πλησίασε στὸ τραπέζι μου μὲ γλυκὸ χαμόγελο, καὶ ἀφοῦ κάθησε κι ἤρθε ὁ καφές του, μοῦ εἶπε:

« Καλὰ ποῦ σὲ βρῆκα μονάχο. Σὲ κατάλαβα ποῦ μὲ παρακολούθησες νὰ ἰδῆς, ἂν ὅσα λέγονται γιὰ μένα εἶναι ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ καὶ μόνο σὲ σένα θὰ φανερῶ.

σω τὸ μυστικό, πού μ' ἔκανε ἐξαιρετικά χαρούμενο. Τὰ οἰκογενειακά μου βάσανα τὰ ξέρεις. Ἀκόμη ξέρεις τί μαρτύρια τραβῶ στήν ὑπηρεσία. Ἔ, νά βλέπη κανεῖς τίς εἰκόνες τῆς συμφορᾶς καί νά μὴν μπορῆ νά κάμη ὅ,τι θά ἤθελε ἡ καρδιά του, συντρίβεται, ὅσο δυνατός καί ἂν εἶναι. Ἔχει μῆνας σχεδὸν περάσει πού ἔν' ἀπομεσήμερο ὁ προϊστάμενός μου Ὑπουργός μου ἔστειλε μιὰ κόρη νά τὴν ἐξετάσω, ἂν μποροῦμε νά τὴ διορίσωμε γραφέα, κι ἂν εἶναι δυνατό νά τὴν πάρωμε στὸ γραφεῖο μου. Ἡ πρώτη μου ἀπόφαση, καθὼς διάβαζα τὸ σημείωμα τοῦ Ὑπουργοῦ, ἦταν νά εἰπῶ :

« Κόρη μου, λυποῦμαι πολὺ. ἀλλὰ θέση δὲν ἔχω· τί νά σοῦ κάνω ; »

Φαίνεται πὼς ἡ κόρη τὸ κατάλαβε καί μὲ κοίταξε ἔτσι, πού κατάλαβα ἓνα ρῖγος νά περνᾷ ὅλο μου τὸ κορμί.

Τὸ πρόσωπό της ἦταν πολὺ συμπαθητικό. Τὸ ὄλον της ὅμως φανέρωνε ἓνα ἀδύνατο πλᾶσμα πού τὸ εἶχε συντρίψει, ποιὸς ξέρει ποιά συμφορὰ καί πὼς εἶχε ἀποφασίσει ν' ἀναλάβη ἀγῶνα πού δὲν ἦταν ἀνάλογος μὲ τίς δυνάμεις πού εἶχε νά διαθέση.

Γιὰ νά τῆς δώσω θάρρος τὴν ἐρώτησα.

« Πὼς σὲ λένε, κόρη μου ; »

— « Ἄννα ! » μοῦ ἀπάντησε.

— « Ποῦθε εἶσαι ; »

— « Ἀπὸ τῆ Σμύρνη ».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ γέροντας δὲν μπόρεσε νά προχωρήση. Ἔβγαλε τὸ μαντίλι του καί σκούπισε ἓνα δάκρυ. Ἔπιε λίγον καφὲ κι ἔπειτα ξακολούθησε :

« Ἄννα, τῆς λέω, κάθισε νὰ μοῦ γράψης νὰ ἰδῶ τί γράμματα ξέρεις».

» Μπορῶ νὰ εἰπῶ πὼς σωριάστηκε σ' ἓνα κάθισμα παρὰ πὼς κάθισε. Ὅταν ἔγραψε λίγες γραμμές, πῆρα νὰ ἰδῶ τὸ γράψιμό της ἦταν ὑποφερτό, μὰ εἶχε πάρα πολλὰ λάθη.

» Καθὼς διάβαζα, ἡ κόρη μόλις συγκρατιόταν. Φοβήθηκα πὼς θὰ λιποθυμοῦσε. Καὶ τὸ βλέμμα της καρφωμένο ἀπάνω μου ἤρεμο καὶ ἰκετευτικό, ἂν καὶ φαινόταν πὼς μέσα της ὑπόφερε πολὺ.

« Τί ἔχεις ; » τῆς λέω.

— « Τίποτε, κύριε », ἦταν ἡ ἀπάντησις.

— « Ἐκαμες πολλὰ λάθη. Σὲ ποῖο σχολεῖο ἦσουν ; » τὴν ξαναρώτησα.

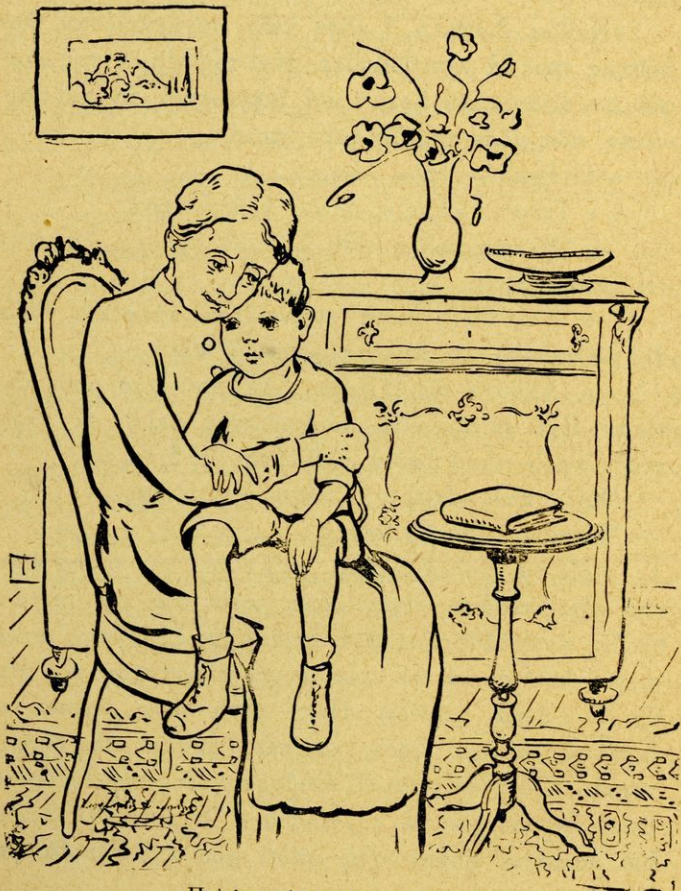
— « Ἀλήθεια ! » ἔκανε καὶ ἀνοιξε μὲ ἀπορία τ' ἄνωγας τῆς μάτια. Ἄλλο δὲν μπόρεσε νὰ εἰπῆ.

— « Ἄκουσε δῶ, Ἄννα. Ἄκουσε κόρη μου, τῆς εἶπα. Ἐγὼ θὰ προτείνω νὰ διοριστῆς καὶ θὰ σὲ πάρω στὸ γραφεῖο μου, μὰ θὰ μοῦ εἰπῆς τί ἔχεις ».

Ἐδῶ πάλι ἔκοψε τὸ λόγο ὁ γέροντας.

Ἐπειτα ζακολούθησε :

» Μὲ τὰ πολλὰ, φίλε, μοῦ εἶπε πὼς ὁ πατέρας της εἶχε πεθάνει λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια νὰ βρῆ ἐργασία νὰ ζήσει τὴν Ἄννα, τὴ γυναῖκα του καὶ τὰ τρία μικρὰ ἀδερφάκια της ἀπὸ ἕξι ὡς δέκα χρονῶν. Πὼς αὐτὴ τώρα πρέπει νὰ ἐργαστῆ νὰ τοὺς ζήσει καὶ πὼς μένουν σὲ κάποια σκηνή. Ὡς ἐδῶ εἶναι τὸ θλιβερὸ μέρος τῆς ἱστορίας. Τώρα ἄκουσε καὶ τὰ εὐχάριστα : Ἐτρεξα καὶ βρῆκα δυὸ δωμάτια κοντὰ στὸ σπίτι μου καὶ τοποθέτησα

«Πού λες, 'Αλέκο μου... σελ. 161.

τὴν ὄρφανὴ οἰκογένεια τῆς Ἄννας. Τὰ βράδυ εἶπα στὴ γυναῖκα μου τὴν ἱστορία μὲ περισσότερα λόγια γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσω καὶ στὸ τέλος πρόσθεσα :

« Ἄκουσε γυναῖκα· βλέπεις πὼς ἡ συμφορὰ ποὺ ξέσπασε στὴ φυλὴ μας εἶναι τόση ποὺ νομίζω πὼς εἶναι καιρὸς νὰ στερέψουν τὰ δάκρυα. Μποροῦμε, ὑποθέτω, νὰ κάμωμε κάτι γενναιώτερο..... Ἡ Ἄννα καὶ τ' ἄδερφάκια της πὲς πὼς εἶναι παιδιὰ σου ». Δὲν πέρασαν πολλὲς μέρες καὶ τὸ θαῦμα γίνηκε ! Ἡ γυναῖκα μου σώθηκε. Ἡ Ἄννα εἶναι ἡ κόρη της καὶ τ' ἄδερφάκια της ἀγόρια της. Ἐνα μάλιστα ποὺ ἔτυχε νὰ ἔχη καὶ τ' ὄνομα τοῦ γιοῦ της, δὲν ξέρει τί νὰ τοῦ κάμη γιὰ νὰ τὸ εὐχαριστήσῃ. Καὶ νὰ ἰδῆς ποὺ ὅσο πάει καὶ βρίσκει ὁμοιότητες καὶ νομίζει πὼς ἔχει τὸ γιό της, ὅταν εἶχε τὴν ἡλικία τοῦ παιδιοῦ. Καὶ κεῖνο, λές κι εἶναι δασκαλεμένο, τῆς κάνει χίλια δυὸ νὰ μὴν τὴ βλέπει λυπημένη, νὰ τὴν καταφέρῃ νὰ τοῦ λήη παραμύθια καὶ ἱστορίες. Ἄ ! δὲν ξέρεις τί εὐχαρίστηση αἰσθάνομαι, ὅταν τὴ βλέπω νὰ παίρνη τὸ ἀγοράκι στὰ γόνατά της καὶ νὰ ἀρχίζη :

« Ποῦ λές, Ἀλέκο μου, μία φορὰ κι ἕναν καιρό..... »

» Ἡ Ἄννα δὲν εἶναι μοναχὰ τὸ δεξί μου χέρι στὸ γραφεῖο, ἀλλὰ καὶ τῆς μητέρας της καὶ τῆς γυναίκας μου καὶ τῶν ἀδερφῶν της ὁ ἄγγελος. Ἡ μητέρα της ἡ καημένη κάθε μέρα βρίσκει καὶ νέες λέξεις, νέες ἐκφράσεις γιὰ νὰ μοῦ φανερώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της. Κι ἐγὼ τῆς λέω : « Κυρία μου, εἶναι ζήτημα κατὰ ποῦ γέρνει ἡ ζυγαριά. Μοῦ χρωστᾶτε ἢ σᾶς χρωστῶ ; »

—« Τί λές κι ἐσύ, δὲ σοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι χρεώ-
στης ;» μὲ ρώτησε τελειώνοντας τὴν ἱστορία ὁ γέρον-
τας ».

Ἐγὼ σφίγγοντάς του τὸ χέρι τοῦ ἀπάντησα :
« Μήπως ἐγὼ θὰ λησμονήσω τὸ χρέος μου σὲ
σᾶς ;»

Ὁ γέροντας γέλασε μ' ὅλη του τὴν καρδιά καὶ
ἀφοῦ μὲ χαιρέτησε πρόσθεσε :

« Εὐχαρίστως θὰ συζητοῦσα γιὰ τὰ χρέη ποὺ
χρωστοῦμε ὁ ἓνας στὸν ἄλλον : Μὲ συγχωρεῖτε ὅμως
γιατὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς ἀφήσω. Μὲ περι-
μένουν τὰ παιδιὰ μου ».

N. Ἐλατος

Τὸ Μεσολογγίτικο αὐγοτάραχο.

Τζένια λένε στὸ Μεσολόγγι τὴν ἐποχὴ ποὺ ψαρεύουν τὶς μπάφες, καὶ βγάζουν τὸ αὐγοτάραχο. Ἀρχίζει τὴν πρώτη Αὐγούστου καὶ τελειώνει στὴ 14 τοῦ Σεπτεβρίου. Μπάφα εἶναι ὁ θηλυκὸς κέφαλος τὸν ἀρσενικὸ τὸν λένε στειράδι.

Ὁ κέφαλος εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα ψάρια στὸν τόπο μας. Κάποτε φτάνει καὶ πέντε καὶ ὀχτῶ ὀκάδες, μὰ ὁ συνηθισμένος εἶναι μιὰμιση ὡς δυό. Ἐχει ὠραῖα χρώματα. Στὴ ράχη του εἶναι σταχτογάλαζος καὶ ὅσο κατεβαίνει στὴν κοιλιά φαίνεται ἀσημωμένος. Στὰ πλευρά του ἔχει ὀλίγες ἐξι ὡς ἐπτὰ γραμμὲς ἢ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, καὶ ἀπὸ οὐρανεῖς καταντοῦν χρυσαφένιες. Ἀπάνω στὴ ράχη του ἔχει δυὸ φτερούγια ἄσπρα μὲ μαῦρα στίγματα· ἄλλα δυὸ καστανὰ ἔχει στὰ πλάγια καὶ κοντὰ στὸ κεφάλι, στὴν κοιλιά ἔχει ἄλλα δυὸ καὶ παρακάτω ἄλλο, καὶ τὴν οὐρά του. Τὰ κάτω φτερούγια του χρησιμεύουν, ὅταν κολυμπᾷ, ὅπως στὸν ἄνθρωπο τὰ χέρια. Σπρώχνει τὸ νερὸ πίσω καὶ τραβάει μπροστά. Ὅταν θέλῃ νὰ γυρίσῃ ἀριστερά, χτυπᾷ δυνατὰ τὸ νερὸ μὲ τὰ δεξιὰ φτερούγια, ἐνῶ μαζεύει καὶ κρατεῖ ἀκίνητα τὰ ἀριστερά. Τὴ μεγαλύτερη ὅμως ἐργασία τὴν κάνει τὸ πλατὺ φτερὸ τῆς οὐρᾶς. Γιὰ νὰ μπορῇ νὰ χτυπᾷ τὸ νερὸ δεξιὰ καὶ ἀριστερά ἢ οὐρὰ ἔχει ραχοκοκαλιά πολὺ εὐκολολύγιστη, καὶ γιὰ νὰ μὴν κουράζεται γρήγορα ἔχει κοντὰ στὴν

οὐρά πολὺ κρέας καὶ πολλὰ νεῦρα. Ἄμα εἶναι φόβος νὰ πέση ἀριστερὰ ὁ κέφαλος, γέρνει τὰ φτερούγια τῆς ράχης πρὸς τ' ἀριστερά· ἂν θέλη νὰ πέση δεξιὰ, γέρνει τὰ ἴδια φτερούγια δεξιὰ. Ἔτσι κρατεῖ τὴν ἰσορροπία.

Ὁ κέφαλος τρέφεται ἀπὸ πεταλίδες, μύδια καὶ στρεΐδια, σαλιγιάρια, σκουλήκια καὶ μικρὰ χορταράκια πού φυτρῶναι στὶς ἀκρογιαλιές. Γιὰ τοῦτο βρίσκεται πάντα στὰ περιγιάλια, στοὺς ὄρμους καὶ τὰ λιμάνια καὶ στὶς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Ἀπὸ τὶς ἐκβολὰς ἀνεβαίνει τὰ ποτάμια νὰ βρῆ στάσιμα νερά. Ἀνεβαίνει καὶ στὶς λιμνοθάλασσες τοῦ Μεσολογιοῦ καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἐκεῖ καλοθρέφεται ἀπὸ τὶς χίλιων εἰδῶν ζωϊκὰς καὶ φυτικὰς οὐσίαις πού κρύβει ὁ βοῦρκος. Ὅταν ὁμως ἀρχίζη ὁ Αὐγούστος, τὸ θηλυκὸ πρέπει νὰ γεννήσῃ. Τ' αὐγά του θέλουν ζέστη, ὅπως καὶ τ' αὐγά τῆς κότας. Ἡ κυρὰ ὁμως μπάφα δὲν ἔχει τὴν ὑπομονὴ νὰ κάθεται νὰ κλωσᾷ. Ἐννοεῖ νὰ τὰ ρίξῃ κάπου καὶ νὰ φύγῃ. Δὲ θέλει ὁμως καὶ νὰ τὰ ρίξῃ ὅπου βρεῖ. Τὰ βαθιὰ νερά δύσκολα ζεσταίνονται ἀπὸ τὸν ἥλιο. Πρέπει λοιπὸν νὰ πάη στὰ ρηχά, νὰ βρῆ νερά ἄβαθα, προσηλιακὰ καὶ νὰ ἔχουν ὑδρόβια φυτά. Αὐτὰ θὰ δώσουν τὸ ἕξιγόνον τους, γιὰ τὴν ἀναπνοὴ τῶν μικρῶν πού θ' ἀρχίσῃ ἡ ζωὴ τους μέσα στ' αὐγά. Μὰ γιὰ νὰ πετύχουν ἓνα τέτοιο μέρος, πρέπει νὰ κατεβοῦν στὶς ἀκρογιαλιές. Συνάζονται λοιπὸν οἱ κέφαλοι, μπάφες καὶ στεϊράδια μαζὶ καὶ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ ποτάμια καὶ ἀπὸ τὶς λίμνες νὰ βγοῦνε στὴν ἀκροθαλασσιά. Καὶ κατεβαίνουν κοπαδιαστὰ γιὰ νὰ προσέχουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ νὰ φυλάγωνται εὐκολώτερα. Ἄλλὰ καὶ οἱ ψαρίδες ἔχουν τὸ νοῦ τους καὶ ἀλίμονο στὸ κοπάδι

πού θα φανῆ. Οἱ ψαράδες στο ἡμερολόγι ζώνουν τῆ λιμνοθάλασσα μὲ καλαμωτές. "Όποτε κι ἂν κοιτάξης στὴ λίμνη, νομίζεις πὼς βρίσκεις σὲ πολιτεία πού κατοικοῦν κάστορες. Ὁ Παντελέος, ὁ Γιάγκος, ὁ Ἀληφάντης καὶ τόσοι ἄλλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι ψαράδες ἔχουν « τὶς βάρκες γι' ἄλογα καὶ τὰ κανάλια στράτες », ὅπως λέει κάποιος ποιητῆς γιὰ τὴ Βενετία. Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἐδῶ δὲν ἔχουν βάρκες, παρὰ προιάρια. Δὲν πατοῦν στὴ στεριά παρὰ ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ. Τὶς ἄλλες μέρες μουσικεῦουν στὸ νερὸ ὡς τὴ μέση ἢ ἀπάνω στὸ προιάρι. Τοποθετοῦν τὶς καλαμωτές, πλέκουν νέες, μπήγουν ξύλα, ξεφυλλίζουν καλάμια, πλέκουν ψύλλες, ἀρμίζουν βοῦρλα, λύνουν καὶ δένουν ἀπὸ τὸ χάραμα ὡς τὸ βράδυ. Δουλεύουν καὶ τραγουδοῦν μὲ τὴν τρεμουλιαστὴ φωνὴ τους ὅλο γλύκα καὶ πάθος:

Νὰ ἤμουνα στὴ γῆ σταλικὴ
καὶ στ' αὐτὶ σου σκουλαρίκι.

Τὸ σταλικὴ εἶναι μακρὸ ξύλο πού στηρίζουν στὸ βάθος καὶ σπρώχνει τὸ προιάρι τους. Οἱ καλαμωτές εἶναι φράχτης ἀπὸ καλάμια. Ἔτσι φράζουν μεγάλα τετράγωνα τῆς λίμνης καὶ ἀφήνουν πόρτες στὰ πλευρά. Μιὰ πόρτα ἀπάνω καὶ μιὰ πόρτα κάτω.

Ἀπὸ τὴν πρώτη Αὐγούστου κάθε ψαράς ἀπάνω στὸ ἑλαφρὸ προιάρι του, μὲ τὸ μακρὸ καμάκι στὸ χέρι μοιάζει μὲ πολεμιστὴ πού πηγαίνει στὸ κονταροχτύπημα. Ὅχι πέντε ἢ δέκα, παρὰ διακόσια τριακόσια προιάρια πιάνουν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸν Αὐλέμονα. Εἶναι τὸ αὐλάκι πού μπαινοβγαίνουν τὰ ψάρια ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ λίμνη καὶ ἀπὸ τὴ λίμνη στὴ θάλασσα.

Ὁρθὸς στὴν πλώρη, ὁ ψαρὰς παραμονεύει. Ὁ σκοπὸς ἀπάνω στὴν πελάδα, τὴν ψαροκαλύβα, φάχνει τὸ πρόσωπο τῆς λίμνης· τὰ μάτια του ὀλάνοιχτα κοιτάζουν τ' ἀκίνητα σταχτιὰ νερά. Κάποτε κοιτάζουν κάτι γαλάζιες κωνικὲς σκηνὲς στημένες δεξιὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀχελώου. Εἶναι τὰ νησιά, οἱ Ἐχιιάδες, κολλημένες μιά μετὴν ἄλλη μετὰ τὰ γαλάζια βουναλάκια τῆς Κατοχῆς. Κοιτάζουν καὶ μπροστὰ πρὸς χαμηλὴ ἀπλωσιὰ τ' ἄσπρα σπιτάκια μετὰ τὰ γαλαζοβαμμένα παράθυρα τῆς μικρῆς, καὶ δοξασμένης πόλης· πίσω τὸν πράσινο Ζυγὸ καὶ τὴν Βαράσοβα καὶ μίαν ἔσπρη μακριὰ ταινία, ποὺ ξετυλίγεται μέσα στὴ βαθιὰ θάλασσα : Εἶναι ὁ δρόμος τῆς Τουρλίδας. Ἐξαφνα ὁ σκοπὸς ἀπὸ τὴν ψαροκαλύβα, τὴν πελάδα, βλέπει μακριὰ τὸ πρόσωπο τῆς λίμνης ν' ἀναδεύη, νὰ βράζη, νὰ χοχλάζη σὰ ν' ἀνίψη φωτιὰ στὸ βυθὸ τῆς.

« Ἐρχονται ! » φωνάζει. Καὶ μετὰ τὸ : ἔρχονται, οἱ ψαράδες σφίγγουν τὰ καμάκια τους καὶ κοιτάζουν ἐρευνητικὰ. Τὰ μάτια τους γυαλίζουν ἀπὸ τὴν χαρὰ. Τὸ χοχλαστὸ νερὸ κατεβαίνει σπιθοβολώντας, σὰ νὰ κυλᾷ μαζί του ρουμπίνια καὶ διαμαντόπετρες. Κάποτε ἀργυρὲς σαῖτες βγαίνουν καὶ ξαναπέφτουν στὸ νερὸ. Εἶναι τ' ἀνυπόμονα στεριάδια ποὺ βιάζονται νὰ φτάσουν στὴν πλατιὰ θάλασσα. Εἶναι οἱ ὀδηγοὶ ποὺ πηδοῦν ἀπὸ τὸ νερὸ γιὰ νὰ ἰδοῦν μακριὰ μὴν τύχη ἔχθρὸς, ποιὸς ξέρει ! Τὸ κοπάδι ὅμως προχωρεῖ, κατεβαίνει καὶ σαλεύει τὰ νερά μετὰ θόρυβο, σὰ φτεροκόπημα πουλιῶν. Καὶ ὅταν φτάσῃ στὸ αὐλάκι τῶν ψαράδων, ἀρχίζει τὸ φοβερὸ καμάκισμα. Ὅπως τὸ ἔμβολο τῆς ἀντλίας ἀνεβοκατεβαίνει τὸ καμάκι, καὶ

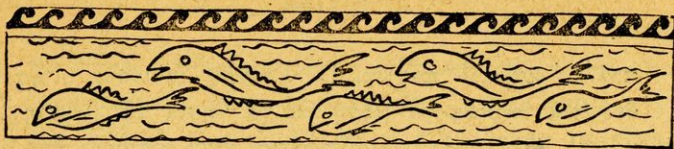
ἀνεβάξει στὰ δόντια του σπαρταριστὸ κομμάτι ἀση-
μοστολισμένο μὲ ρουμπίνια. Εἶναι οἱ μπάφες στο-
λισμένες μὲ τὸ αἷμα τους. Οἱ ψαράδες δὲν καμακί-
ζουν τὰ στειράδια παρὰ κατὰ λάθος. Τί νὰ τὰ κά-
μουν ; Κυνηγοῦν τίς μπάφες γιὰ νὰ βγάλουν τ' αὐγά
τους. Καὶ προσέχουν νὰ τίς καρφώνουν στὸ κεφάλι ἢ
στὴν ἄκρη τῆς οὐρᾶς γιὰ νὰ μὴ χαλάσουν τὸ δισάκκι
πού ἔχει τ' αὐγά. "Αμα χαλάση, δὲ γίνεται αὐγοτάρα-
χο καὶ δὲν πουλιέται. Τὸ πολὺ πολὺ νὰ τὸ τηγανίσουν
καὶ νὰ τὸ φᾶνε. Οἱ ψαράδες ὅμως δὲν ἐργάζονται τώρα
γιὰ νὰ φᾶνε. "Οπου ρίξουν τὸ καμάκι δὲ λαθεύουν. Εἶ-
ναι τόσο καλὰ γυμνασμένοι, πού καὶ πεταχτὰ τὸ κα-
μάκι τους θὰ πάη ἐκεῖ πού θέλουν : στὸ κεφάλι ἢ στὴν
οὐρά. Τὸ αὐγοτάραχο θὰ βγῆ ὀλάκερο. Καὶ τὸ κα-
μάκι ἀνεβοκατεβαίνει. Τὰ χέρια δουλεύουν. Καὶ οἱ
γαῖτες, ἄλλα μακρύτερα σκαφίδια, φεύγουν γεμάτες
ξέχειλα ἀπὸ ζωντανὲς σπαρταριστὲς μπάφες καὶ τίς
ἀδειάζουν στὰ νησιά καὶ στίς καλύβες. Ἐκεῖ γυναῖ-
κες, κορίτσια καὶ παιδιὰ μὲ τὸ μαχαίρι ἀνοίγουν μὲ
τέχνη τὴν κοιλιά τῆς μπάφας καὶ βγάζουν λαχταρι-
στό, μακρουλὸ τὸ δισάκκι μὲ τ' αὐγά. Πενῆντα δράμια,
ἑκατό, ἑκατὸν πενήντα δράμια τὸ δισάκκι. Καθὼς τὸ
βγάζουν ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μπάφας, ἀμέσως τὸ χώνουν
στ' ἀλάτι. Ἐκεῖ τὸ ἀφήνουν 2—4 ὥρες. Κατόπιν τὸ πλέ-
νουν καλὰ, καὶ ἀφοῦ τὸ πατήσουν ἀνόμεσα σὲ δυὸ σα-
κίδες γιὰ νὰ γίνῃ πλακουδὸ, τὸ κρεμοῦν στὸν ἴσκιο
τῆς δραγάτας γιὰ δυὸ τρεῖς μέρες. Ἐπειτα τὸ βγά-
ζουν στὸν ἥλιο γιὰ 4—8 ἡμέρες καὶ τὸ αὐγοτάραχο
εἶνε ἔτοιμο, εἶναι μελίχλωρο. "Αμα τὸ κόψῃς ἀλή-
θεια, νομίζεις πὼς ἔκοψες ἓνα κομμάτι μέλι. Ἔτσι

εἶναι σπειρωτὸ καὶ διάφανο, κιτρινο καὶ μαλακό. Καὶ ἢ γεύση του ἀπολαυστική. Γιὰ νὰ διαεξηρηθῇ ὅμως τὸ αὐγοτάραχο καὶ νὰ βγῆ στὸ ἐμπόριο, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀσφαλιστῆ. Λυώνουν κίτρινο κερὶ καὶ βουτοῦν μέσα τ' αὐγοτάραχο κι ἔπειτα τὸ βγάζουν νὰ πῆξη τὸ κερὶ πού πῆρε. Αὐτὸ γίνεται δυὸ τρεῖς φορές. Ἔτσι μπορεῖ νὰ βαστάξῃ χρόνο καὶ περισσότερο. Καὶ πουλιέται ἀκριβὰ ὅπως καὶ τὸ μαῦρο χαβιάρι. Καὶ οἱ καημένες οἱ μπάφες ; θὰ ρωτήσετε. Ἐχουν τὸ πιὸ νόστιμο κρέας. Φορτώνονται ὅπως εἶναι στὶς ψαροπούλες καὶ πουλιοῦνται στὴν ἀγορὰ τῆς Πάτρας κάποτε καὶ τῆς Ἀθήνας ἀκριβὰ. Οἱ ἄλλες γίνονται πετάλια καὶ πουλιοῦνται παστές. Μὰ γιὰ νὰ γίνῃ πετάλι τὴ σκίζουν ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὴν οὐρά, βγάζουν τὰ σπλάγγνα καὶ τὴν ἀλατίζουν καλά. Ἐπειτα τὴν κρεμοῦν βάζοντάς της δυὸ καλαμάκια πού τὴν κρατοῦν σὰν ἀνοιχτὸ βιβλίον.

Ἀπὸ τὰ τζένια πέφτει πολὺ, πάρα πολὺ χρῆμα στὸ Μεσολόγγι. Πολὺς κόσμος δουλεύει καὶ βγάζει τὸ ψωμί του. Οἱ ἐνοικιαστῆς τῶν γιβαριῶν πλουτίζουν. Ἀλλὰ καὶ γιβάρηδες καὶ ψαράδες εἶν' εὐχριστημένοι. Ἐχουν ὅλοι τὴν καλὴ καρδιά καὶ τὴ ζάχαρη στὰ χεῖλη.

N. Ἐλατος

Τὸ ψάρεμα τῆς ρέγκας.

Ποῦ ζῆ καὶ ἀπὸ ποῦ ἔρχεται ἡ ρέγκα ; Ζῆ τόχα στὰ βάθη τῆς πολικῆς θάλασσας, ἐκεῖ ὅπου δίχτυ ψαρᾶ δὲ φάνηκε ποτὲ καὶ κατόπιν ἀπλώνεται στὶς ἀκρογιαλιές σὰν ἓνας νομαδικὸς λαός :

Ποιὸς ξέρει ! οἱ ψαράδες λένε πὼς οἱ ρέγκες ἔχουν καὶ βασίλισσα ὅπως οἱ μέλισσες. Ἡ βασίλισσα εἶναι μία ρέγκα ὡς τρία μέτρα μακρὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ὁδηγὸς στὸ κοπάδι.

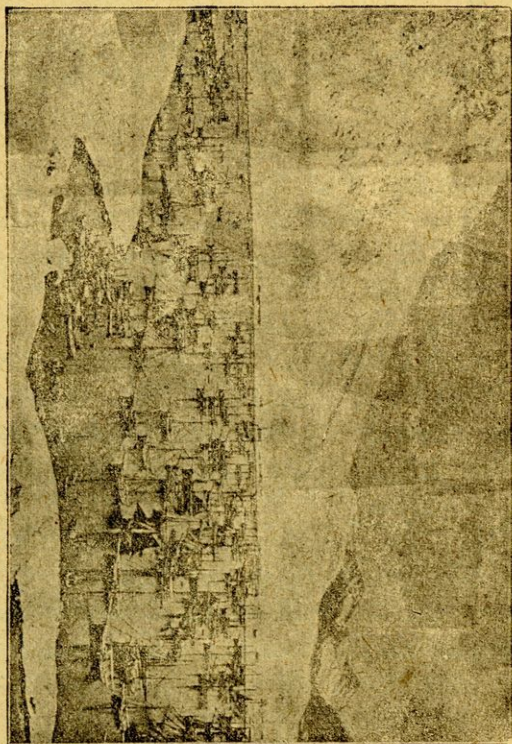
Ἐκεῖνο ποῦ ξέρομε εἶναι πὼς οἱ ρέγκες τὴν ἀνοιξὴ παρουσιάζονται στὰ παράλια τῆς Νορβηγίας γιὰ νὰ γεννήσουν τ' αὐγά τους. Ἄμα τὰ γεννήσουν γίνονται ἄφαντες. Τὸ φθινόπωρο ἔρχονται πάλι κοπάδια ἀπὸ μικρὲς ρέγκες, κάθονται λίγο κι ἔπειτα φεύγουν κι ἐκεῖνες.

Ἔτσι στὴν ἐποχὴ τους ξεκινοῦν κοπάδια ἀπὸ ρέγκες, ἄλλα γιὰ τὰ παράλια τῆς Σκωτίας, ἄλλα γιὰ τὰ παράλια τῆς Ὀλανδίας, τὰ φιόρδ* τῆς Φιλανδίας, τῆς Νορβηγίας καὶ τῆς Σουηδίας. Ὅσοι κατοικοῦν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ξέρουν τὸν καιρὸ καὶ τὰ ἔχουν ὄλα ἔτοιμα γιὰ νὰ τὶς πιάσουν. Οἱ ρέγκες ἔρχονται στὰ παράλια τῆς Νορβηγίας ταχτικὰ τρεῖς φορές τὸ χρόνο· ἀλλὰ τὸ μεγάλο ψάρεμα γίνεται τὸ Φεβρουάριο. Εἶναι ὅπως λένε, τὸ ἀνοιξιάτικο ψάρεμα καὶ οἱ ρέγκες εἶναι πιὸ

* Φιόρδ = Στενοὶ μακροῦλοι κόλποι· τοὺς κόλπους αὐτοὺς κλείνουν ψηλοὶ ἀπόκρημνοὶ βράχοι· ἡ εἴσοδος τοῦ κόλπου πολλὰς φορές ὄφταιται.

πολλές και πιό παχιές. Τò Γενάρη Ξεινοῦν οἱ ψαράδες ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη γιὰ τὰ νησιά τῆς Νορβηγίας και τὸ Φεβρουάριο μαζεύονται ἐκεῖ ἐπάνω ἀπὸ δυό

Ἐνα φιάρο τὴν ἐποχὴν ποὺ ψαρεύεται ἡ ρέγγα.

χιλιάδες ψαροκάικα μὲ δώδεκα χιλιάδες ψαράδες. Αὐτοὶ οἱ ψαράδες κάνουν τις συντροφιές τους, νοικιάζουν κλύβες, συμφωνοῦν μὲ τοὺς ἐμπόρους και μοιράζονται τὴ θάλασσα. « Ἐδῶ ἐσύ, ἐκεῖ ἐγώ ! » Ἐπει-

τα ρίχνει τὰ δίχτυα της ἢ κάθε συντροφιά στὸ μέρος της. Τὸ κάθε δίχτυ ἔχει τέσσερα μέτρα μάκρος καὶ δύο πλάτος. Συχνὰ δένουν τὰ δίχτυα ἓνα μετ' ἄλλο πολλὰ γιὰ νὰ πιάσουν μεγάλο ἄπλωμα καὶ τὰ ρίχνουν ἀπὸ τὸ μέρος ποῦ εἶναι δεμένα στὴν ἄκρη πολλὰ μολύβια. Ἀπάνω τὰ δένουν σὲ βαρέλια ἢ σὲ φελ-
λους γιὰ νὰ μὴ βουλιάζουν. Ἄμα τὰ ρίξουν κάθονται καὶ περιμένουν. Καμιὰ φορὰ βγαίνουν μερικοὶ σ' τὰ νοιχτὰ ὥσπου νὰ ἰδοῦν τὸ πρῶτο κοπάδι.

"Ἐξαφνα ἀκούεται ἓνα : Ζήτω! ἀπὸ χιλιάδες στόματα

Φάνηκε ὁ πρῶτος ἀγγελιοφόρος. Δὲν εἶναι ἡ βασίλισσα τῆς ρέγκας. Αὐτὴ ὑπάρχει μονχὰ στὴ φαντασία τῶν ψαράδων. Εἶναι μία φάλαινα. Τὰ ρουθούνια της τινάζουν ψηλὰ τὸ νερὸ σὰ συντριβάνι, σὰ νὰ λήη στοὺς ψαράδες : Τὸ νοῦ σας ! ἔρχεται τὸ κυνήγι! Σὲ λίγο φαίνονται καὶ ἄλλες φάλαινες δεξιά, ἀριστερά, καὶ πίσω. Καὶ ἀνάμεσά τους βράζει τὸ νερὸ, χοχλαστό. Εἶναι ἀπὸ τὸ κοπάδι τῆς ρέγκας ποῦ ἔρχεται πηδώντας σὰ νὰ βιάζεται νὰ πέση στὰ δίχτυα. Δὲ βιάζεται νὰ πέση στὰ δίχτυα παρὰ θέλει νὰ ξεφύγη τὶς ἀχόρταγες φάλαινες, ποῦ ἀνοίγουν τὸ στόμα τους καὶ καταπίνουν κοπάδια ὀλόκληρα· ἔτσι οἱ δόλιες γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸν ἓνα ἐχθρὸ πέφτουν στὸν ἄλλο.

Ἡ κάθε βάρκα ρίχνει μεμιᾶς δέκα ὀχτῶ δίχτυα. Ὅσες ρέγκες πιάσουν τὶς φορτώνουν καὶ τὶς φέρνουν στὴν παραλία ὅπου περιμένουν οἱ ἔμποροι. Στὸ μεταξὺ ρίχνουν τ' ἄλλα δέκα ὀχτῶ δίχτυα κι ἔτσι τὸ ψάρεμα δὲν παύει διόλου. Οἱ βάρκες πᾶνε κι ἔρχονται γεμάτες κι οἱ ἔμποροι δὲν προφτάνουν νὰ ζυγίζουν.

Τώρα στὰ σύνορα τῆς Νορβηγίας ἀρχίζει ἄλλη ἐργασία. Οἱ ρέγκες χύνονται σὲ μεγάλους σωρούς καὶ οἱ γυναῖκες μὲ τὸ μαχαίρι θαρρετὰ κι ἐπιδέξια βγά- ζουν ἀπὸ τὴν κάθε ρέγκα τὰ σπάραχνα καὶ τὰ σπλά- χνα. Ἐπειτα τὶς ρίχνουν σὲ ἄλλο σωρὸ. Ἐχουν τόση ἐπιτηδειότητα, πὺ μποροῦν νὰ ἐτοιμάσουν κάθε μέρα χιλιάδες.

Ἄλλες γυναῖκες γεμίζουν μαστέλα μὲ καθαρισμέ- νες ρέγκες καὶ τὶς κουβαλοῦν ἄλλοῦ. Ἐκεῖ τὶς πα- στώνουν μέσα σὲ μεγάλα βαρέλια, καὶ ἅμα γεμί- σουν τὰ σκεπάζουν στερεὰ καὶ τὰ πισσώνουν γιὰ νὰ μὴν παίρνουν ἀέρα. Οἱ ρέγκες εἶναι πιά ἔτοιμες γιὰ τὸ ἐμ- πόριο. Μόνον ἀπὸ μιὰ πόλη βγκίνουν κάθε χρόνο τρια- κόσιες χιλιάδες τόνοι ρέγκες. Καὶ πόσοι δὲν κερδί- ζουν ! Τὸ ξύλο ἔρχεται ἀπὸ τὰ δάση. Κερδίζει λοιπὸν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ δάσους καὶ οἱ ξυλοκόποι, ἐκεῖνοι πὺ θὰ φέρουν τὸ ξύλο στὴν παραλία· οἱ ξυλουργοὶ πὺ θὰ φτιάσουν τὰ βαρέλια· οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά πὺ καθαρίζουν τὶς ρέγκες· οἱ ἐργάτες πὺ τὶς φορτώνουν καὶ τὶς ξεφορτώνουν· οἱ ψαράδες, οἱ βαρκάρηδες καὶ πὺ πολὺ οἱ ἔμποροι.

Τὸ ψάρεμα βαστᾷ τέσσερες βδομάδες καὶ κάποτε πὺ πολὺ. Καὶ ὅμως οἱ ρέγκες δὲ λιγοστεύουν· ὅλο καὶ νέες φαίνονται. Ἐξω στ' ἀνοιχτὰ τριγυρίζουν οἱ φάλαινες, λὲς κι ἔκαμαν συμμαχία μὲ τοὺς ψαράδες. Παραφυλάνε νὰ βγοῦν οἱ ρέγκες καὶ ἅμα τὶς ἰδοῦν ρί- χνονται καὶ καταπίνουν ὅσες μποροῦν. Κάποτε πλησι- ζοῦν σὰν πελώριοι κορμοὶ δέντρων στὴ ζώνη τῶν ψαράδων· μὲ τὸ στόμα τους ρουφοῦν τόνους τὸ νερὸ καὶ

ὅταν τὸ βγάξουν ἀπὸ τὰ ρουθούνια τους, βγάξουν μαζί
καὶ κομμάτια ἀπὸ ρέγκες.

Ἡ φάλαινα εἶναι γοργοκίνητη, ὅπως ὁ ἀετὸς στὸν
ἀέρα, κι ἄς ἔχη πελώριο σῶμα. Καθὼς τὴ βλέπεις ξα-
πλωμένη στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας, γιὰ μιὰ στιγμή τὴ
χάνεις ἀπὸ τὰ μάτια σου καὶ τὴν ξαναβλέπεις μα-
κριά

ἰώρα βρίσκεται ἐδῶ, τώρα ἐκεῖ καὶ ὅλο ἀρπάζει
ὅ,τι τύχη μπροστά της. Τὴν καταστροφή πού κάνει
στὰ ψάρια δύσκολο νὰ τὸ φανταστῆ κανεὶς. Ὅστούσι οἱ
ψαράδες δὲν τὴ συνερίζονται, γιὰτι ὅσα καὶ νὰ φάη,
πάλι θὰ μείνουν τὰ περισσότερα. Καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴ
συνερίζονται, ἀλλὰ καὶ προσέχουν νὰ μὴν τὴ φοβίζον
καὶ φύγη ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ψαρεύουν. Εἶναι ὁ ἄγρυ-
πνος σύμμαχός τους. Ἡ φάλαινα λές καὶ τὸ ξέρει καὶ
ξαπλώνεται ἄφοβα ἀπάνω στὸν ἀφρὸ.

Τὸ ψάρεμα τῆς ρέγκες στὰ βόρεια ἐκεῖνα μέρη
εἶναι πολὺ βαριά δουλειά. Οἱ σίφωνες πέφτουν μὲ ἀ-
φάνταστη ὀρμή. Τρέχουν ἀπάνω στὴ θάλασσα οἱ πα-
γετῶνες, τὰ πελώρια ἐκεῖνα βουνα ἀπὸ πάγου πού ὄχι
βάρκα ἀλλὰ τρικάρτο καράβι μποροῦν νὰ θάψουν σὲ
λίγες στιγμὲς μὲ τὸν ὄγκο τους. Οἱ βροχὲς καὶ τὰ χιόνια
δὲ λείπουν. Κι ὅμως οἱ ψαράδες δὲν τὰ συλλογίζονται...

14. Ἐλατος

Στὰ εἰκονίσματα

ρημοκλήσι γκαρδιακό,
στὸν τοῖχο ἀπάνω κρεμασμένο
στὸ σπίτι μας τὸ πατρικό,
πού πάντα φῶς εἰρηνικό
γύρω σκορπᾶς εὐλογημένο.

ὦ Παναγιά μου σπλαχνική,
πού σ' ἔβλεπα στ' ἄθῶα μου χρόνια
νὰ κατεβαίνης ἀπὸ κεῖ
καὶ μὲ μιὰν ὄψη θεϊκή
νὰ μοῦ χαμογελᾶς αἰώνια.

Ἰδὲς ἐδῶ γονατιστὸ
πῶς σκύβω ἐμπρός σου τὸ κεφάλι !
Γιὰ σένα καὶ γιὰ τὸ Χριστὸ
στὸ στῆθος τὸ λαχταριστὸ
νιώθω τὴ πίστη μου καὶ πάλι.

Ἐκείνη ἡ φλόγα μου ἡ κρυφὴ
πού ἡ μάνα μου σὰν Ἑστιάδα
πάντα τῆς ἔδινε τροφή
μπρὸς στὴν αἰθέρια σου μορφή
μὲ καίει καὶ πάλι σὰ λαμπάδα.

Μὲ καίει, γιατί σὰν πετῶ
στὰ χρόνια μου τὰ περασμένα
καὶ τὴ ζωὴ μου μελετῶ,
ἀλήθεια ὅπου κι ἂν ζητῶ
παντοῦ τὸ Γιό σου θάβρω ἢ Σένα.

Παντοῦ τὴν ὄψη σου θωρεῖ
τᾶγρυπνο τῆς ψυχῆς μου μάτι.
Πότε σὲ βλέπω σοβαρῆ
κι ἄλλοτε πάλι θλιβερῆ
καὶ πάντα ὑπομονὴ γεμάτη.

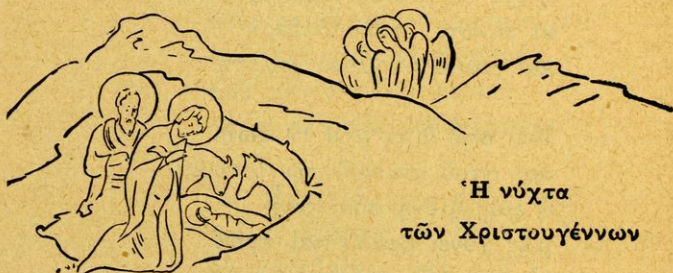
Καὶ στὴ δική μου τὴ ζωὴ
καὶ στοῦ σπιτιοῦ τὴν ἱστορία
ἢ μυρωμένη σου πνοὴ
μᾶς χύνει βράδυ καὶ πρωὶ
εἰρήνη, φῶς, παρηγορία.

Εἶδα μιὰ μόνη σου ματιὰ
νὰ λυώση τῆς ψυχῆς τὰ χιόνια
καὶ τὴ γλυκιά σου τὴ φωτιά
νὰ γειάνη τὴ λαβωματιά,
ποὺ ἀνοίγουν τῆς ζωῆς τὰ χρόνια.

Στῆς μάνας μου τὴν ἀγκαλιά,
καλὴ μου Παναγιά, σὲ εἶδα,
καὶ στὰ θερμά της τὰ φιλιὰ
καὶ στοῦ πατέρα τὰ μαλλιὰ
νὰ χύνης κάποια ἀχνὴν ἀχτίδα.

Παντοῦ κι αἰώνια σὲ θωρῶ
νὰ τριγυρνᾷς ὀλόγυρά μου
καὶ μὲ στεφάνι λαμπερὸ
μέσ' τῶν Πνευμάτων τὸ χορὸ
νὰ μοῦ χρυσώνης τὰ ὄνειρά μου.

Γεώργιος Στρατήγης

Ἡ νύχτα
τῶν Χριστουγέννων

Χριστούγεννα ! Περίχαρα ἡ καμπάνα
κράζει, κι ἡ μάνα στὸ παιδί,
καὶ τὸ παιδί Χριστούγεννα ! στὴ μάνα
κι ὁ κόσμος ὅλος τραγουδεῖ.

Κι ἡ νύχτα λάμπει ἀπὸ τὸ μάγο ἀστέρι
ὅπου τοὺς μάγους ὀδηγεῖ.
Τὸ ἐπουράνιο μυστικὸ τὸ ξέρει
καὶ χαίρεται οὐρανὸς καὶ γῆ.

..... Ἄλλ' ἓνα βογγητὸ βγαίνει ἀπ' τὴ θύρα
φτωχοῦ σπιτιοῦ Μὲς στὴν καρδιά
μὲ τρώει Ὁ βόγγος ἔρχεται ἀπ' τὴ χήρα !
τὴ χήρα μὲ τὰ ὀχτῶ παιδιά.

Εἶναι γυμνή, παντέρημη, κι ἐκεῖνα
πεινοῦν καὶ τρέμουν τὰ φτωχά.
Δὲ νιώθ' ἢ μάνα τῆ δική της πεῖνα,
ἢ πεῖνα τους τὴν ξεψυχᾶ.

Ὁ πόνος τὴν καρδιά μου σκάφτει, ἡ λύπη
μὲ δάκρυα τὴν πλημμυρεῖ,
καὶ πιά δὲ φτάνουν ὡς τ' αὐτιά μου οἱ χτύποι
τῶν Χριστουγέννων γιορτεροί.

Ἐξαφνικὲς λαχτάρεις μὲ σπαράζουν.

Ἄλλη καμπάνα ἐδῶ ἀντηχεῖ.

Ἄχ! ἄλλοι χτύποι τῆς καρδιάς μου κράζουν :
Κλαῖνε καὶ δέρνονται οἱ φτωχοί !

Ἀρρώστεια, γύμνια, ὀρφάνια, πεῖνα, φτώχεια,
ὦ σεῖς ποῦ σφίγγει ἡ συμφορά,
σὲ σιδερένια ἀρπάγια καὶ σὲ βρόχια,
μοῦ παίρνετε κάθε χαρά !

Θέλω νὰ φύγω ! πέρα σ' ἄλλους τόπους,
στὴ νύχτα τῆ μοναδική,
μακριὰ ἀπὸ τῆ βοή καὶ τοὺς ἀνθρώπους.
γιατὶ εἶν' οἱ ἄνθρωποι κακοί.

Γιατὶ στὴν ὥρα τὴν εὐλογημένη
ὅπου γεννιέται ἓνας Θεός,
ποιοὺς ξέρει ! καταριέται καὶ πεθαίνει
γύρω μου ὀλόκληρος λαός.

Γιατί ὁ Χριστὸς νὰ καίγωνται γυρεύει
γι' αὐτὸν καρδιές, ὄχι κεριά,
καὶ μὲ σταυροὺς κανεῖς δὲν τὸν λατρεύει
καὶ γονατίσματα βεριά.

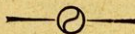
Γιατὶ λατρεύει τὸν Χριστό, ὅποιος δίνει
γιὰ τὴν πατρίδα τὴ ζωή,
ὅποιος τὸ γυμνωμένο κρυφοντύνει
καὶ τὸ φτωχὸ τὸν ἐλεεῖ.

“Ὅποιος τὴν ἀδικία κεραυνώνει
καὶ ἀγνὸ τὸ μέτωπο κρατεῖ
κι ἔχει ὁδηγὸ τὴν καλοσύνη μόνη
κι ἔχει Θεὸ τὴν ἀρετή !

Θέλω νὰ φύγω πέρα σ' ἄλλους τόπους,
σὲ μιὰ ἄλλη γῆ πονετική
Μακριὰ ἀπ' τὸν κόσμον αὐτὸ κι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους
γιατὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι κακοί.

Γιατὶ εἶναι ὁ κόσμος ἀπονη ἐρημία,
ποὺ μαρτυροῦν οἱ φτωχοί.
Γιατὶ δὲν ἔχω δύναμη καμία
να κάμω ἕναν εὐτυχῆ.

Κ. Παλαμᾶς

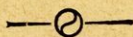
Ἡ χήνα ἡ πουπουλόφτερη.

Ἡ χήνα ἡ πουπουλόφτερη στὶς χώρες τοῦ βοριᾶ
 διαλέγει μιὰ ἀποθάλασσα κι ἀπόκρυφη μεριά·
 μαδᾶ τὰ πουπουλόφτερα ἀπ' τὰ στήθη της σὰ χιόνι
 καὶ τὴ φωλιά της χτίζοντας ζεστά. ἀπαλὰ τὴ στρώνει.

Ἄλιμονο ! ἔρχεται ὁ ψαρὰς στὴν ἔρημη ἀκρογιαλιά
 κι ἀπλώνει τὸ καμάκι του καὶ παίρνει τὴ φωλιά.
 Μ' ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ἀπονιά ἡ ἀγάπη πιὸ μεγάλη
 τῆς χήνας· καὶ ἄλλα πούπουλα μαδᾶ καὶ στρώνει πάλι.

Κι ἂν τῆς τ' ἀρπάξει ἀχόρταγο τὸ χέρι τοῦ ψαρᾶ,
 τὰ μαδημένα στήθη της μαδᾶ τρίτη φορά.
 Μ' ἂν ἔβρη καὶ τὴν ὕστερη φωλιά της χαλασμένη
 μὲ στήθη αἱματοστάλαχτα, μιὰ νύχτα ἀνταριασμένη
 τοῦ Ἀπριλομάη ἀνοίγοντας τὰ δυὸ φτερὰ πλατιά,
 σ' ἄλλο ἀκρογιάλι ἠλιόφωτο πετᾶ, πρὸς τὴ νοτιᾶ.

Γ. Δροσίνης

Ὁ γλάρος.

να πουλάκι ἐπέταξε μιὰ μέρα
στοὺς μαύρους βράχους, πού τὸ κύμα σπᾶ,
κι εἶδε ψηλά τὸ γλάρο στὸν ἀέρα
τὰ κάτασπρα φτερά του νὰ χτυπᾶ.....

Καὶ κάτω του τὸ πέλαγος γυρνοῦσε
στὸ φύσημα τοῦ ἀκούραστου βοριᾶ,
κι ἀπ' τὸ θυμό του λὲς πῶς ἐπετοῦσε
τὸν ἀσημένιο ἀφρό του στῆ στεριά.

Καὶ τὸ φτωχὸ πουλάκι τρομασμένο,
εἶπε στὸ γλάρο μὲ γλυκιὰ φωνή:
« Πῶς ζῆς ἐδῶ, πουλί δυστυχισμένο,
καθένας πού σέ βλέπει σέ πονεῖ ».

Γυρίζει τὴν περήφανη ματιά του
ὁ γλάρος, καὶ κοιτάζει τὸ πουλί,
κοντὰ σιμώνει μ' νὰ πέσει γὰρ τὸ
σὰν τὴ σαίτα, κι ἔτσι τοῦ μιλεῖ :

« Μικρὸ πουλί στὰ δέντρα τ' ἀνθισμένα
σὰν τὴν ἀχτίδα φεύγεις καὶ πηδᾶς,
ὀλημερίς μὲ ταίρια ἀγαπημένα
χαρούμενα τραγούδια τραγουδᾶς.

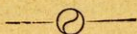
Μὰ ἐγὼ βραχνὸ παιδί τῆς τρικυμίας
στὰ κύματα αἰώνια γυρνῶ.
φωλιάζω στὶς σπηλιές τῆς παραλίας,
κι ἀνεμοζάλη πάντοτε μηνῶ.

Ἡ θάλασσα, τὰ κύματα, ἡ μπόρα
εἶν' ἡ ζωὴ μου· ἀκούραστα πετῶ,
μαζὶ μ' ἐκεῖνα πάντα· μὲ φόρα
στὰ ἀγριεμένα κύματα βουτῶ.

Εἶμαι τοῦ ναύτη ὁ σύντροφος, γνωρίζω
τῆς θάλασσας τὰ τόσα μυστικά,
κι ἐκεῖ πού μὲς στὰ σύννεφα γυρίζω
τὰ μαῦρα τῆς κοιτάζω σωθικά.

Κι ἐσύ μοῦ λές τὰ κύματα ν' ἀφήσω,
τίς ξέρες, τὰ καράβια, τὸ βοριά !
Μακριὰ τους δὲν μπορῶ στιγμή νὰ ζήσω·
θαλασσινὸ πουλί, θὰ ξεψυχήσω,
ἅμα κλειστῶ μιὰ μέρα στὴ στεριά ».

Ν. Δαμιανός

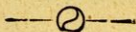

Ξενιτεμένο μου πουλί.

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
ή ξενιτειά σέ χαιρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω ;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω, σέπεται, τριαντάφυλλο. μαδιέται
σταφύλι, ξερογιάζεται, κυδόνι, μαραγκιάζει.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμμένο ;
Τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά τὸ καῖνε τὸ μαντίλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω ;

Σηκώνομαι τῇ χαραυγῇ, γιὰτ' ὕπνος δὲ μὲ παίρνει,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
ποὺ λαχταρίζουν τὰ μικρὰ καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν,
μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω
καὶ μπαίνω μέσα κάθομαι καὶ μαῦρα δάκρυα γίνω.

Δημοτικὸ.

Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου.

ρρόδισε ἡ ἀνατολή καὶ ξημερώνει ἡ δύση,
 γλυκοχαράζουν τὰ βουνά καὶ ὁ Αὐγερινὸς τραβιέται,
 πᾶν τὰ πουλάκια στὴ βοσκή καὶ οἱ λυγερὲς στὴ βρύση,
 βγαίνω καὶ ἐγὼ καὶ ὁ μαῦρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου,
 βρίσκω μιὰ κόρη, ποῦ πλενε σὲ μαρμαρένια γούρνα.
 Τὴ χαιρετῶ, δὲ μοῦ μιλεῖ· τῆς κρένω, δὲ μοῦ κρένει·

«Κόρη, γιὰ βγάλε μου νερό, τὴν καλὴ μοῖρα νάχης,
 νὰ πιῶ καὶ ἐγὼ καὶ ὁ μαῦρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου».
 Σαράντα σίκλους ἔβγαλε, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
 καὶ ἀπάνω στοὺς σαράντα δυὸ τὴ βλέπω δακρυσμένη.
 «Γιατί δακρύζεις, λυγερή, καὶ βαριαναστενάζεις;
 μήνα πεινᾶς, μήνα διψᾶς, μήνα ἔχεις κακὴ μάνα;»
 —«Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτ' ἔχω κακὴ μάνα·
 ξένε μου, καὶ ἂν ἐδάκρυσα καὶ ἂν βαριαναστενάξω,
 τὸν ἄντρα ἔχω στὴν ξενιτιά καὶ λείπει δέκα χρόνους·
 καὶ ἀκόμα δυὸ τὸν καρτερῶ, στοὺς τρεῖς τὸν πανтуχαίνω».

κι ἂν δὲν ἔρθῃ κι ἂν δὲ φανῇ, καλόγρια θὰ γίνω.

Θὰ πάω σ' ἔρημα βουνὰ νὰ στήσω μοναστήρι,
καὶ στὸ κελὶ θὰ σφαλιστῶ καὶ θὰ μαυροφορέσω,
κεῖνον νὰ τρώῃ ἢ ξενιτιά κι ἐμὲ τὰ μαῦρα ράσα ».

— «Κόρη μου, ὁ ἄντρας σου πέθανε, κόρη μου, ὁ ἄντρας
[σου ἐχάθη.

Τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν θάψαν
ψωμί, κερὶ τοῦ μοίρασα κι εἶπε νὰ τὰ πλερώσῃς».

— «Ψωμί, κερὶ κι ἂν μοίρασες, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω ».

— «Κόρη μου, ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγὼ εἶμαι κι ὁ
[καλὸς σου».

— «Ξένε μου, ἂν εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἂν εἶσαι σὺ ὁ καλὸς
[μου

δεῖξε σημάδι τῆς αὐλῆς καὶ τότε νὰ πιστέψω»

— « Ἔχεις μηλιά στὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν αὐλή
[σου

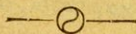
κάνει σταφύλι ροζακὶ καὶ τὸ κρασί μοσκάτο,
κι ὅποιος τὸ πιῆ δροσίζεται καὶ πάλι ἀναζητᾷ το».

— «Αὐτὰ εἶν' σημάδια τῆς αὐλῆς, τὰ ξέρεῖ ὁ κόσμος ὅλος.
διαβάτης ἤσουν, πέρασες, τὰ εἶδες καὶ τὰ λέγεις
πὲς μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότε νὰ πιστέψω».

— « Ἄνάμεσα στὴν κάμαρη χρυσὸ καντήλι ἀνάφτει,
καὶ φέγγει σου, πού γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιὰ σου,
καὶ φέγγει τίς γλυκιᾶς αὐγές, πού τὰ καλά σου βάζεις».

— « Ξένε μου, ἐσύ εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἐσύ εἶσαι κι ὁ κά-
[λὸς μου ».

Δημοτικό.

Τραγούδι τῆς ξενιτιάς.

Ἄνάθεμά σε ξενιτιά, μέ τὰ φαρμάκια πούχεις!
Θά πάρω ἕναν ἀνήφορο νά βγῶ στό κορφοβούνι,
νά βρῶ κλαράκι φουντωτό καί ριζιμιό λιθάρι,
νά βρῶ καί μιὰ κρούβρυση, νά ξαπλωθῶ στόν ἴσκιο,
νά πιῶ νερό νά δροσιστῶ, νά πάρω λίγη ἀνάσα,
ν' ἀρχίσω νά συλλογιστῶ τῆς ξενιτιάς τὰ πάθη,
νά εἰπῶ τὰ μαῦρα ντέρτια μου καί τὰ παράπονά μου.

Ἄνοιξε, θλιβερή καρδιά καί πικραμένο ἀχείλι,
βγάλε κάνα χαμόγελο καί πές κάνα τραγούδι.
Τραγούδια ἂν ἔχ' ἡ μαύρη γῆ, κι ὁ τάφος χαμογέλια,
ἔχει καί τοῦ παιδιοῦ ἡ καρδιά, πού περπατεῖ στά ξένα.
Τὰ ξένα ἔχουν καημούς πολλούς καί καταφρόνια πλῆθος,
στά ξένα δὲν ἀνθίζουνε τὴν ἀνοιξη τὰ δέντρα
καί δὲ λαλοῦνε τὰ πουλιά, ζεστός δὲ λάμπει ὁ ἥλιος,
δὲ φυλλουριάζουν τὰ βουνά, δὲν πρασινίζει ὁ κάμπος,
καί δὲ δροσιζει τὸ νερό, καί τὸ ψωμί πικραίνει.....
Στά ξένα ποιὸς θά σέ χαρῆ καί ποιὸς θά σοῦ γελάση ;
Ποῦν' τῆς μανούλας τὰ φιλιὰ, τὰ χἀίδια τοῦ πατέρα,
ποῦναι τὰ γέλια τ' ἀδερφοῦ κι ἡ συντροφιά τοῦ φίλου ;
Ἄν ἀρρωστήσης, ποιὸς θάρθῃ στήν ξενιτιά σιμά σου,
νά σέ ρωτᾷ τὸν πόνο σου, τὰ γιαιτρικά νά δίνη,

στο ἔρμο σου προσκέφαλο νὰ ξενουχτάη μαζί σου ;
Κι ἂν ἔρθῃ ἡμέρα ἀγλύκαντη στὰ ξένα νὰ πεθάνῃς,
ποιὸς θὰ βρεθῆ στοῦ πλάϊ σου τὰ μάτια νὰ σοῦ κλείσῃ ;
Ποιὸς θὰ σοῦ λούσῃ τὸ κορμί, ποιὸς θὰ σὲ σαβανώσῃ ;
Στὸ λείψανό σου ποιὸς θάρθῃ λουλούδια νὰ σὲ ράνῃ,
καὶ ποιὸς μὲ πόνο θὰ ριχτῆ στοῦ νεκροκρέβατό σου,
γιὰ νὰ σὲ κλάψῃ ; Ποιὸς θὰ εἰπῆ γιὰ σένα μοιρολόγι ;
"Αχ ! πῶς τοὺς θάφτουν ν᾿ἄξερες καὶ πῶς τοὺς πᾶν τοὺς
[ξένους!

Χωρὶς λιβάνι καὶ κερί, χωρὶς παπὰ καὶ ψάλτη.
᾿Ανάθεμά σε, ξενιτιά, μὲ τὰ φαρμάκια πῶχεις !
Ποῦ νὰ τὸν πῶ τὸν πόνο μου, ποῦ νὰ τὸν ἀπορίξω !
Νὰ τὸν εἰπῶ στὰ τρίστρατα, τὸν παίρνουν οἱ διαβάτες.
Νὰ τὸν ἀφήσω στὰ κλαριά, τὸν παίρνουν τ' ἀγριο-
[πούλια!....

Κι ἂν κλάψω, τὰ φαρμακερὰ τὰ δάκρυα ποῦ νὰ πέσουν ;
"Αν πέσουνε στὴ μαύρη γῆ, χορτάρι δὲ φυτρώνει,
ἂν πέσουνε στὸν ποταμό, ὁ ποταμὸς θὰ στύψῃ,
ἂν πέσουνε στὴ θάλασσα, πνίγονται τὰ καράβια
κι ἂν τὰ βαστάξῃ στὴν καρδιά, μὲ καῖν, μὲ φαρμακώνουν !
᾿Ανάθεμά σε, ξενιτιά μὲ τὰ φαρμάκια πῶχεις !»

Κ. Κρυστάλλης

Ἑρασία.

 ημερώνει αὐγή δροσάτη·
 μέ τὸ πρῶτο της πουλί
 λές καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
 στή φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
 μέ χαρούμενη καρδιά
 νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
 τρέξτετ' ὅλοι στήν δουλειά.

Πέρα ἐκείθενε οἱ φροντίδες
 ἄς πετάξουνε, καθῶς
 ξαφνισμένες νυχτερίδες
 ὁποῦ ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
 ἐν' ἀγκάθι στήν καρδιά·
 πέστε ἀζήλευτα εἶναι τοῦτος
 ἐργασίας κληρονομιά.

Σηκωθήτε ἢ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸ
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζη
μ' ἕναν ἰδρωτα συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέρφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφός, πού με τὸ νοῦ
κάμπους ἕμετρος ὀργώνει
γιὰ θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶ σχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτῆς
τὸ ἀνηρό του περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναί, τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νᾶναι οἱ μόνοι, πού τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Γεράσιμος Μαρκοῦς

Ὁ σκαφτιάς.

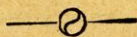
Βαριά κοιμᾶται ὁ γέρος, αὐτὸς ποὺ κάθε μέρα
ἐκίναε σ' ἄκοπη δουλειά
προτοῦ λαλήσουν τὰ πουλιά
στὸν ἥσυχο ἀέρα.

Βαριά κοιμᾶται σήμερα, κι ἡ δίκωπὴ του μνήσκει
ριγμένη ἀκόμα στὴν αὐλή,
ὄπου, σαστίζοντας, ἀργῆ
τ' ἀβέβαιο φῶς τὴ βρίσκει.
Τοῦ κάκου ἀποχαιρέτησαν τῆς χαραυγῆς τὸ χρῶμα
ὅλες τοῦ κήπου του οἱ φωλιές.
Μὴν ὀνειρεύεται ; Γιά ἰδές !
Γελάει τ' ἀχνό του στόμα.

Δὲ θὰ ξυπνήσει, ἀλίμονο ! γιὰ τὸ φτωχὸ ἀσπρομάλλη
πῶσκαψε κάμπους καὶ βουνά'
δυὸ πῆχες τόπο μοναχά
τώρα θὰ σκάψουν ἄλλοι.

Θααρεῖς ὅπου ἀναπαύοντας τὴ σκεβρωμένη ράχη
λαλήματ' ἄλλα καρτερεῖ,
νὰ χαιρετήσουν μίαν αὐγῆ,
ποῦ φῶς αἰώνιο θάχῃ.

Γ. Μακροβ.ϋ

Ὁ τρύγος.

Ὅταν ἀνθίζ᾽ ἡ ἀγράμπελη κι ἀπλώνει τὰ κλαδιά της
στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
κι ἀγέρα, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ὡς πέρα
γιομίζει ἀπὸ μοσχοβολιά μὲ τὸν ἀνασασμὸ της,
πυκνὸ πυκνὸ κι ὀλόμαυρο μελισσολόϊ πετιέται
μέσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά,¹ μέσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους
καὶ τ' ἄνθη της μοσκολογᾷ καὶ παίρνει τὸν ἀχνό τους·
ἔτσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια
σὲ κάμπους σὲ βουνά σκορποῦν, κι ὅπου εἶναι ἀμπέλια

[τρέχουν,

μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτά καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζει ὁ τρύγος.
Ἀναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια
λὲς κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λὲς κι ἀπὸ κάθε βάτο
ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόμης κορμὶ φυτρώνει.

Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτιὰ κι οἱ ράγες μεστωμένες,
μαῦρες καὶ κίτρινες, ἀνθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνατέλλει
σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.
Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκεῖνες
κι οἱ περογιές² ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
καὶ στὴν πυκνή τους χλωρασιά καὶ στὸ βαθύ τους ἴσκιο

1. κρινιά=βράχοι.

2. περογιές=κληματαριές.

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιὰ δροσίζουν, ἀνασαίνου,
τὴν ἀργατιὰ πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέση ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψη ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψη,
νά τα πού ἰσκιώσαν τὰ ριζά καὶ δροσερεύει ὁ κάμπος·
ὁ ἥλιος ὀλότελα καὶ τὰ βουιά σουρπῶσαν,
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερά καὶ πάνου βγῆκαν τ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν' ἡ ἀργατιὰ κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο·
κι ἐκεῖ ἀπὸ κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνου,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτᾷει θαμπὸ λυχνάρι.
Ἦστερα εἰς κάθε μιὰ φυτιὰ, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιὲς μὲς στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
Ὀλόγυρα ἀπὸ τίς φωτιὲς σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες,
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὅλους ἕνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ' ἕνα ἀπαλὸ τραγοῦδι
καὶ μ' ἕνα λάλημα γλυκὸ γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του,
ὥσπου τ' ἀστέρια τ' οὐρανῷ τὸ μεσονύχτι δείχνουν.
Καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορποῦν οἱ δουλευτάδες,
στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβήνονται οἱ φωτιὲς ἔρμες, ἀνάρια ἀνάρια
τὸ νυχτοπούλι τ' ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὥσπου νὰ σκάση ὁ Αὐγερινός, πού θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰ μποῦν, στὸ ζηλεμένο τρύγο.

Κ. Κρυστάλλης.

Τὸ κρυφὸ σχολειό.

Ἄπ' ἔξω μαυροφόρ' ἀπελπισιά
πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστὸ σκοτάδι,
καὶ μέσα στὴ θολόχτιστη ἐκκλησιά
στὴν ἐκκλησιά πού παίρνει κάθε βράδου
τὴν ὄψη τοῦ σχολειοῦ-
τὸ φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ
τρεμάμενο τὰ ὀνείρατα ἀναδεύει
καὶ γύρω τὰ σκλαβόπουλα μαζεύει.

Ἐκεῖ, καταδιωγμένη κατοικεῖ
τοῦ σκλάβου ἢ ἀλυσόδετη πατρίδα·
βραχνὰ ὁ πικρὰς, ὁ δάσκαλος, ἐκεῖ
θεριεύει τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα
μὲ λόγια μαγικά·

ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερο ἀγροικᾶ
τὸν πόνο τῆς σκλαβιάς τῆς· ἐκεῖ βλέπει
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει.

Κι ἀπ' τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά,
πού ἐβούβανε τὰ στόματα τῶν πλάνων
καὶ ρίχνει καὶ συντρίβει καὶ κυλᾶ
στὴν ἄβυσσο τοὺς θρόνους τῶν τυράννων,

κι ἀπὸ τῆ σιγαλιά,
ποῦ δένει στὸ λαιμὸ πνιγμοῦ θηλειά
κι ἀπ' τῶν προγόνων τ' ἄφθαρτα βιβλία
ποῦ δείχνουν τὰ πανάρχαια μεγαλεῖα,

ἓνας ψαλμὸς ἀκούγεται βαθὺς
σὲ μελωδίες ἑνὸς κόσμου ἄλλου,
κι ἀνατριχιάζει ἀκούοντας καθεὶς
προφητικὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου.

μὲ μιὰ φωνὴ βαριά :

Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη! Ἡ λευθεριά
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη.

Ἰ. Πολέμης.

Ὁ κλέφτης.

«Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνης νοικοκύρης,
γιὰ ν' ἀποχτήσης πρόβατα, ζευγάρια κι ἀγελάδες,
χωριά κι ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν».
— «Μάνα μου, γώ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάνω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νὰμαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι τῶν γερόντων.
Φέρε μου τὸ βαρὺ σπαθὶ καὶ τ' ἀλαφρὸ τουφέκι,
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπετάνων,
νὰ πάω νὰ βρῶ τὸ Μάνταλο, νὰ σμιζῶ τὸ Μπασντέκη,
ποὺ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανῖτες,
νὰ μπῶ μὲ δαύτους σύντροφος στὰ τούρκικα κεφάλια,
μὲ μιὰ σπαθιά νὰ κόφτω τρεῖς, μὲ τὸ τουφέκι πέντε
καὶ μὲ τὸ γιαταγάνι μου σαράντα καὶ πενήντα ».
Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται.
« Γειά σας, βουνά μὲ τοὺς γκρεμούς, λαγκάδια μὲ τίς
[πάχνες !] »
— « Καλῶς το τ' ἄξιο τὸ παιδὶ καὶ τ' ἄξιο παλικάρι ! »

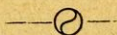
Δημοτικὸ.

Κλέφτικο.

Παιδιά, σὰν θέτε λεβεντιὰ καὶ κλέφτες νὰ γενῆτε,
ἐμένα νὰ ρωτήσετε νὰ σᾶς τὰ μολογήσω
τῆς κλεφτουριᾶς τὰ βάσανα καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ντέρτια.
Μαύρη ζωὴ ποὺ κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες !
Ποτέ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε,
ὀλημερίς στὸν πόλεμο, τὴ λύχτα καραούλι.
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στοὺς κλέφτες καπετάνιος·
Ζεστὸ ψωμί δὲν ἔφαγα, δὲν πλάγιασα σὲ στρῶμα,
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα,
τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στρῶμα,
καὶ τὸ καριοφιλάκι μου πάντα στὴν ἀγκαλιά μου.

Δημοτικό.

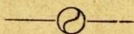
Ἡ καταδίκη τοῦ κλέφτη.

« Ἐχετε γειά, ψηλά βουνά κὶ κρυσταλλένιες βρύσες.
Χαράματα μὲ τὶς δροσιές, νύχτες μὲ τὸ φεγγάρι.
Καὶ σεῖς μαῦρα κλεφτόπουλα, ποῦ τὴν Τουρκιὰ ἐτρομά-
[ξετε.

Ἀρρώστεια δὲ μὲ πλάκωσε καὶ πηαίνω νὰ πεθάνω,
κι ἂν πάρῃ βόλι τὸ κορμί, πάλ' ἡ ψυχὴ ἀπομένει.
Μαῦρο πουλάκι νὰ γενῶ, μαῦρο χελιδονάκι,
νάρθῶ τὸ γλυκοχάραμα νὰ ἰδῶ ποῦ πολεμᾶτε.
Καὶ σὰ σκολάση ὁ πόλεμος καὶ βγῆ τ' ἀχνὸ φεγγάρι
πάλι θὲ νάρθω νὰ σταθῶ σ' ἓνα κυπαρισσάκι.
τὰ λίγα τὰ κλεφτόπουλα ποῦ βρῶ στὴ γῆ νὰ κλάψω,
μέσα στῆς νύχτας τὴν ἔρμιά, στὸν ὕπνο ποῦ κριμοῦνται,
ν' ἀκούσουν οἱ μανόδες τους νὰ τὰ μοιρολογήσουν ».
— «Γιὰ ἰδὲς τὴ θύρα τοῦ πασᾶ, καὶ πάψε τὸ τραγούδι».

— « Ἐχετε γειά ψηλά βουνά, τρεχούμενα ποτάμια.
Ἀδέρφια, νὰ μὲ θάψετε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα
ν' ἀκούω τ' ἀηδόνια πῶρχονται καὶ φέρνουν τὸν Ἀπρίλη
κι ὅταν ἀπ' τὴν Ἀγιά-Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
ἔβγουν τὰ μοσχολίβανα μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη,
λευκὸ πουλάκι θὰ γενῶ στὴν Πόλη νὰ πετάξω,
καὶ σὰν παράδεισου πουλὶ γλυκὰ θὰ κελαηδήσω ».
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε κι ἔπεσε σκοτωμένος.
Στὸν τόπο ποῦ τὸν ἔθαψαν ἐβγῆκε κυπαρίσσι
καὶ κάθε γλυκοχάραμα μὲ τοῦ Μαγιοῦ τὶς αὔρες,
ἔρμο πουλάκι κάθεται στὸ ἔρμο κυπαρίσσι
κοιτάζει τὴν ἀνατολή. κοιτάει κατὰ τὴν Πόλη,
καὶ λέει τραγούδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.

Ἰούλιος Τυπάλδος.

Ὁ σκλάβος.

Ἐρχόμαστ' ἀπ' Ἀνατολή σὲ μιὰ χρυσὴ γολέτα·
πέντε πασάδες εἶχαμε π' ὄμορφα τραγουδοῦσαν
κι εἶχαμε σκλάβους ὄμορφους στὰ σίδερά δεμένους,
στὰ σίδερα, στὶς ἄλυσες καὶ στὶς βαριές καδένες.
Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε ἀπ' τῆς καρδιάς τὰ φύλλα,
δίνει ἄλλον ἓνα στεναγμὸ κι ἐστάθηκ' ἡ γολέτα.
Κι ὁ μπέης τὸ κατάλαβε καὶ ἐφώναξε ἀπ' τὴ πρύμη:
« Ἄν εἶν' ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου ἀνάθεμά τους ὅλους
κι ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου νὰ τὸν ἐλευτερώσω.
Σκλάβε πεινᾶς, σκλάβε διψᾶς, σκλάβε μου ροῦχα θέλεις;»
— «Μήτε πεινᾶ, μήτε διψᾶ, μήτε καὶ ροῦχα θέλω,
θυμήθηκα τὴ μάνα μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
ποῦμουνα δυὸ ἡμερῶν γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλά-
[βος].
— «Τραγούδησέ μου σκλάβε μου, γιὰ νὰ σὲ λευτερώσω».
— «Πόσες φορές τραγούδησα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα!
Μ' ἂν εἶναι γιὰ τὴ λευτεριά νὰ ματατραγουδήσω.
Φέρτε μου τὸ λαγοῦτο μου μὲ τ' ἄσημένια τέλια
νὰ τραγουδήσω καὶ νὰ πῶ γιὰ τῆς σκλαβιάς τὰ πάθη:
Δώδεκα χρόνους ἕκαμα στὶς Μπαρμπαριᾶς τὸν ἄμμο
κι ἐννιά καρυές ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
κι ἀπ' τίς ἐννιά καρπὸ φαγα κι ἐλευτεριά δὲν εἶδα!
Ἄν ἔχης μάνα καὶ παιδιά, πασά, λευτέρωσέ μας!»

Δημοτικό.

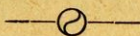
Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι.

Ἐγέρασα μωρὲς παιδιὰ. Πενῆντα χρόνια κλέφτης
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τῶρ' ἀποσταμένος
θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστέρεςψ' ἡ καρδιά μου.
Βρύση τὸ αἶμα τῶχουσα, σταλαγματιὰ δὲ μένει.
Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο
νᾶναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νᾶναι ἀνθούς γεμάτω,
καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.
Ποιὸς ξέρει ἀπὸ τὸ μνήμα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ.
Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιό του ἀποκάτω
θᾶρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε,
νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλιχαριά μου.
Κι ἂν κυπαρίσσι ὁμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θᾶρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν
νὰ πλένουν τίς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρνᾶνε.
Ἐφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀντρεία μου,
ἦρθε καὶ μένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτ' ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχὴ μου.

Κι ἐν' ἀπὸ σᾶς, τὸ νιώτερο, ἄς ἀνεβῆ στὴ ράχη,
ἄς πάρῃ τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξιό μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξῃ τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξῃ:
«Ὁ γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ γέρο-Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὲ νὰ βογγήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειὰ κι οἱ βρύσες θὰ θολώσουν

καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὁποῦ περνᾷ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῇ, θα ρίξῃ τὰ φτερά του
γιὰ νὰ μὴν πάρῃ τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρῃ
καὶ τὴνὲ μάθῃ ὁ "Ολυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια του, καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.
Τρέχα παιδί μου γρήγορα, τρέχα ψηλά στὴ ράχη
καὶ ρίξε τὸ τουφεκί μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.
"Ἐτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νᾶτανε ζαρκάδι
ψηλά στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει:
«Ὁ Γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο-Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ π' ἀντιβοοῦσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει,
στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξιό τὸ καριοφίλι
βροντᾷ, μουγγρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
σεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.
"Ἀκουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοή μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνο.
Τ' ἀχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια
"Ὁ γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο-Δῆμος πάει.
Τ' ἀντρειωμένου ἢ ψυχῆ: τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη
μὲ τὴ βοή τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφ' ἀπανιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηθοῦνται, πᾶνε..

Ἀρ. Βαλαωρίτης.

Ὁ Ὀλυμπος
κι ὁ Κίσαβος.

Ὀλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ
[βουνὰ μαλώνουν.

Γυρίζει ὁ γερο-Ὀλυμπος καὶ λέει τοῦ Κισάβου :

«Μὴ μὲ μαλώνεις, Κίσαβε, κονιαροπατημένε !
Ἐγὼ εἶμαι ὁ γέρο Ὀλυμπος ὁ κοσμοξακουσμένος !
Ἐχω σαράντα δυὸ κορφές κι ἐξῆντα δυὸ βρυσούλες,
κάθε κορφὴ καὶ φλάμπυρο, κάθε κλαρὶ καὶ κλέφτης
καὶ στήν ψηλὴ μου τὴν κορφὴ αἰτὸς εἶν' καθισμένος
καὶ μὲ τὰ νύχια του κρατεῖ κεφάλι ἀντρειωμένου.
«Κεφάλι μου τί ἔκαμες κι εἶσαι κριματισμένο ;»
—«Φάγε, πουλί, τὰ νιάτα μου, φάγε καὶ τὴν ἀντρεία μου
νὰ κάνης πῆχη τὸ φτερὸ καὶ σπιθαμὴ τὸ νύχι :
στὸ Λοῦρο, στὸ Ξηρόμερο ἀρματωλὸς ἐστάθη,
στὰ Χάσια καὶ στὸν Ὀλυμπο δώδεκα χρόνους κλέφτης.
Ἐξῆντα ἀγάδες σκότωσα κι ἔκαψα τὰ χωριά τους,
κι ὄσους στὸν τόπο ἄφησα καὶ Τούρκους κι Ἀρβανῆτες
εἶναι πολλοί, πουλάκι μου, καὶ μετρημὸ δὲν ἔχουν.
Τώρα ἦρθε κι ἡ ἀράδα μου στὸν πόλεμο νὰ πέσω ».

ημοτ κό..

Ὁ ἐτοιμοθάνατος Σουλιώτης.

Στὴν ξενιτιὰ πεθαίνω,
πατρίδα μου ἀκριβή,
θ' ἀφήσω τὸ κορμί,
σὲ χῶμα ξένο.

Τοῦ κάκου αὐγὴ καὶ βράδυ
ποθοῦσα νὰ σέ ἰδῶ.
Χριστέ, μὲ τί καημὸ
θὰ πάω στὸν Ἄδη !

Δεῖξε μου κἂν τὴν ἔρμη
τῆ γῆ δοξασμένη
μὲ ἀπάτη σπλαχνική,
βαριά μου θέρμη !

Ξανοίγοντας τὰ μαῦρα
τοῦ τόπου μου βουνά,
θὰ μοῦ φανῆ δροσιὰ
τοῦ χάρου ἢ λαύρα.

Θὰ λέω πῶς εἶναι τότες
ποὺ πάλευαν συχνά
μὲ ἀμέτρητη Τουρκιά
λίγοι Σουλιῶτες.

Τὰ παλικάρια ἐκεῖνα
θὰ ξαναπλάσῃ ὁ νοῦς
ποὺ νίκησαν ἐχθροὺς,
δίψα, καὶ πεῖνα.

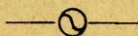
Θεὲ νὰ τὰ ἰδῶ στὴ μάχη
στὸν κίντυνο ἐμπρός
ἀκλόνητα, καθῶς
τοῦ τόπου οἱ βράχοι.

Πῶς οἱ βουνίσιοι θόλοι
βγάνουν πολέμου ἄχό,
πῶς μὲ βρῆκε θὰ πῶ
Τούρκικο βόλι.

Στὸ λαβωμένο στῆθος
χρίλη θ' ἀκούω θερμὰ
καὶ ξέπλεγα μαλλιά
καὶ δάκρυα πλήθος.

Τοῦ κάκου ! Ἑρμιά, σκοτάδι
ἔχω στὰ μάτια ἐγώ.
Χριστέ, μὲ τί καημὸ
θὰ πάω στὸν Ἄδη !

Γ. Μαρκοράς.

Δὲ φαίνεται ὁ καλόγερος ἄλλοι μόνος του στ' ἅγιο Βῆμα
προσεύχετο κι ἐτοίμαζε τὴ μυστικὴ θυσία.

Σφιχτὰ σφιχτὰ στὰ χέρια του ἐβάστα τὰ ποτήρι
καὶ μύρια λόγια ἀπόκρυφα ἔλεγε τοῦ Θεοῦ του.

Τὰ μάτια κατακόκκινα ἀπ' τὶς πολλὲς ἀγρύπνιες
ἐκοίταζαν ἀκίνητα τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα.

Τὴ θάλασσα ποὺ κύματα ἔχει χρυσὲς ἐλπίδες....

Σιγᾶτε, βρόντοι τουφεκιῶν, πᾶψτε, φωνὲς πολέμου,
κι ὁ Σαμουὴλ τὴν ὕστερη τὴν Κοινωνιὰ θὰ πάρη.

Κι ἐκεῖ ποὺ κοίταζ' ὁ παπᾶς τὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ του,
ἐλύλισ' ἀπ' τὰ μάτια τὸ στοῦ ποτηριοῦ τὰ σπλάχνα
σὰν τὴ βρυσούλα διάφανο κρυφὰ κρυφὰ ἓνα δάκρυ.

«Θεὲ μου καὶ πατέρα μου, θαμμένος ἐδῶ μέσα

ἐδίψασα. Χωρὶς νερὸ ἢ θεία κοινωνιὰ σου

θὰ ἔμεινεν' ἀτελείωτη.... Δέξε, γλυκέ μου Πλάστη,

αὐτὸ τὸ μαῦρο δάκρυ μου, μὴν τὸ καταφρονέσης,
ἀμόλυντο καὶ καθαρὸ, βγαίν' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια·

δέξου το, Πλάστη, δέξου το, ἄλλο νερὸ δὲν ἔχω ».

Ἦτανε ἥλιος κι ἔλαμψε τὸ ἱερὸ τὸ σκεῦος.

Τὸ αἷμα ἐζεστάθηκε, ἄχτισε, ζωντανεύει,

ἀναγαλλιᾶζει ὁ Σαμουὴλ ποὺ εἶδε τὴ θεία Χάρη

καὶ τρέμοντας ἀγκάλιασε τὸ Θεϊκὸ Ποτήρι

καὶ τῶσφιξε στὰ χεῖλη του κι ἄκουσε ποὺ χτυποῦσε

σὰ νάτανε λαχταριστὴ καρδιά, ζωὴ γιομάτη.

Ἐνοίγ' ἡ Πύλη τοῦ ἱεροῦ, σκύφτουν τὰ παλικάρια,

τ' ἀντρειωμένα μέτωπα τὸ μάρμαρο χτυπᾶνε,

καὶ καρτεροῦν ἀκίνητα τοῦ γέροντα τὰ λόγια.

Ἐπρόβαλε ὁ καλόγερος. Τὸ πρόσωπό του φέγγει,

σὰ χιονισμένη κερυφὴ στοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Στὰ λαβωμένα χέρια του βαστοῦς' ἓνα βαρέλι
πῶκλειε μέσα θάνατο, φωτιά κι ἀπελπισία.
'Εκεῖνο μόνο τῶμεινε, ἐκεῖνο μόνο φτάνει.
'Εμπρὸς στὴν Πύλη τοῦ ἱεροῦ μονάχος του τὸ στένει
καὶ τρεῖς φορές τὸ βλόγησε καὶ τρεῖς φορές τοφχιέται.
Σὰ νᾶταν ἄγια Τράπεζα, σὰν νᾶταν ἄρτοφόρι
ἐπίθωσ' ὁ καλόγερος ἀπάνω τὸ ποτήρι
καὶ σιωπηλὸς κι ἀτάραχος ἀναψε θειαφοκέρι.
Τὰ γόνατά του ἐχτύπησαν ὀρμητικὰ τὴν πλάκα,
ἐσήκωσε τὸ χέρι του, τὸ πρόσωπό του ἀνάφτει
κι οἱ πέντε τὸν ἐκοίταζαν βουβοὶ μέσα στὰ μάτια.
Σταλαματιὰ σταλαματιὰ τὰ δάκρυά του πέφτουν
κι ἡ πλάκα πού τὰ δέχεται ραγίζεται καὶ τρίζει.
Παράπονο τοὺς ἔπιασε, ὄχι θανάτου φόβος
καὶ κλαίοντας ὁ Σαμουήλ εἰς τῶνα του τὸ χέρι
τὸ ἱερὸ ποτήρι του καὶ στ' ἄλλο τὴ λαβίδα
ἀρχίνησε τὴν Κοινωνιὰ τοῦ Πλάστη νὰ μοιράζη.
'Ο πρῶτος ἐμετάλαβε, μεταλαβαίνει κι ἄλλος,
τὴν ἔδωσε στὸν τρίτονε, κι ὁ τέταρτος τὴν παίρνει
καὶ φτάνει ὡς τὸν ὕστερο καὶ τοῦ τήνε προσφέρει.
Κι ἐκεῖ πού ἔψαλλ' ὁ παπὰς μὲ τὴ γλυκιὰ φωνή του,
«Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ
σήμερον Υἱὲ Θεοῦ».....
φωνές ἀκούονται, χτυπιές, ἀλαλαγμός, ἀντάρα.
Πλακώσανε οἱ ἄπιστοι, Καλόγερε, τί κάνεις ;.....
'Εσήκωσε τὰ μάτια του ὁ Σαμουήλ στὸν κρότο
καὶ στάζει ἀπ' τὴ λαβίδα του ἀπάνω στὸ βαρέλι
μιὰ φλογερὴ σταλαματιὰ ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ αἶμα.....
'Αστροπελέκια ἐπέσανε, βροντάει ὁ κόσμος ὅλος,
λάμπει στὰ νέφη ἡ ἐκκλησιά, λάμπει τὸ μαῦρο Κούγκι.

Τί φοβερή κεροδοσιὰ πῶλαβε στὴ θανή του
τὸ Σούλι τὸ κακότυχο, καὶ τί καπνὸ λιβάνι.....

Ἄνέβαινε στὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ παπᾶ τὸ ράσο
κι ἀπλώθηκε κι ἀπλώθηκε σὰν τρομερὴ μαυρίλα
σὰ σύγνεφο κατάμαυρο καὶ θόλωσε τὸν ἥλιο.
Κι ἐνῶ τ' ἀνέβαζε ὁ καπνὸς κι ἐνῶ τὸ συνεπαίρνει,
τὸ ράσο πάντα ἀρμένιζε καὶ διάβαινε σὰ χάρος,
κι ἐκεῖθεν ὅπου διάβηκε ὁ φλογερός του ἴσκιος
σὰ νᾶταν μυστικιὰ φωτιὰ ἐρρόδισε τὸ λόγγο,
καὶ μὲς στὶς πρῶτες ἀστραπὲς καὶ μὲς στὰ πρωτοβρόχια
χλωρὸ χορτάρι φύτρωσε, δάφνες, ἐλιές, μυρτοῦλες,
ἐλπίδες, νῆκες καὶ σφαγές, χαρὲς κι ἐλευθερία.

Ἄρ. Βαλαωρίτης.

Τῶν Κολοκοτρωναίων.

Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια
λάμπουν καὶ τάλαιφρά σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων,
πῶχουν τ' ἀσήμια τὰ πολλά, τὶς ἀσημένιες πάλες,
τὶς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιά, τὶς ἔξι τὰ τσαπράζια,
ὅπου δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν.

Καβάλα τρῶνε τὸ ψωμί, καβάλα πολεμᾶνε,
καβάλα πᾶν στὴν ἐκκλησιά, καβάλα προσκυνᾶνε,
καβάλα παίρν' ἀντίδωρο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.

Φλωριά ρίχνουν στὴ Παναγιά, φλωριά ρίχνουν στοὺς
καὶ στὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τὶς ἀσημένιες πάλες.
[ἄγιους

«Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια».

Κι ὁ Θεοδωράκης μίλησε, κι ὁ Θεοδωράκης λέει :

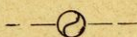
«Τοῦτ' οἱ χαρὲς ποὺ κάνουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν.

Ἐποφεί εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὴν ὕπνοφантаσιά μου,
θολὸ ποτάμι πέρανα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα.

Ἐλάτε νὰ σκορπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.

Σύρε, Γιῶργο μ' στὸν τόπο σου, Νικήτα στὸ Λεοντάρι,
ἐγὼ πάω στὴν Καρύταινα, πάω στοὺς ἐδικούς μου,
ν' ἀφήσω τὴ διαθήκη μου καὶ τὶς παραγγελιές μου,
τὶ θὰ περάσω θάλασσα, στὴ Ζάκυθο νὰ πάω».

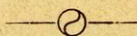
Δημοτικό.

Τοῦ πολέμου τοῦ 21.

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λέν τ' ἀηδόνια
κρυφὰ τὸ λέει ὁ Γούμενος ἀπὸ τὴν ἅγια Λαύρα :
« Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε,
δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς κι ὁ φετεινὸς χειμῶνας·
μᾶς ἤρθε ἡ ἀνοιξη πικρὴ, τὸ καλοκαίρι μαῦρο,
γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους.
νὰ διώξουμ' ὅλη τὴν Τουρκιὰ ἢ νὰ χαθοῦμε οὔλοι.

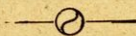
Δημοτικό.

Τοῦ σπαθιοῦ.

Ὁ πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια.
Ἄλλοι παινᾶνε τὸν πασὰ καὶ ἄλλοι τὸ Βεζύρη,
μὰ γὼ παινᾶω τὸ σπαθὶ τὸ Τουρκοματωμένο,
τῶχει καμάρι ἢ λεβεντιά, κι ὁ κλέφτης περηφάνεια.

Δημοτικό.

Ὁ Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία.

Ποῖδς εἶν' ἐκεῖνος ὁ παπᾶς ποῦ μ' ὄψη ἀναμμένη
σάν φῶς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιᾶς τὸ ἱερὸ προβαίνει;
Σκύψε Τουρκιά, στοῦ Γερμανοῦ τὸ λάβαρο' ἀστράφτει
σταυρὸς στὰ μαῦρα στήθια του, τὸ μάτι του ἀνάφτει,
καὶ μέσα σ' ἄρματα, κεριά κι ὀλόχρυσά τσαπράζια
ἄσπρη σάν κύκνου φτερωσιά, σάν οὐρανὸ γαλάζια
σημαία ἀνυψώνει

καὶ ἀνοιγμένη στὰ φιλιὰ τῆς αὔρας τὴν ἀπλώνει,
Ἡ ἐκκλησιά τὴν ἔκρυβε στὸν κόρφο τόσα χρόνια,
ὥσπου ν' ἀλλάξουν οἱ καιροὶ κι ἔρθουν τὰ χελιδόνια.

Ὁ ἥλιος σκύβει καὶ φιλεῖ τὸν ἀργυρὸ σταυρὸ τῆς,
ὁ οὐρανὸς ἀπάνω τῆς σκορπᾷ μαργαριτάρια,
ἡ Παναγιὰ χαμογελᾷ στὸν ἀνθηρὸ βωμὸ τῆς,
κι ἐμπρὸς τῆς γονατίζουνε χιλιάδες παλιάρια.

"Ἄχ ! τί στιγμὴ χαρούμενη, τί ὥρα, τί ἡμέρα!
Δάκρυα χαρᾶς στὰ μάρμαρα τῆς Λαύρας ψιχαλίζουν,
σμίγουν φιλιὰ καὶ στεναγμοὶ ἀγάπης στὸν ἀέρα,
καὶ : καλῶς ἦλθες, κράζουνε τὰ ἔρημα παιδιὰ σου,
καλῶς μᾶς ἦρθες, μάννα μας, γλυκιὰ γαλανομάτα.

Ἄχ. Παράσχος.

Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου.

Τρία πουλάκια κάθουνταν ψηλά στὴ Χαλκομάτα,
τῶνα τηράει τὴ Λειβαδιά καὶ τ' ἄλλο τὸ Ζητούνι,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογᾷ καὶ λέει :

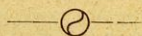
Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν κάλιακούδα,
μὴν ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης;
Οὐδ' ὁ Καλύβας ἔρχεται οὐδ' ὁ Λεβεντογιάννης,
Ὅμῆρ Βριώνης πλάκωσε μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες.

Ὁ Διάκος σὰν τ' ἀγρίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη
ψηλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει:
« Τὸ στράτεμά μου σύναξε, μάσε τὰ παλικάρια,
δὸς τους μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τίς φουχτες
γρήγορα καὶ νὰ πιάσουμε κάτω στὴν Ἀλαμάνια,
ποῦναι ταμπούρια δυνατὰ κι ὄμορφα μετερίζια».

Παίρνουνε τ' ἀλαφριά σπαθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια
στὴν Ἀλαμάνια φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
« Καρδιά, παιδιὰ μου, φώναξε, παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε,
σταθῆτε ἀντρεῖα, σὰν Ἕλληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε!»
Ἐκεῖνοι φοβηθήκανε καὶ σκόρπισαν στοὺς λόγκους.
Ἔμειν' ὁ Διάκος στὴ φωτιά μὲ δεκοχτῶ λεβέντες.

Τρεῖς ὥρες ἐπολέμαγε μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες.
σπίστηκε τὸ τουφέκι του καὶ γίνηκε κομμάτια·
σέρνει καὶ τὸ λαφριὸ σπαθί καὶ στὴ φωτιά χουμάει.
Ἐκοψε Τούρκους ἀπειρους κι ἑφτὰ μπουλουκμπασῆδες
καὶ τὸ σπαθί του κόπηκε ἀπὸ τὴ φούχτα
κι ἔπεσ' ὁ Διάκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχτρῶν τὰ χέρια

Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπὸ μπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
κι Ὁμὲρ Βριώνης μυστικὰ στὸ δρόμο τὸν ἐρώτα:
«Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξεις,
νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης;»
Κι ἐκεῖνος τοῦ ἀποκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸ τοῦ λέει:
« Πᾶτε καὶ σεῖς κι ἡ πίστη σας, μουρτάτες νὰ χαθῆτε!
Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θεὸ νὰ πεθάνω.
Ἄν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
μόνον ἑπτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίστε,
ὅσο νὰ φτάσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς κι ὁ Καπετὰν Νικήτας».
Σὰν τ' ἄλουσε ὁ Χαλήλ μπειης ἀφρίζει καὶ φωνάζει :
« Χίλια πουργιὰ σᾶς δίνω ἐγὼ κι ἀκόμα πεντακόσια,
τὸ Διάκο νὰ χαλάσετε τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη,
γιατὶ θὰ σβῆσῃ τὴν Τουρκιὰ κι ὅλο μας τὸ Ντοβλέτι!»
Τὸ Διάκο τότε παίρνουνε καὶ στὸ σουβλι τὸν βάζουν.
Ὁλόρθο τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε,
τὴν πίστη τους τοὺς ἔβριζε, τοὺς ἔλεγες μουρτάτες.
« Σκυλιά, κι ἂν μὲ σουβλίσετε, ἕνας γραικὸς ἐχάθη·
ἄς εἶν' καλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς κι ὁ Καπετὰν Νικήτας,
αὐτοὶ θὰ φᾶνε τὴν Τουρκιὰ θὰ κάψουν τὸ Ντοβλέτι!
Δημοτικὸ.

Ἡ δόξα τῶν Ψαρῶν.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη,
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενομένο ἀπὸ λίγα χορτόρια
ποὺ εἶχαν μεινὲι στὴν ἔρημη γῆ.

Δ. Σολωμός.

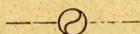
Λιποτάχτης.

Ἕνας μονάχα ἐλιποτάχτησε·
πέταξε κάπου τὸ τουφέκι,
στῆς νύχτας τὸ σκοτάδι μπλέκει,
τρέμει ὅπως ἔτρεμε στὸν ἄνεμο,
πρὶν σβήση ἢ λάμψη τοῦ κериοῦ...
Παίρνει τὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ.

«Ποιὸς κρούει τὴ θύρα;»
— «Ἄνοιξε, μάνα μου,
δὲν εἶναι κλέφτης, μήτε ξένος·
ὁ γιός σου κρούει καταδιωγμένος,
ἄνοιξε, μάνα μου. Μ' ἐβράχνιασεν
ὁ τρόμος, μ' ἐπνιξε ὁ ἰδρώς,
μ' ἔβαλ' ὁ θάνατος ἐμπρός.»

— «Ἐμένα ὁ γιός μου εἶναι στὸν πόλεμο·
νά το τὸ ξέστρωτο κρεβάτι·
τὴ θύρα ἐλάθεψες διαβάτη.
Ἐμένα ὁ γιός μου εἶναι στὸν πόλεμο,
κι ἴσως ποτὲ δὲ θά τὸν δῶ.
Δὲν εἶσαι σύ, φύγε ἀπ' ἐδῶ.»

Ἰ. Πολέμης

Ἡ σημαία.

Πάντα κι ὅπου σ' ἀντικρύσω
καὶ τὰ χέρια μου χτυπῶ
σὰν ἀγία σὲ λατρεύω,
σὰ μητέρα σ' ἀγαπῶ.

Δόξα ἀθάνατη στολίζει
κάθε θεία σου πτυχή
καὶ μαζί σου φτερουγίζει
τῆς Πατρίδας ἡ ψυχή.

Ὅταν ξάφνου σὲ χαϊδεύη
τ' ἀγεράκι τ' ἀλαφρό,
μοιάζεις κῦμα πὺ σαλεύει
μὲ χιονόλευκον ἀφρό.

Κι ὁ σταυρὸς πὺ λαμπυρίζει
στὴν ψηλὴ σου κορυφή
εἶν' ὁ φάρος πὺ φωτίζει
μιὰ ἐλπίδα μας κρυφή.

Σὲ θωρῶ κι ἀναθαρρεύω
μὲ λαχτάρια σταματῶ
καὶ περήφανα δακρῶζω,
ταπεινὰ σὲ χαιρετῶ.

Κι ἀπ' τὰ στήθη μου ἀνεβαίνει
μιὰ χαρούμενη φωνή :
«Νᾶσαι πάντα δοξασμένη,
ὦ σημαία γαλανή !»

§1. Πολέμης.

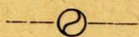
Δέν είναι ἐδῶ ἡ πατρίδα μας.

Δέν εἶναι ἐδῶ ἡ Πατρίδα μας,
μὰ φτάνει πέρα ὡς πέρα,
πού κλαῖν' οἱ σκλάβοι ἀδερφοὶ
στὸ σκλαβωμένο ἀγέρα.

Δέν εἶναι ἐδῶ ἡ Πατρίδα μας,
φτάνει μακριὰ καὶ γύρα,
ὡς τῆ μεγάλη ἐκκλησιά
μὲ τὴν κλεισμένη θύρα.

Δέν εἶναι ἐδῶ ἡ Πατρίδα μας,
μὰ φτάνει πέρα ὡς πέρα,
πού τὸ σπαθὶ μας κι ὁ σταυρὸς
θὰ φτάσουνε μιὰ μέρα!

Κ. Μάνος.

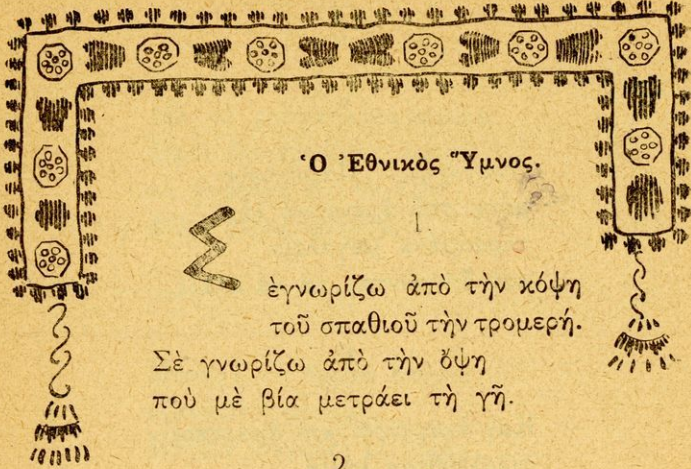

Πατρίδα.

Πάλι ξυπνάει τῆς ἀνοιξης τ' ἀγέρι
στήν Πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα·
σὰ νύφη ἢ γῆ πῶχει ἄμετρα ἄνθη προῖκα
λάμπει, ἐνῶ σβιέται τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.
Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μὲ ταίρι,
ἐδῶ βουτίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα,
τῆ φύση στήν καλή της ὥρα ἐβρῆκα
λαχταρίζει ἢ ζωὴ σ' ὅλα τὰ μέρη.
Κάθε μοσκοβολιὰ καὶ κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάηδημα ξυπνάει
πόθο στὰ φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα
νά σοῦ ξαναφιλήσω τ' ἅγιο χῶμα,
νά ξαναἰδῶ καὶ τὸ δικό σου Μάη,
ὄμορφή μου, καλή, γλυκιὰ Πατρίδα.

Λ. Μαβίλης.

Ὁ Ἐθνικός Ὕμνος.

Σ
ἐγνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

2.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀντρειωμένη
χαῖρε, ᾧ χαῖρε, ἐλευθεριά !

3.

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένη ἔντροπαλή,
κι ἓνα στόμα ἑκαρτεροῦσες :
Ἔλα πάλι, νὰ σοῦ εἰπῆ.

4.

Ἄργειε νάρθη ἐκείνη ἢ μέρα
καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά
γιατὶ τᾶσκιαζε ἢ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἢ σκλαβιά.

5.

Δυστυχής ! Παρηγορίαν
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

6.

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἔχτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

7.

Κι ἔλεες : πότε, ἂ πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τσ' ἐρμιές ;
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

8.

Τότε σήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάϊματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα
πλῆθος αἷμα Ἑλληνικό.

9.

Μὲ τὰ ροῦχα αἵματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφὰ
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

10.

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἔξανάρθεις μοναχὴ,
δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες
ἐὰν ἡ χρεῖα τις κουρταλῆ¹.

11.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια·
ἄλλ' ἀνάσαση γαμιά,
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φριχτά.

12.

Ἄλλοι, οἰμέ, στὴ συμφορὰ σου
ὅπου ἐχαίροντο πολὺ :
Σύρε νάβρης τὰ παιδιὰ σου,
σύρε, ἔλεγαν οἱ σκληροί.

1. κουρταλῆ=χτυπᾶ.

13.

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
ποῦ τῆ Δόξα σου ἐνθυμεῖ.

14.

Ταπεινότητα σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλή,
σὰ φτωχοῦ ποῦ θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

15.

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ ὄρμη,
ποῦ ἀχατάπαυτα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή.

16.

Ἄπ' τὰ κόκκιλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀντρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, ἐλευθεριά.

Δ. Σολωμός.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	‘Η μάνα. ‘Α. Καρακβίτσα	Σελ	3
+ 2.	‘Ο καπεταν—‘Αντρεας. Ν. ‘Ελατου	»	9
+ 3.	Μη χάνης τὰ λόγια σου. Ν. ‘Ελατου	»	14
4.	Τὸ δωρητήριο. Δ. Καμπούρογλου	»	19
+ 5.	‘Ενοχη συνείδηση. Ν. ‘Ελατου	»	22
+ 6.	‘Ο θρίαμβος τῆς καλοσύνης. Ν. ‘Ελατου	»	29
+ 7.	Οἱ δυὸ νοικοκυρές. Ν. ‘Ελατου	»	32
+ 8.	‘Ο Ζαφεϊρης ὁ Θέμελης. Ν. ‘Ελατου	»	40
9.	‘Ο Σαρῆς. Σ. Καμπούρογλου	»	52
10.	‘Η Σουλιωτοπούλα. Γ. Βλαχογιάννη	»	57
11.	Σουλιώτης καὶ Σουλιώτισσα	»	59
12.	‘Ο Γεροσουλιώτης Γ. Βλαχογιάννη	»	62
13.	Τὸ Κλεφτόπουλο. Γ. Βλαχογιάννη	»	65
14.	‘Ο τελευταῖος σύντροφος τοῦ ‘Αντρούτσου. Ζ. Παπαντωνίου	»	69
15.	‘Η θυσία. ‘Α. Καρακβίτσα	»	71
16.	Τὸ νερὸ τῶν διψασμένων. ‘Αντ. Τραυλαντώνη	»	89
17.	‘Ο ἀνεμόμυλος τοῦ Μεσολογγίου. Κ. Παλαμᾶ	»	93
18.	‘Η ἔξοδος. Γ. Βλαχογιάννη	»	102
19.	Μεγαλόκαρδος	»	105
20.	‘Ο Μιαούλης ἀτρόμητος σ’ ὄλα.	»	106
21.	‘Ο θάνατος τοῦ Παύλου Μελά. ‘Ι. Δραγούμη	»	108
+ 22.	‘Η ἀρχόντισσα. Ν. ‘Ελατου	»	113
+ 23.	‘Η μικρὴ πατρίδα. ‘Ι. Δραγούμη	»	136
+ 24.	‘Οχι λόγια. Ν. ‘Ελατου	»	148
+ 25.	‘Ο τύραννος. Ν. ‘Ελατου	»	154
+ 26.	Τὸ Μεσολογγίτικο αὐγοτάραχο. Ν. ‘Ελατου	»	163
+ 27.	Τὸ ψάρεμα τῆς ρέγκας. Ν. ‘Ελατου	»	169

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

	Σελ.
1. Στὰ εἰκονίσματα. Γ. Στρατήγη	» 174
2. Ἡ νύχτα τῶν Χριστουγέννων. Κ. Παλαμᾶ	» 176
3. Ἡ χῆνα ἢ πουπουλόφτερη. Γ. Δροσίνη	» 179
4. Ὁ γλᾶρος. Ν. Δαμιανοῦ	» 180
5. Ξενιτεμένο μου πουλί. Δημοτικό	» 182
6. Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου. Δημοτικό.	» 183
7. Τραγοῦδι τῆς ξενιτιάς. Κ. Κρυστάλλη	» 185
8. Ἔργασία. Γ. Μαρκορᾶ	» 187
9. Ὁ σκαφιτιάς. Γ. Μαρκορᾶ	» 189
10. Ὁ τρύγος. Κ. Κρυστάλλη	» 190
11. Τὸ κρυφὸ σχολεῖο. Ἰ. Πολέμη	» 192
12. Ὁ κλέφτης. Δημοτικό	» 194
13. Κλέφτικο. Δημοτικό	» 195
14. Ἡ καταδικη τοῦ κλέφτη. Ἰ. Τυπάλδου	» 196
15. Ὁ σκλάβος. Δημοτικό	» 197
16. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφύλι. Ἀ. Βαλαωρίτη	» 198
17. Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσαβος. Δημοτικό	» 200
18. Ὁ ἐτοιμοθάνατος Σουλιώτης Γ. Μαρκορᾶ	» 201
19. Τὸ ἄλογο. Ἀ. Βαλαωρίτη	» 203
20. Ὁ Σαμουήλ. Ἀ. Βαλαωρίτη	» 204
21. Τῶν Κολοκοτρωναίων. Δημοτικό	» 208
22. Τοῦ πολέμου τοῦ 21. Δημοτικό	» 209
23. Τοῦ σπαθιοῦ. Δημοτικό	» 206
24. Ὁ Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία. Ἀχ. Παράσχου..	» 210
25. Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου. Δημοτικό	» 211
26. Ἡ δόξα τῶν Ψαράν. Δ. Σολωμοῦ	» 212
27. Ὁ λιποτάχτης. Ἰ. Πολέμη	» 213
28. Ἡ σημαία. Ἰ. Πολέμη	» 214
29. Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ πατρίδα μας. Κ. Μάνου	» 215
30. Πατρίδα. Λ. Μαβίλη	» 216
31. Ὁ Ἐθνικός Ὕμνος. Δ. Σολωμοῦ	» 217

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Δ. & Π. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ - ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ & ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΔΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1927—1928 καὶ ἐξῆς.

1. ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ ΤΕΥΧΟΣ Α' Ἀνδρεάδου Δ.
2. ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ » Α' Ζήση—Δαμασκηνοῦ
3. ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ » Α' Ὁ Ἥλιος (τοῦ Κράτους)
4. ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ » Β' Ἐπ. Παπαμιχαήλ
5. ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ » Β' Δ. Ἀνδρεάδου (Ποιλιὰ καὶ Παιδιὰ)
6. Η ΑΥΓΗ Ἀναγνωστικὸ Β' τάξ. Παπαμιχαήλ—Βουτυρᾶ
7. ΟΙ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΤΟΥ ΣΠΗΤΙΟΥ Β' τάξ. Ἀνδρεάδου Δ.
8. ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ Ἀναγνωστικὸ Β' τάξ. Κλεάνθους—Παπαμιχαίου
9. Ο ΗΛΙΟΣ » Γ' Παπαμιχαήλ—Βουτυρᾶ
10. Ο ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΣΠΗΤΙΟΥ Γ' τάξ. Παπαμιχαίου Μ.
11. ΟΔΥΣΣΕΙΑ Ἀναγνωστικὸ Γ' τάξ. Δημοσθ. Ἀνδρεάδου
12. Η ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΑΣ » Δ' » Καρκαβίτσα—Παπαμιχαήλ
13. Ο ΦΑΡΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ Δ' » Δημοσθένους Ἀνδρεάδου—
Π. Παπαχριστοδοῦλου
14. ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ Δ' » Παπαμιχαήλ—Βουτυρᾶ
15. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ Ε' » Καρκαβίτσα—Παπαμιχαήλ
16. Η ΜΕΛΙΣΣΑ Ε' » Παπαμιχαήλ—Ἀντωνάτου
17. Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ Ε' » Καζαντζάκη Γαλατείας
18. Η ΕΛΛΑΔΑ Ε' » Δημοσθένη Ἀνδρεάδου—
Π. Παπαχριστοδοῦλου
19. Η ΖΩΗ ΜΑΣ ΣΤ' » Παπαμιχαήλ—Ἀντωνάτου
20. Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ ΣΤ' » Καζαντζάκη Γαλατείας
21. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Γ' τάξ. Ε. Παπαμιχαήλ
22. » » Δ' » » »
23. » » Γ' καὶ Δ' » » »
24. » » Ε' καὶ ΣΤ' μαζί » »
25. » » Ε' » »
26. » » ΣΤ' » »
27. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΑΤΛΑΣ Γ', Δ', Ε', καὶ ΣΤ' τάξ. Δημητράκου Δ.

Πραῖξις Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ¹⁷⁹
27-8-27 **ΤΙΜΗ ΔΡ. 19.45**

Κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 51739) 18-9-1926 Ὑπ. ἀπόφασιν αὐξάνεται ἡ τιμὴ τοῦ παρόντος βιβλίου κατὰ 20% λόγῳ ἐξόδων μεταφορᾶς, οὐσκευῆς κλπ. δι' ὅλα τὰ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν μέρη.